MERIDIANE

ILYA EHRENBURG

CE-I TREBUIE OMULUI

CARTEA RUSĂ

ILYA EHRENBURG ★ CE-I TREBUIE OMULUI

Meridiane

ILYA EHRENBURG

CE-I TREBUIE OMULUI

CARTEA RUSĂ

În romînește de *I. Flavius* și *M. Roth*

ИЛЬЯ ЭРЕНБУРГ
Сочинения в пяти томах
ЧТО ЧЕЛОВЕКУ НАДО
Повесть
из четвертого тома
Государственное Издательство
Художественной Литературы
Москва 1953

„ME DUELE ESPAÑA"

Străvechiul proverb spaniol: *„Quien no ha visto Sevilla, no ha visto maravilla"* [1] sună și astăzi plin de farmec și de înțeles. Citîndu-l acum în fruntea acestei prefețe la lucrarea lui Ilya Ehrenburg cuprind cu gîndul nu numai Sevilla, ci Spania întreagă. Acest proverb secular exprimă poate cel mai bine tot ceea ce se poate spune despre o țară a cărei bogăție, frumusețe, splendoare au fermecat și au inspirat de-a lungul secolelor atîția povestitori și poeți, cîntăreți și compozitori, călători simpli și cercetători din multe țări ale lumii, despre un popor care în decursul istoriei sale frămîntate nu o dată a uimit lumea prin abnegația și eroismul său. Cît de patetic, cît de măreț este exemplul dat de acest popor între cele două războaie mondiale cînd, ridicîndu-se singur contra marii amenințări a barbariei contemporane, în atmosfera capitulării și lașității generale din partea celor care pretindeau a fi cavalerii democrației și ai libertății, a înscris în istorie paginile

1 „Cine n-a văzut Sevilla, nu a văzut minunăția" (sp.).

eroice ale primei lupte armate de masă împotriva fascismului.

Cine oare nu a fost cuprins de un sentiment de admirație și de recunoștință față de marii reprezentanți ai secolului de aur, fie urmărind în *Don Quijote* — această Biblie a Spaniei — soarta eroilor lui Cervantes: *„en un lugar de la Mancha del cuyo nombre no quiero acordarme"* [1], fie citind teatrul augustei trinități ale aceleiași epoci: Lope de Vega, Calderon și Tirso de Molina? Cine oare nu a fost mișcat, în ultimele trei secole, de dîrzenia și suferința lui Frondoso și de demnitatea și mîndria Laurenciei în *Fuente Ovejuna* [2] a lui Lope de Vega, expresie supremă a dramei naționale spaniole și protestul împotriva reacțiunii feudale, sau citind pe *Magico prodigioso* [3] al lui Calderon, acest precursor al *Faust*-ului lui Goethe sau pe *El Burlador de Sevilla* [4] al lui Tirso de Molina, acest prim Don Juan? Cine nu se minunează și astăzi în fața genialelor opere nepieritoare ale lui Velasquez și Goya, Greco și Murillo; cine nu se înduioșează văzînd o *jotă aragoneză*, o *sevillană*, o *sardană*, o *segedilla* sau un *bolero* și cine nu e cuprins de emoție ascultînd ariile superbului folclor din Castilla, Aragon, Estremadura sau Asturias, dar mai ales minunatul *cante flamenco* din Andalucia, grațioasa *zarzuela* [5] madrilenă, muzica lui Manuel de Falla, Isar Albeniz, Enrique Granados, Pablo de Sarasate, sau muzica autentic spaniolă a lui Mozart, Bizet, Rossini, Ravel sau Lalo, a lui Glinka, Ceaikovski, Rimski-Korsakov sau Glazunov?

Cu admirație și entuziasm vorbea Karl Marx despre această Spanie. Mare cunoscător al istoriei, literaturii, artei spaniole, el i-a impus bătrînului Wilhelm Liebknecht să învețe limba

---

1 „Într-o localitate de la Mancha (Bărăganul spaniol) de al cărui nume nu vreau să-mi amintesc" (sp.) (fraza cu care începe *Don Quijote* de Cervantes).

2 Fîntîna turmelor (sp.).

3 Vrăjitorul prodigios (sp.).

4 Seducătorul din Sevila (sp.).

5 Operetă tipic spaniolă.

spaniolă pentru a cunoaşte comorile spirituale ale înzestratului popor. Fiind vizitat la Londra de Wilhelm Liebknecht, Marx află, într-o discuţie pe chestiuni literare, că interlocutorul său nu citise în original *Don Quijote*. Dojenindu-l pentru această scăpare „inadmisibilă", Marx s-a dus cu el chiar în aceeaşi zi la un librar şi i-a cumpărat *Don Quijote* în original, un dicţionar spaniol-german şi o gramatică a limbii spaniole. Marx spunea: „*Don Quijote* trebuie citit în original". Sub controlul său, Liebknecht a învăţat spaniola. Progresele făcute de acesta în însuşirea limbii spaniole, îl bucurau pe Marx aşa cum el singur s-a bucurat cînd, în 1854, învăţa spaniola citind pe *Magico prodigioso* şi pe *Don Quijote*. „Conflictul" dintre Marx şi Liebknecht a încetat doar atunci cînd Liebknecht şi-a însuşit limba spaniolă şi a citit în original opera nemuritoare a lui Cervantes.

Marx nu confunda niciodată distincţiile convenţionale ale nobilimii spaniole cu „adevărata măreţie" [1] a poporului spaniol.

Şi totuşi cît de puţin ştiu oamenii despre Spania, despre poporul spaniol! Imaginea Spaniei a fost voit deformată de protipendada înfumurată şi mărginită pînă la ridicol, dar extrem de zeloasă şi vigilentă în a ascunde, în spatele minciunii sfruntate despre Spania, propria-i figură hidoasă, neputinţa şi degenerarea. Aşa s-a născut figura convenţională a femeii fatale cu cuţitul ascuns în brîu sau la jartieră, gata să-şi omoare iubitul la prima suspiciune. Aşa s-a născut Don Juan-ul denaturat care nu cunoaşte decît petrecerile, jocul de cărţi, libertinajul şi care şi-a făcut din batjocorirea femeii principiul suprem al vieţii. Acest mod vulgar de prezentare a Spaniei a fost încetăţenit şi la noi în ţară. Desigur, şi oligarhia spaniolă îşi are partea ei de vină în aceasta.

Apogeul minciunii a fost atins în timpul marii încleştări a

---

[1] *K. Marx—F. Engels* — Despre Artă şi Literatură, Editura Politică, 1953, pag. 221.

poporului spaniol din 1936—39, cînd o presă venală și o întreagă propagandă, generos finanțată din fondurile statului burghezo-moșieresc, răspîndea cu o insistență diabolică cele mai neverosimile, mai deșănțate și lugubre fantasmagorii despre poporul spaniol și despre lupta sa eroică pentru libertate și independență.

Epopeea spaniolă din 1936—39 nu este nici astăzi cunoscută pe deplin. Prea puțin s-a scris și cu atît mai puțin s-a citit despre această perioadă eroică.

Chemările înflăcărate din acele vremuri ale Partidului Comunist din Romînia — afară de unele manifestări de simpatie din partea unor intelectuali legați într-un fel sau altul de mișcarea muncitorească — erau singurele luări de poziție juste în problema spaniolă. Dintre toate forțele politice din țara noastră numai Partidul comunist și-a ridicat vocea în apărarea cauzei drepte a poporului spaniol și a organizat ajutorarea, sub diferite forme, a luptei pline de sacrificiu și eroism a poporului spaniol. Strîngerea de fonduri, informarea sistematică a muncitorimii și a opiniei publice democratice chiar și prin broșuri speciale, dedicate acestei probleme, organizarea unor manifestări de simpatie și — nu în ultimă instanță — prezența a sute de voluntari romîni în rîndurile Armatei Republicane Spaniole erau tot atîtea dovezi ale politicii cu adevărat proletare a Partidului Comunist din Romînia.

Nu era ușor pe atunci nici măcar să informezi corect despre războiul din Spania, cu atît mai puțin să ajuți efectiv poporul spaniol. Totuși acest lucru s-a făcut. Cu mari greutăți, cu riscuri, cu sacrificii, dar s-a făcut. În acest fel poporul nostru a avut posibilitatea să cunoască mai îndeaproape adevărul, să ia poziție cu discernămînt față de informările tendențioase și propaganda perfidă a reacțiunii romîne; iar poporul spaniol să vadă și să simtă încotro se îndreaptă sentimentele și solidaritatea **poporului romîn.**

Încă și astăzi mai stai nedumerit în fața gestului eroic al

poporului spaniol. Îmi aduc foarte bine aminte de cele auzite de mine personal la Paris în 1938, cînd rana primită în Aragon mă obligase să rămîn cîteva săptămîni în Franța. Eram pe punctul de a mă întoarce în Spania. Mi se spunea: „Voi (adică spaniolii și voluntarii din brigăzile internaționale) ați înnebunit de-a binelea. De ce continuați rezistența cînd n-aveți nici o șansă de victorie? Cauza voastră e de mult pierdută..."

Mărturisesc sincer că atmosfera putredă, înăbușitoare a Parisului lui Blum reușise să-mi strecoare în inimă o umbră de îndoială. În ceea ce privește deznodămîntul războiului, niciodată pînă atunci nu-mi pusesem asemenea probleme. Atmosfera din Spania, viața de front, contactul viu cu eroismul, abnegația, entuziasmul, puterea de înflăcărare și ceea ce spaniolii denumeau *la honra* (onoarea) și *la dignidad* (demnitatea), calități deosebite ale poporului spaniol, m-au ferit și pe mine de asemenea gînduri sumbre. Acolo în Spania n-a fost timp pentru asemenea gînduri. Poporul spaniol era preocupat de un singur țel: cum să lupte mai bine pentru a cîștiga războiul, pentru a obține victoria. Cuvintele lansate de Durruti: *„Renunciamos a todo menos a la victoria"* [1] ieșeau din adîncul sufletului spaniol. Atrași în această vîltoare amețitoare și înălțătoare, ne gîndeam numai la un singur lucru: să participăm din răsputeri la efortul titanic al poporului spaniol, să ținem sus steagul solidarității muncitorești internaționale.

Nu, n-aveau dreptate filistinii de la Paris și nici din altă parte. De o mie de ori nu. Ei nu erau în stare să înțeleagă rostul și măreția luptei din Spania. Ei au fost străini chiar de propriile lor interese. Ei n-au înțeles motorul rezistenței spaniole, n-au cunoscut izvorul, rădăcinile adînci ale acelei epopei istorice; ei n-au înțeles ceea ce voluntarii tuturor țărilor afirmau prin sacrificiul lor suprem: apărînd Madridul,

---

1 „Renunțăm la orice numai la victorie nu" (sp.).

apărînd Spania ei apărau, luptau pentru viitorul luminos al propriilor lor patrii.

Nu, n-avea nimeni dreptul să se îndoiască de deznodămîntul victorios al războiului dus de poporul spaniol, şi, cu atît mai puţin, să slăbească în acele clipe solidaritatea faţă de Spania eroică.

Deosebit de elocvent s-a exprimat Jawaharlal Nehru în a sa *Autobiografie* despre măreţia poporului spaniol. Făcînd o călătorie în Spania republicană în 1938, el nota: „Europa nu era însă locul pentru meditări liniştite sau pentru rezolvarea problemelor care mă frămîntau. Acolo domnea bezna şi acalmia prevestitoare de furtună. Era Europa anului 1938, în care politica de pacificare a d-lui Neville Chamberlain era în plină desfăşurare, călcînd, peste trupul naţiunilor trădate şi zdrobite, spre scena finală jucată la München. Am intrat în această Europă sfîşiată de conflicte, zburînd direct la Barcelona. Am rămas acolo cinci zile, privind bombele care noapte de noapte cădeau asupra oraşului. Am mai văzut şi multe alte lucruri care m-au impresionat puternic; şi *acolo*, în mijlocul mizeriei, al distrugerilor şi al primejdiei care-i ameninţa pe toţi, *am simţit un echilibru sufletesc ca nicăieri în Europa. Acolo era lumină, lumina curajului, a hotărîrii şi a unui ţel pentru care merită să lupţi.*" [1]

Aşa a fost. În Spania era lumină. Lumină în mijlocul întunericului. Hotărîre şi curaj în mijlocul îndoielilor şi al laşităţii. Spania anilor 1936—39 a fost o oază în jungla trădării perfide, o stîncă de granit în mijlocul unei furtuni îngrozitoare care avea să zguduie întreaga Europă, un punct de lumină pe orizontul întunecat de fascism. De soarta ei se simţeau adînc legaţi toţi oamenii adevăraţi.

Fireşte mai exista în lumea de atunci şi o altă lumină, o lumină mult mai puternică — lumina din Răsărit. Această lumină însă era — din nefericire — prea departe. Totuşi ra-

1 *Jawaharlal Nehru* — „Autobiografie", E.S.P.L.P., 1957, pag. 590.

zele ei ajungeau pînă în tranşeele Madridului şi încălzeau inimile luptătorilor pentru libertate.

Este clar că dacă raţiunea îngustă, logica filistinului ar fi fost ghidul poporului spaniol, atunci n-ar fi existat nici Madridul şi Guadalajara, nici Teruelul şi Ebro.[1] Atunci însă şi al doilea război mondial s-ar fi dezlănţuit mai devreme, în împrejurări şi mai nefavorabile pentru forţele democraţiei şi socialismului.

Poporul spaniol avea însă o istorie şi o tradiţie glorioase. Avea propria sa logică, rezultat al unei suferinţe seculare şi al unei tradiţii de luptă care înscrisese pe răbojul său Sagunto şi Numancia, *la reconquista* (recucerirea) şi Bailen, insurecţia eroică de la Madrid din 2 mai 1808 şi lupta de *guerilleros*[2] împotriva lui Napoleon. Logica lui era cea a omului din popor care a declarat generalilor lui Napoleon, cînd acesta a vrut să ocupe Spania: *„Mi pueblo ha declarado la guerra a Napoleon"*[3] şi care continua astfel: „şi dacă Valdesoga de Abajo şi Navalagamella, care nu sînt decît două sate mici ca două boabe de linte în raport cu măreţia regalităţii, se ridică, celelalte sate şi oraşe vor face la fel. Nu va rămîne nici un francez." La observaţia generalului francez că în Austria şi Prusia trupele napoleoniene nu s-au lovit de nici o rezistenţă, spaniolul simplu a răspuns: „Aceste ţări n-au nici un pic de ruşine! În Austria şi în Prusia nu există Valdesoga de Abajo şi nici Navalagamella."

Se ştie că rezistenţa poporului spaniol împotriva lui Napoleon n-a fost organizată nici de nobilime, nici de conducătorii armatei spaniole. Ea a fost organizată de omul muncitor din popor, de ţărani şi meseriaşi, de comercianţi şi de preotul din sat. 2 mai 1808 a fost expresia voinţei populare. De

---

[1] Bătălii importante cîştigate de tînăra armată republicană spaniolă.

[2] Partizani (sp.).

[3] „Poporul meu (satul meu — cuvîntul *pueblo* are acest dublu înţeles) a declarat război lui Napoleon" (sp.).

atunci se spunea des în popor: *hacer un dos de Mayo*[1], ceea ce a devenit sinonim cu voința poporului de a nu tolera o anumită stare de lucruri, de a nu mai suporta jugul și împilarea, sinonim cu voința de a răsturna ordinea apăsătoare, de a schimba lucrurile. Această expresie însemna însă în același timp și o răsturnare, o luptă intransigentă care nu-și pune nici o altă problemă decît aceea a luptei însăși, care nu stă pe gînduri, nu ezită, nu-și acordă nici un răgaz, nu caută fel de fel de justificări și nu-și pregătește retragerea, ci pornește fără preget, vijelios la bătălie, fără să se întrebe cum se va sfîrși, ce va urma. Aceasta a devenit o trăsătură proprie caracterului spaniol.

Acest spirit a condus poporul spaniol și la 18 iulie 1936 la asaltul cazărmilor ocupate de rebelii militari fasciști, la atacul pozițiilor fasciste pe front. Această hotărîre nestrămutată a înflăcărat poporul spaniol timp de 32 de luni în războiul împotriva fascismului și agresiunii. Numai că de data aceasta a existat, în afară de voința populară, și o forță care a știut să canalizeze, să conducă mînia națională — a existat partidul lui Pepe și al lui Dolores, partidul cel mai puternic și cel mai spaniol dintre toate forțele politice existente pe atunci. Poporul urma cu încredere pe comuniști. Chemările lor înflăcărate, lansate succesiv în raport cu schimbările intervenite în situația Republicii: *„no pasaran"*[2], *„mas vale morir de pie que vivir de rodillas"*[3], *„mas valer ser la viuda de un heroe, que la mujer de un cobarde"*[4], *„los hombres al frente, las mujeras al trabajo"*[5], *„resistir es vencer"*[6], și altele au găsit un ecou adînc, puternic în inimile urmașilor lui

---

[1] A face un doi Mai (sp.).

[2] „Nu vor trece" (sp.).

[3] „Mai bine să mori în picioare, decît să trăiești în genunchi" (sp.).

[4] „Mai bine să fii văduva unui erou, decît să fii nevasta unui laș" (sp.).

[5] „Bărbații pe front, femeile la muncă" (sp.).

[6] „A rezista înseamnă a învinge" (sp.).

Frondoso și Sancho Panza. Ele erau reflexul propriilor lor gînduri și sentimente.

Și mai era ceva, ceva deosebit de important — existența Uniunii Sovietice. Deși situată la cealaltă extremitate a continentului european, această țară a constituit pentru poporul spaniol un frate mai mare, puternic și generos, înțelegător și uman, gata de sacrificii pentru salvarea cauzei drepte a unui popor pentru a cărei înfăptuire, în propria sa țară, a suferit și a adus sacrificii enorme. Poporul spaniol a dat o înaltă prețuire atitudinii principiale, ferme a guvernului sovietic și ajutorului frățesc, dezinteresat, entuziast, efectiv și prompt dat de poporul sovietic poporului spaniol de la începutul și pînă la sfîrșitul războiului. Și chiar și după război. Poporul spaniol a apreciat — și pe drept cuvînt — că fără acest ajutor (moral, politic, diplomatic, economic și militar) n-ar fi putut rezista timp de aproape trei ani în fața unei presiuni a cărei violență creștea necontenit, pe măsura desăvîrșirii trădării puterilor occidentale, a căror lăcomie și perfidie erau mai mari decît simțul de răspundere față de propriile lor popoare și față de omenirea întreagă.

Desigur, războiul poporului spaniol din 1936—39 n-a fost lipsit de umbre, nu totul a mers cum scrie la carte. Au fost multe greutăți și situații dificile, s-au făcut și greșeli. Războiul a cerut jertfe uriașe, a încordat nervii la extrem. Perspectivele războiului n-au fost, de fapt, niciodată deosebit de favorabile republicanilor.

Despre această bătălie cu totul inegală, dintre poporul spaniol abandonat și trădat de „democrațiile" occidentale și total dezarmat în fața perfidei conspirații a reacțiunii mondiale pe de o parte și fascismul internațional pe de altă parte, acesta din urmă profitînd de complicitatea acelor cercuri imperialiste care au capitulat la München, ne vorbește Ilya Ehrenburg în a sa carte *Ce-i trebuie omului.*

Lucrarea a fost scrisă sub impresia nemijlocită a războiului din Spania. La începutul războiului, Ilya Ehrenburg a

fost în Spania în calitate de corespondent al ziarului sovietic *Izvestia*. El a văzut de aproape măreţia şi suferinţa poporului spaniol, efectele dezastruoase şi îngrozitoare ale trădării şi perfidiei celor cărora le mai plăcea să se laude cu 1789, dar care de mult deveniseră cavaleri ai obscurantismului; a văzut greutăţile şi sacrificiile unui popor care plătea scump pentru curajul său, dar care nu renunţa la luptă, la speranţa victoriei; a văzut manifestarea emoţionantă a solidarităţii poporului sovietic şi a voluntarilor brigăzilor internaţionale cu lupta poporului spaniol.

Ilya Ehrenburg vorbeşte despre toate acestea. Vorbeşte în felul lui. El nu ascunde greutăţile şi deficienţele, nu minimalizează dificultăţile şi nu colorează în trandafiriu perspectivele. Ilya Ehrenburg arată realizările incontestabile ale poporului spaniol în decursul războiului, arată călirea forţelor armate republicane care devin o armată regulată, disciplinată în adevăratul sens al cuvîntului, arată profundele schimbări social-economice din Spania.

Autorul cărţii n-a stat pînă la sfîrşitul războiului în Spania. El nu cuprinde în cartea sa decît o perioadă a războiului. Cartea a fost publicată la Moscova într-o ediţie separată în 1937, deci cu mult înaintea înfrîngerii armatei republicane spaniole.

Ehrenburg n-a cunoscut atunci şi nu putea deci să cuprindă o serie de evenimente care au avut loc la sfîrşitul anului 1937, în decursul anului 1938 şi începutul anului 1939. El n-a putut descrie nici eforturile măreţe ale poporului spaniol din această perioadă a războiului, nici episoadele tragice ale căderii Republicii. Lipseşte tocmai de aceea din cartea sa actul trădării perfide a guvernului francez, care a culminat prin închiderea graniţei franco-spaniole, act care a echivalat cu gîtuirea definitivă a Republicii însîngerate şi cu interna-

rea a sute de mii de spanioli, a mii de voluntari de zeci de naționalități ai brigăzilor internaționale în lagărele de concentrare din Franța.

Toate aceste evenimente vor fi povestite mai tîrziu de același Ehrenburg în *Căderea Parisului*.

Totuși *Ce-i trebuie omului* se citește și astăzi cu mult interes. Ea n-a pierdut din actualitate și veridicitate și, deși autorul nu lasă să se întrevadă o victorie ușoară pentru poporul spaniol, cartea este pătrunsă de optimism și încredere în victoria finală a poporului spaniol.

Traducerea în limba romînă a cărții lui Ilya Ehrenburg despre războiul din Spania vine să umple un gol mare în literatura noastră privind acest eveniment de importanță istorică. Editurile pot face mult în acest sens. Este meritul „Cărții Ruse" de a fi luat această frumoasă și lăudabilă inițiativă.

Un loc important în literatura despre războiul din Spania îl ocupă literatura scrisă de sovietici. Și acest fapt, fără nici o urmă de îndoială, nu este întîmplător.

Poporul sovietic, trecut el însuși prin grelele încercări ale războiului civil, a înțeles cel mai bine tragedia și năzuințele poporului spaniol și s-a plasat fără rezerve de partea lui. Poporul sovietic l-a înțeles și datorită unei afinități istorice și morale. Tocmai aceste două popoare sînt cele care se ridică împotriva lui Napoleon; pe teritoriul acestor două țări sînt hărțuite de partizani trupele invadatoare ale lui Napoleon. Ceea ce a început în 1808 poporul spaniol, a desăvîrșit poporul rus în 1812. Și ceea ce a început poporul spaniol la 18 iulie 1936, a fost desăvîrșit de poporul sovietic la 9 mai 1945.

Cartea lui Ehrenburg permite cititorului să-și dea mai lesne seama de semnificația istorică a luptei poporului spa-

niol. El va putea aprecia la adevărata sa valoare gestul poporului spaniol care — după spusele lui Gheorghe Dimitrov, fost secretar general al Internaţionalei a III-a — „a făcut pentru apărarea păcii şi a progresului mai mult decît forţele democratice din lumea întreagă pentru poporul spaniol". Lectura cărţii permite să se vadă adevărul istoric şi anume acela că fascismul apărea atunci în ochii multor oameni ca o forţă considerabilă, că el a reuşit, în perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial, să obţină o serie de succese şi să cucerească poziţii strategice nu atît datorită puterii sale economice, sociale, politice şi militare reale, cît datorită laşităţii unora şi trădării altora şi, în general, datorită divizării forţelor populare şi democratice internaţionale. Acolo şi atunci cînd a existat unitatea şi hotărîrea necesară, fascismul a fost oprit, a suferit înfrîngeri.

Cititorul cărţii va înţelege cauzele adevărate ale înfrîngerii republicane. El va înţelege că nu poporul spaniol e de vină pentru ceea ce s-a întîmplat. Spania a fost gîtuită din exterior. Apare limpede că dacă n-ar fi primit tot ajutorul militar şi economic dinafară, atît din partea Germaniei hitleriste şi Italiei fasciste cît şi din partea cercurilor conducătoare din Statele Unite ale Americii, Marii Britanii şi Franţei, Franco n-ar fi cîştigat războiul şi, foarte probabil, desfăşurarea celui de-al doilea război mondial ar fi luat o altă direcţie.

Desigur, au mai fost şi alte cauze care au contribuit la înfrîngere, cauze de ordin intern, obiective şi subiective. Dar acestea n-ar fi putut avea consecinţe nefaste asupra desfăşurării războiului din Spania, aşa cum au avut factorii externi, cu totul independenţi şi cu totul în afara voinţei şi posibilităţii de influenţare din partea poporului spaniol.

Poporul spaniol a luptat pentru triumful unei cauze care nu era numai a lui, totuşi n-a cerut nimănui nimic; el a adus sacrificii imense pe altarul libertăţii tuturor popoarelor, dar nu s-a plîns nimănui; a luptat pînă la sfîrşitul puterilor sale şi nu s-a umilit faţă de nimeni. El are conştiinţa împăcată că şi-a făcut datoria pe deplin. Omenirea va recunoaşte, fără îndoială, acest mare merit al spaniolilor faţă de istorie.

Spania se mai găseşte şi astăzi în situaţia creată după înfrîngerea sa din martie 1939. Întunericul ce s-a lăsat atunci asupra Spaniei continuă să ţină în ghearele sale poporul spaniol care a meritat o cu totul altă soartă. El nu s-a împăcat cu inchiziţia lui Franco. El îl urăşte pe acest Torquemada al secolului al douăzecilea şi regimul său — amestec fioros al bestialităţii naziste, al teroarei inchizitoriale şi al ipocriziei iezuite — aşa cum au urît milioane de spanioli Inchiziţia de-a lungul celor 400 de ani ai existenţei sale.

Cei care, cu douăzeci de ani în urmă, au urmărit cu răsuflarea tăiată marea încleştare a poporului spaniol, cei care au avut fericirea să cunoască mai de aproape acest popor minunat luptînd cot la cot cu el şi care au îndrăgit Spania ca pe o a doua patrie împărtăşesc marea durere a poporului spaniol care încă n-a reuşit să risipească întunericul şi să aprindă lumina vieţii şi a libertăţii în propria sa ţară.

Noi repetăm împreună cu marele filozof spaniol Unamuno: *„Me duele España"* [1]. Ne doare din adîncul sufletului că acest popor de eroi care a înscris în istoria omenirii o pagină de mare strălucire mai geme şi astăzi sub călcîiul tiraniei. Dar sîntem convinşi că în curînd va bate şi ceasul lui Franco. Sîntem convinşi că pămîntul libertăţii mult aşteptat se va ivi în oceanul întunericului. Sîntem convinşi că, aşa

---

[1] „Mă doare Spania" (sp.).

cum marinarul din Triana [1], Juan Rodriguez Bermejo, a descoperit, cu aproape cinci secole în urmă, şi a strigat primul „pămînt", atunci cînd expediţia lui Cristofor Columb se apropia de Noul Continent, tot aşa şi poporul spaniol va striga curînd „pămînt", eliberîndu-şi patria şi instaurînd pentru totdeauna în Spania stăpînirea dreptăţii, a raţiunii, a onoarei şi a demnităţii pe care a dovedit, de nenumărate ori în istoria lui, că le preţuieşte mai presus de orice.

Nu se poate să nu se înfăptuiască previziunea genială a lui Cervantes : *„Post tenebras, spero lucem"* [2]. Da, şi în Spania va fi lumină.

Prof. univ. ing. Valter Roman

---

1 Cartier foarte cunoscut al oraşului Sevilla.

2 „După întuneric aştept lumină" (sp.).

CE-I TREBUIE OMULUI

1

ÎNTR-UN ORAŞ FASCIST

În casa brutarului, Jesús Chiorul mai rezista încă trăgînd ultimele focuri. Falangiştii dădură foc paielor şi fumul usturător năvăli prin ferestruica îngustă. Pe urmă îl tîrîră pe Jesús mort, afară, în piaţă. Jesús, cu ochiul lui mare sîngeriu, privea spre cerul alb, iar catîrii priponiţi de belciuge ruginite scoteau ţipete de nelinişte.

Vasquez, secretarul falangei, bea bere. Currito sosi în goană:

— Manolo e la Lerida!

Vasquez răspunse: „Prostii!" şi scuipă pe masă un sîmbure de măslină. Se înăbuşea de zăpuşeală; gulerul ud leoarcă îi strîngea gîtul ca o funie.

Clopotarul trase clopotele. Din biserică se ivi plutind prin aer maica domnului împopoţonată, zîmbind cu buze palide şi răutăcioase. Vasquez îi purta trena de catifea şi cînta:

Nă-ă-dejdea tuturor deznădăjduiţilor...

Avea un glas subţire de scapet.

În balcon apăru colonelul Lopez, un andaluz bur-

tos cu ochi bulbucați ca de rac. Își duse mîna la cozoroc și zîmbi încurcat. În dimineața cînd falangiștii asaltaseră Casa Poporului, zăcea cu o pungă caldă pe burtă șoptind:

— Am feștelit-o!

Vasquez aruncă trena maicii domnului, care putea a naftalină, în obrazul unui ofițer tinerel și se repezi spre balcon:

— Excelență, cîteva cuvinte de salut!

Lopez se făcu stacojiu; ochii îi ieșiră și mai tare din cap. Strigă într-un suflet:

— Spanioli, înainte!...

Văzînd cadavrul lui Jesús, nevasta lui Vasquez își făcu vînd cu evantaiul de dantelă și întrebă:

— De ce nu l-ați luat de aici?

Un căpitan amabil îi acoperi fața cu un sac de făină gol.

Vasquez se urcă greoi în pavilionul muzicanților. Se gîndea la imperiul lui Carol Quintul deasupra căruia soarele nu apunea niciodată și, compunîndu-și în gînd fraze umflate, mișca din buzele-i cărnoase. Currito apăru iarăși în goană:

— Vrei să-i vezi?...

Arestații fuseseră aduși în curtea școlii de meserii. Falangiștii îi înghionteau cu baionetele. Vasquez întrebă îndată:

— Carrasco unde-i?

Legătorul Carrasco era socotit drept căpetenia roșilor. Currito depărtă brațele dezolat:

— A șters-o! În schimb, am pus mîna pe feciorul-său.

Fiul legătorului avea paisprezece ani — urechi mari clăpăuge, degete murdare de cerneală. Vasquez își îndreptă spre el revolverul:

— Unde e?

Băiatul tăcea.

— Te întreb unde e tat-tu, pui de tîrfă ?

Ridicînd ușor din sprîncene, băiatul răspunse nepăsător :

— Trage !

Se auzi o detunătură. Acum Currito îl zorea pe Vasquez :

— Nu se face — Lopez așteaptă...

Falangiștii zbierară pînă noaptea ; gorniștii intonau *Marșul regal* ; preoții stropeau cu apă camioanele prăfuite ; colonelul Lopez, înghesuit de mulțime, își ștergea obrazul lătăreț și nădușit cu o batistă minusculă. Apoi totul se liniști. Alături de Jesús mort sforăia un falangist cu nasul proptit în colbul fierbinte. Nori mărunței acopereau luna ; motanii istoviți mieunau sclipind din ochii lor verzi.

Nu cu mult înainte de revărsatul zorilor se auzi o împușcătură izolată. Lopez, somnoros, nu avea chef să se îmbrace. Nevastă-sa îl zorea. Oftînd zgomotos, începu să-și încheie tunica, greșind nasturii. Un tînăr locotenent repeta : „Pentru Spania ! Pentru Spania !" O femeie plîngea cu hohote. Vasquez fugea pe maidane și urla :

— E Manolo !...

S-au oprit la doi kilometri de oraș. Furgoane „Transport de mobile", măgari cu mitraliere, taxiuri din Barcelona, limuzine, șarete scîrțîitoare. Camioane pardosite cu saltele. Cartușe, burdufuri cu vin, ghitare.

Pe mașina lui Manolo scrie „Spre Huesca".

— Așază mitralierele !

— Așază-le tu !

Cineva strigă :

— Nu glumi cu Manolo : e în comitet.

— Da' eu ce mi-s — nu-s comitet ?

Fete în pantofiori cu tocuri înalte se caţără cu greu pe pietroaie, abia tîrînd puştile grele. În urmă un nor de praf : înaintează metalurgişti, soldaţi, ţesătoare din Sabadell, contabili, toreadori, poştaşi. Unul are un revolver, altul — o puşcă, al treilea — un cuţit de bucătărie. O bătrînă aleargă cu o furcă în mînă.

— Pe ei ! Pe ei !

Sosesc ţărani din satele învecinate, călare pe catîri. Unul îşi arătă fudul flinta :

— Pînă acu trăsei în mistreţi, acu am să trag în ghinărari.

Un bătrîn anarhist căruia toţi îi spun „Kropotkin" e foarte agitat :

— Unde să pun steagul ?

„Kropotkin" are plete lungi cărunte şi poartă lavalieră.

Manolo întreabă :

— Cîţi sîntem ?

Nimeni nu răspunde.

Un puşti azvîrle o grenadă şi omoară un berbec. „Kropotkin" se supără :

— Viaţa trebuie respectată !

— Ticăloşilor, cîţi sîntem ?

Ghitaristul Antonio se apropie de Manolo :

— Arată-mi cum se trage cu puşca, că altminteri e jale — mă fac de rîs.

Ţăranii repetă posomorîţi :

— Spune, unde-s fasciştii ? E timpul să tragem — de nu, mai apucă să scoată batoza de la fermă.

Stau pe pietroaiele roşcate, în faţa oraşului. Nici copaci, nici iarbă — adevărat pustiu. Ţipă oamenii, zbiară catîrii. Nimeni nu ascultă pe nimeni.

Manolo o ia în sus.

— Pe ei !...

Catîrii păşesc cu grijă pe buza rîpei.

Un şuierat, o bubuitură, pulbere roşcată — a explodat un proiectil. Toţi au fugit în vale. Manolo strigă :

— Stai !

N-a rămas decît „Kropotkin" cu steagul.

— Stai !

Antonio a fost ucis ; zace cu burta sfîrtecată sub soarele trandafiriu al dimineţii — Antonio, ghitaristul cel voios, fala Parallelei[1] din Barcelona.

— Antonio !

E glasul lui Manolo care strigă şi deodată, ca turbat, se repede după fugari :

— Antonio... Auziţi, ticăloşilor, l-au ucis pe Antonio...

S-au oprit, uitîndu-se fîstîciţi unii la alţii. Ţăranul cu flinta bîiguie :

— Nu se vede de unde trag — d-aia...

Încă un obuz. Acum nimeni nu s-a mai mişcat din loc. Manolo urcă la deal ; ceilalţi după el. Mitraliere. Un ţipăt de femeie. Un catîr a alunecat în jos. Un soldat s-a ridicat în aer şi s-a răsturnat.

— Pe ei ! Nu te lăsa !

Mitralierele fasciştilor sînt instalate în clopotniţă. Oamenii cad. Vin tîrîş alţii. Din spate se strigă : „Pe ei !" Manolo se caţără pe stînca povîrnită. Deodată zăreşte un fascist. Scoate un strigăt de bucurie. Se rostogolesc multă vreme prin colb. Apoi Manolo se ridică, se freacă la genunchi şi-şi verifică cu grijă „Winchester"-ul.

— Pe ei !...

---

[1] Strada principală a cartierului muncitoresc din Barcelona (n. ed. sov.).

Au năvălit în oraş. Catîrii zbiară, geamurile zăngănesc, o femeie bătrînă rîde spasmodic de bucurie şi spaimă. Un măgar mort rînjeşte, arătîndu-şi dinţii galbeni.

Colonelul Lopez a fost găsit în confesional; un bătrîn l-a ucis cu toporul. „Kropotkin" s-a urcat în clopotniţă şi a atîrnat steagul mare, roşu-negru.

În pridvorul bisericii zace maica domnului, surîde răutăcios ca şi înainte, iar ţăranii, într-un acces de furie, îi sfîşie veşmintele grele de catifea. Tricornuri de carabinieri, berete, şepcuţe rotunde de seminarişti, îngeri cu aripile rupte.

Soţia lui Vasquez încearcă să-i strecoare nişte bani lui „Kropotkin".

— Scapă-ne!

„Kropotkin" se îndreaptă de şale şi-şi dă pe spate, cu mîna, pletele cărunte:

— Trebuie să muncim! Să coasem cămăşi! Să sădim cartofi!

Bancnotele se împrăştie pe caldarîm. Copiii le adună.

— Ardeţi-le! Ardeţi spurcăciunea asta!

În piaţă arde un foc: văpaia mistuie heruvimi, coroniţe de lemn, trandafiri. „Kropotkin" aruncă în flăcări biletele de o sută:

— Să desfiinţăm pe veci exploatarea!

Pe obrajii săi bătrîni şi prăfuiţi se preling lacrimi.

Cei ucişi au fost aşezaţi în pavilionul unde ieri cîntau muzicanţii. Pe pieptul lui Antonio se află depusă ghitara lui. În garda de onoare sînt două fete. Un tînăr oacheş se apropie:

— Frumoaso, unde se dau bonurile de masă?...

Tînărul a plecat; fata spune:

— Dacă la noapte n-or fi lupte, mă duc să mă sărut...

Cealaltă răspunde îmbufnată :

— Eu, pentru nimic în lume !

O fetişcană trage după ea o cucoană în capot :

— E fascistă, m-a pălmuit !

Cucoana îşi acoperă îngrozită faţa cu mîinile — unghiile ei stacojii, date cu lac, sclipesc la soare :

— Nu sînt fascistă, sînt nervoasă.

Farmacistul José strigă către maică-sa :

— Puţin îmi pasă acum de împărtăşania ta !

Din faţă se aude falsetul lui „Kropotkin" :

— Arde-le !...

Ţăranii stau tolăniţi în fotoliile de piele ale „Clubului Comercianţilor". Zîmbesc îngînduraţi. Statui, lustre, vaze... Deodată unul se ridică :

— Să mergem ! Au să scoată batoza...

Bătrînul clopotar se apropie de Manolo şi spune zîmbind cu gura-i ştirbă :

— Unde se fac înscrierile ? Vreau să mă bat şi eu cu fasciştii.

Soarele se înălţase sus de tot şi o sete cruntă îl chinuia pe Manolo. Luă un burduf şi deschise gura. O şuviţă subţire de vin călduţ. Hoinări multă vreme prin oraş. În piaţă se vindeau pepeni galbeni şi salată. Manolo trecu pe la şcoala de meserii ; acolo zăceau trupurile celor ucişi de fascişti.

În subsolul şcolii îl găsiră pe părintele Miguel. Un grăsun cu cap rotund şi fără gît. Avea sutana ruptă. Din cînd în cînd îşi scărpina trist pieptul gol şi păros. Fu adus la Manolo. Amîndoi tac. Manolo se uită la fiul legătorului. Muşte mari sinilii i-au năpădit ceafa de copil. Manolo spune simplu :

— Groaznic!
— Stă scris: „Moartea ne paşte ca pe oi..."
Părintele Miguel îşi freacă mîinile ca de obicei. Pe Manolo îl cuprinde amăreala. Întreabă:
— Va să zică primeşti să mori?
Părintele Miguel răspunde grăbit:
— Nu-i nici o socoteală: voi — pe mine, ei — pe voi. Cine îţi garantează...
Nu-şi sfîrşeşte vorba — Manolo a tras. Priveşte lespezile înroşite — cît sînge la grăsunul ăsta!
— De ce aţi părăsit camionul?
— Nu-ţi face sînge rău, sînt maşini destule.
După ce scuipă supărat, Manolo se bagă sub camion. Meştereşte acolo o oră bună.
— Gata!
Îşi şterge faţa cu mîneca; praful amestecat cu ulei s-a făcut lipicios ca lutul.
— Păi eu am lucrat pe un „Hispano-Suiza" şase luni de zile, cunosc fiecare mădular... Şi tu spui: „Nu-ţi face sînge rău..."

2

BERNARD PLEACĂ ÎN SPANIA

Cădea o ploaie caldă de august. Taxiurile se învîrteau în piaţa albăstrie. Prin geamurile ude, se vedeau perindîndu-se în viteză păpuşi, perle, ciorchini uriaşi de struguri. Gara se afla sub pămînt; aici era zăpuşeală şi umezeală. Bernard îşi croi cu greu drum pînă la vagon. Cineva strigă: „Să te odihneşti!"... Bernard îşi aminti: adevărat, acum e vacanţă... Văzu prin ceaţă pata unui afiş: o fată în

tricou albastru, nisip, o pînză. Cîtă lume! Iar pe el nu-l petrecea nimeni.

Se uită pe fereastră. Totul începu să se legene. O femeie de pe peron ridică sus pumnul. Trenul țîșni afară de sub pămînt. Ploaie.

Cu două-trei zile înainte, Sonier îl întrebase pe Bernard:

— Ce ai de gînd să faci acolo? Afișe?

Bernard izbucnise în rîs:

— Ce afișe? La infanterie.

Începuse la un miting. Oratorii vorbiseră ca întotdeauna — tare și frumos. Apoi luase cuvîntul un spaniol bătrîn. Încurca cuvintele, făcea pauze penibile, bea apă.

— La Jaén au ucis un tovarăș, iar nevastă-sa s-a înrolat în detașament...

Lumea aplauda. Spaniolul clipea trist din ochii lui miopi.

Atunci Bernard îi spuse Germainei:

— Voi pleca și eu.

În odaia micuță îmbîcsită de fum de tutun îi explică îndelung: nu putea sta cu brațele încrucișate. El își făcuse serviciul într-o companie de mitraliori, era sănătos... După o tăcere, adăugă supărat:

— Oricum, tot plec.

Cu o zi înainte de plecare, Bernard dădu deodată cu ochii pe șevaletul lui de o natură moartă neterminată: un buchet de micsandre. Părea destul de bună... Numai colțul acela trebuia retușat... Surîse: „Prostii!" Pe masă mai erau încă florile veștejite.

„Oameni, cămăși rupte, soldați care țintesc — asta-i cu totul altceva decît o pînză de Goya. Așa a

fost la Badajoz... Paul spunea că la Pamplona carliştii au sărbătorit victoria. În frunte mergea un cocoşat, care avea scris pe cocoaşă cu vopsea roşie : «Dumnezeu şi regele»."

Cînd Bernard îşi făcea serviciul militar, locotenentul îi spunea : „Eşti un soldat prost". Pe atunci Bernard se gîndea la pictură ; ar fi vrut să picteze zidul cazărmii, steagurile, copacul.

„Păcat că n-a isprăvit buchetul !... Prostii, asta nici n-a existat. Nici Germaine n-a existat. De data aceasta va fi un soldat bun. Femeia din Jaén a plecat în locul bărbatului ei... Dacă francezii vor da avioane... Vor da, pe dracu !... Ei pleacă în vacanţă... Totuşi, pe cine a salutat aia cu pumnul ? Trenul ăsta merge pînă la graniţă. Poate alături e vreun tovarăş ?"

Bernard cercetează figurile tovarăşilor săi de drum. Un bătrîn cu un coş. A ridicat capacul ; în coş are un porumbel mare şi ciufulit. Plescăind blînd cu buzele, bătrînul îl strigă : „Eugène !" O fată tînără citeşte un roman. Un tip gras — cu siguranţă comis-voiajor — care vinde se vede maţ de cîrnaţi sau fixativ. Două cucoane cu o fetiţă. O pereche de îndrăgostiţi ; ascunşi după un ziar, şuşotesc. Bernard prinde cîte un crîmpei de frază :

— Mîine ai să faci baie în mare...

— Îmi şade bine pălăria asta ?...

— Germaine !...

Ce amuzant ! Şi pe ea o cheamă Germaine...

Bernard a trecut la fereastră. Ploaia a mai întinerit vara înaintată. Prin verdeaţa întunecată zac culcate vaci, albe şi negre. Merii îşi pleacă crengile grele de stropi şi roade. Acum s-a înnoptat ; aerul s-a făcut şi mai răcoros. În această haltă micuţă, sub un felinar, înfloresc trandafiri mari,

galbeni. O bătrînă își îmbrățișează în grabă feciorul. Bernard se gîndește neîncetat la Germaine.

Era ultima lui zi la Paris. Cînd în dimineața aceea Germaine i-a întins ceașca cu cafea, degetele îi tremurau :

— Lasă, Germaine, mă întorc curînd.

— Trebuie să-ți spun că...

— Ce ?

— Nu pot.

Dar apoi i-a spus : Gauthier ! Legătura între ei a început în primăvară. Cînd au fost tustrei plecați la Loara. A încercat să lupte cu ea însăși. Două luni nu s-au mai întîlnit. Dar ce să facă ?... Ea nu-i vinovată.

Bernard, pradă gîndurilor sale, o mai întrebă o dată :

— Ce ?...

Ea răspunse repede :

— Poți să mă bați.

— Germaine, ce vorbă e asta ?... Nu, tu nu ești vinovată cu nimic.

Atunci a început ea să-i facă reproșuri ; vina e a lui. S-a gîndit vreodată ce viață duce ea ? El stătea acasă și lucra. Se arăta plictisit cînd ea îi povestea despre oameni, lucruri, de grijile ei. Gauthier e un om mai simplu, în schimb e cu ea. Asta e viață de-adevăratelea. (Germaine repetă de cîteva ori „de-adevăratelea".)

Bernard o privi pe furiș : ochi verzi cu un văl de ceață, buze cărnoase, pe piept un triunghi de piele mai brună, arsă de soare. Își strivi țigara.

— Și... te-ai culcat cu el ?

— Da.

Ieşi încet din odaie. Cîteva ceasuri se învîrti pe străzi — străzi înguste şi întortocheate. Începuse să plouă. Se opri sub streaşina unei dughene de zarzavaturi şi închise ochii. Vînzătoarea îl întrebă : „Vă e rău ?" El răspunse : „De loc !" şi surîse.

O găsi pe Germaine în aceeaşi poziţie : ca şi cum nu s-ar fi mişcat din loc. Încercă să fie vesel. Cu palma la ochi ea îi urmărea fiecare mişcare.

— Am să-ţi scriu de la Barcelona. Te muţi la el ?

În loc de răspuns Germaine izbucni în plîns. El stătea în picioare lîngă masă ; puse mîna pe cîteva obiecte : un ţigaret vechi, o invitaţie la o expoziţie, scoici. Viaţa asta dinainte dispăruse.

Îşi luară rămas bun acasă : Bernard se temea de tristeţea din gări, de şuierături, de minciuna ultimelor clipe.

Trenul trecea în goană prin faţa oraşelor. Viaţa toată era în cîteva lumini ; nici n-aveai vreme să te întrebi — ce e acolo ? Tipul cel gras sforăia. Bernard era singur pe culoar ; se împotmolise în trecut.

Era într-o primăvară. Plecase cu Germaine la ţară. Acolo erau ulmi bătrîni. Ar fi voit să picteze, dar îl cuprinsese lenea, se culcase sub un copac cu capul pe genunchii Germainei. Prin horbota verde — cerul. Probabil că aceasta însemnase fericirea...

Începea să se lumineze de ziuă. Se iviră lacuri cenuşii cu poleială trandafirie. Pe culoar ieşi un pasager — haină de voiaj, o faţă uscată cu o cicatrice, părul cărunt pe alocuri, părea un străin. Desigur un turist...

— Nu-ţi aminteşti ? La comitet...

Bernard, bucuros, îi luă mîna :

— Sigur că-mi amintesc! Ești englez, nu-i așa?
— Nu. Sînt german. Walter.

Vorbiră despre război. Nemții îi trimiseseră lui Franco patruzeci de „Junkers"-uri. Ce face Blum? Noi avem puțini specialiști. Walter făcuse armata la artilerie...

Bernard zîmbi, dar de data asta — vorba Germainei — de-adevăratelea!...

— Și eu care mă întrebam pe cine o fi conducînd! Era nevastă-ta?

— Nu, o tovarășă din comitet, mi-a adus o scrisoare. Nevastă-mea e în Germania. La Darmstadt. Închisă.

Un tunel, apoi iarăși soare.

— Nu știu... Poate că au și ucis-o...

Walter are patruzeci și unu de ani. Își amintește vag de ceea ce a fost înainte de 1914; un pîrîiaș cu porcușori; o șapcă verde de mușama, de școlar; mama făcînd dulceață de coacăze. Pe urmă Walter a fost chemat în armată. Era lîngă Dixmude cu fratele său, Karl. Karl urla într-un spital întunecos: i se amputase un picior.

Walter e comunist. E ca o fiară încolțită — împrejur numai vînători; trag de după colț, trag de la ferestre. El vorbește... E surprinzător cît poate vorbi un om, răgușit, cu ochii roșii, în fumul berăriilor! Hamburgul, hamali, străzi înguste, fete de stradă, lighenașul de aramă pe tejgheaua bărbierului. Un glonte l-a nimerit în picior; l-au luat tovarășii pe brațe. Trăseseră ceilalți...

Și aceștia au biruit. Walter s-a ascuns la fabrica de bere, printre butoaie. L-a trădat un fost tovarăș;

trăgea din lulea, îl privea mîngîietor și l-a denunțat. Lagărul de concentrare avea lut lipicios... Farmacistul Müller l-a bătut acolo cu cureaua. Walter și-a revenit, și-a pipăit obrazul — era și el lipicios...

A fugit. În pădure cînta un cuc; erau multe afine; îi venea să se întindă pe jos și să nu se mai gîndească la nimic. Parisul... El vorbește, iar în jur sînt oameni indiferenți. Și-a luat o cameră într-un mic hotel. În piață se instalase un bîlci; de dimineața pînă noaptea tîrziu se învîrtea sub fereastra lui un carusel. Aștepta o scrisoare de la Luiza. Poștașul aducea multe scrisori — dar nu lui, altora.

Era într-o duminică. Desfăcu în silă ziarul; curse, loterie, un meci de fotbal. Deodată văzu: „În Spania". Se prezentă primul. Secretarul bolborosea fîstîcit: „Încă n-am ajuns la o convenție..." Walter stărui: el e vechi artilerist. Rana? Un fleac, aproape că nici nu mai șchioapătă.

Un lac... Își aminti cînd plecase o dată cu Luiza afară din oraș — se nimerise să aibă o zi liberă. Luiza vîslise.

„Franțuzul acesta e un băiat simpatic. Nu, de data asta o să-i batem! Emma i-a făgăduit că, dacă va avea vești despre Luiza, îi va scrie. La Barcelona sînt mulți anarhiști... Ce importanță are — sînt muncitori și vor înțelege... Niciodată n-a crezut că marea poate fi atît de albastră — parcă ar fi pictată. În vagonul din față călătorește un rus, fost rus alb. Ce glumă caraghioasă e viața! La el acasă, a luptat împotriva noastră, iar acum... Va să zică e din nou război! Atunci lui Karl i s-a amputat un picior... Acum Karl s-a dus cu ei, e un dușman. Sînt mulți dușmani, nu trebuie să ai încredere în nimeni, nici în pietre. E bine aici — pietre, năvoade pescărești, vii, liniște. Ce-i trebuie omului? E o prostie!

Îi trebuiesc multe, foarte multe. Încă un tunel. Iată și războiul !..."

Barcelona înfierbîntată își pierdea capul de mînie, de durerea despărțirii, de fericire. Femeile purtau drapelele ca pe niște cearșafuri ; se aruncau în ele monezi, cruciulițe, verighete. Cocoțați pe acoperișurile autobuzelor, anarhiștii zbierau : „Jos militarismul ! Toți pe front !" În preajma bisericilor mistuite de flăcări bătrînele vindeau basmale roșii-negre, polipi de mare, limonadă grețos de dulce. Cerșind, infirmii îngînau pe nas : „Cu curaj la luptă !" Pe baricadele care nu fuseseră strînse, copiii se jucau de-a războiul. Automobilele se înfigeau în mulțime. Din ele ieșeau țepușele baionetelor. La răscrucile unde căzuseră luptătorii din iulie zăceau maldăre de magnolii. Pe Rambla[1] treceau blindate confecționate ad-hoc, iar femeile le aplaudau ca la teatru. Combatanții mărșăluiau în pantaloni scurți, cu grenade de mînă. Fetele împingeau tunurile antedeluviene. Oamenii trăgeau în ferestre, în năluci, în cer. Din balcoane — o revărsare de steaguri lungi cît toate zilele ; sînge, aur topit, smoală. Erau purtate sicrie descoperite ; morții — unii rînjeau, alții zîmbeau. Mii de trompete, flaute, fluiere cîntau despre viitorul omenirii.

Coloana „Libertad" pleca pe front. Combatanții mergeau dezordonat : unul mai zăbovea ca să bea un pahar cu bere, altul își îmbrățișa logodnica ; un al treilea o lua înainte și cînta de unul singur în piața pustie. Nevestele căutau să țină pasul bărbaților ; înghițindu-și lacrimile, rîdeau zgomotos ; copiii fluturau prin aer pistoale de jucărie.

---

[1] Bulevard din Barcelona (n. ed. rom.).

Bernard cînta fără încetare. Nu se uita la femei, nu-şi amintea de nimic, mergea şi cînta. Walter mărşăluia în fruntea coloanei. Din mijlocul acestei mulţimi pestriţe şi gureşe el ieşea repede în evidenţă: se vedea că e soldat. O muiere oacheşă şi isteaţă, cu un pic de mustăcioară, vindea bomboane. Cînd Walter ajunse în dreptul ei, ea suspină — sărăcuţul, pe ăsta nimeni nu-l petrece!... Şi-i vîrî în mînă o bomboană. Walter încreţi jenat fruntea. Ciocolata i se topea în mînă. Înghiţi iute bomboana, îşi linse degetele şi începu să rîdă.

3

MANOLO

Pentru a marca un început de eră nouă, comitetul hotărîse să desfiinţeze prostituţia şi să închidă casa de toleranţă ce se găsea pe strada Firmin Galan.

Casa fu închisă cu solemnitate; în afară de membrii comitetului mai veniră Manolo, „Kropotkin" şi vreo zece combatanţi anarhişti. Femeile se adunară în salonul cu palmieri piperniciţi... Unul avu ideea să cînte la pianul dezacordat *Fiii poporului*, dar Manolo îl repezi:

— Fără mîrlănii!

Femeile erau în număr de unsprezece. Patroana localului fugise împreună cu nepotul ei; acesta întrunea funcţiile de bufetier şi mardeiaş. Pe pereţi atîrnau tablouri: unul o înfăţişa pe sfînta Teresa; celelalte — vînători cu copoi. Femeile, neînţelegînd ce vor oamenii aceştia de la ele, încercară să zîmbească cu cochetărie. O brună durdulie pe care o chema Pepita îşi apăsa speriată de pîntece un medalion de aur. Secretarul citi decizia.

Apoi se ridică Manolo și izbi cu pumnul lui uriaș în masă :

— C....lor, începînd de azi vă întoarceți în rîndul oamenilor. S-a înțeles ? Așadar, strîngeți-vă bulendrele și înainte marș ! Aici facem o școală de pictură.

Femeile rămăseseră nemișcate de-a lungul pereților cu un zîmbet înghețat pe buze. Pepita se smiorcăi și puse medalionul pe masă.

— Dracu să vă ia, luați-l !

Deodată Manolo simți că-l apucă plictiseala. Căscă zgomotos, trase un foc în fereastră și plecă.

După ce-și drese glasul, „Kropotkin" începu pe un ton sfătos și cu glas muieresc :

— Trebuie sădiți cartofi, trebuiesc cusute cămăși, crescuți oameni noi !

Brusc una din prostituate, o femeie de vreo patruzeci de ani, cu obrazul de un vișiniu aprins, se năpusti asupra lui „Kropotkin" :

— Eu am muncit aici paisprezece ani, iar tu, nerușinatule, mă arunci în stradă ?

Își înfipse unghiile în obrazul lui „Kropotkin". Abia putură s-o desprindă de el.

Comitetul luă în discuție actul contrarevoluționar al acestei foste prostituate pe nume Concepcion Cabanez. Secretarul mormăi posac :

— Să fie împușcată.

Manolo începu să rîdă :

— Dar ideile unde sînt ? Noi trebuie să convingem...

Se duse la casa de toleranță. Văzîndu-l, femeile o șterseră care încotro. Nu rămase decît criminala ; ședea pe pat, cu bluza sfîșiată și răsufla din greu. Manolo își aprinse o țigară, scoase revolverul, ciocăni cu el în masă și îi spuse blînd :

— Tu, băbuțo, pleacă mai bine cu binișorul. Acum dacă e să se culce unul cu o femeie, o va face din sentiment, și banilor noi o să le dăm foc. Înțelegi?

Femeia răspunse:

— Am să și plec. Silă mi-e să mă uit la voi...

Manolo se înapoie la comitet. Printre lăzile cu grenade stăteau în picioare prostituatele. Secretarul bombănea: „Și ce să fac cu ele?" De sus se auzeau răcnetele lui „Kropotkin":

— Să coase cămăși!

De Manolo se încleștase nevasta unui dentist arestat:

— Îl țin de patru zile și el n-are nici o vină, unchi-su e cel care dădea bani pentru falangă...

— Fă o plîngere. „De patru zile...", eu am stat pe vremea regelui un an și jumătate, iar în timpul republicii, opt luni, și n-am nimic — mai pot mesteca.

Din spate se auzi un țipăt strident de bucurie: secretarul o ciupise pe grăsana de Pepita. Manolo se încruntă și-l luă cu el pe secretar, sus.

— Dacă se mai întîmplă să văd o dată așa ceva, te împușc. Să le-o spui și celorlalți — interzic pînă la victoria deplină. Și eu am la Barcelona...

De jos răsună un fluierat.

— Manolo e aici? Dă-ne oameni pentru Huesca — au adus artileria.

Manolo își potrivi revolverul ce i se bălăbănea pe pîntece și coborî fuga.

Manolo se uită cu binoclul: o casă roz, saci cu pămînt — acolo sînt instalate mitralierele fasciștilor.

— Ai noștri unde-s?

Sentinela arată moale spre rîu; combatanții au

intrat în apă. Pe mal zac aruncate puşti, grenade, pantaloni — toate claie peste grămadă.

— Ieşiţi din apă !

Nimeni nu iese — e amiază, zăpuşeală... Apa rîuşorului e mică, oamenii stau pe burtă, nemişcaţi. Manolo îl scoate pe unul din apă. Un omuleţ slăbănog. Apa i se prelinge de pe cap pe faţă în şuviţe subţiri...

— Ieşiţi, pot să ne atace...

— Da' de ce ? Şi ei fac baie — au şi ei acolo un eleşteu.

— Ieşiţi ! Că dacă nu — trag.

Ostaşii ies fără chef din apă. Luis, moţatul, strigă :

— Anarhistule ! Şi ofiţerii-s mai cumsecade !...

Şi acum ţipă toţi după el :

— Destul ne-ai poruncit !

— Dumnealui se plimbă cu maşina...

— Noi, nene, nu sîntem soldaţi, ne-am înrolat de bunăvoie !...

Manolo fluieră nepăsător. Luis s-a înfuriat şi se apropie de Manolo cu pumnii strînşi. Ceilalţi îl trag îndărăt.

— Ce, nu-l ştii pe Manolo ? Te ucide.

Mateo a ieşit în faţa celorlalţi.

— Aş fi vrut să vă văd fără Manolo ! La Caspe, cine mergea în frunte ? Vă întreb, ticăloşilor, cine a luat Caspeul ? Are nevastă tînără şi el cel dintîi se bagă sub gloanţe...

Ceilalţi aprobă :

— Manolo e dat dracului !

— De o vitejie...

Luis şi-a pus izmenele şi, îmbunat, îl îmbrăţişează pe Manolo ; iar Manolo fluieră ca şi înainte. Apoi o ia spre casă.

— Du mitraliera în pod!

Pe urmă spune unei țărănci:

— Pleacă. O să ți se dea o odaie la Barbastro. Nu poți rămîne. Aici au să tragă.

Femeia cască:

— Au și început. Toată dimineața au tras. Unde să mă duc? Mi-a fătat capra.

Bubuituri. Cănile de pe bufet gem. Femeia a adus o strachină. Glasul ei e acum drăgăstos și enigmatic: cheamă găinile.

Manolo privi îndelung cu binoclul; făcea recunoașterea străzilor din Huesca.

„Ce o mai fi cu Martin? Poate că acum îl duc la execuție? Guarzii își răsucesc alene țigările. Unul îi spune: «Care va să zică te-ai dat cu Manolo? Atunci, na!» Drace, și orașul iaca, e la doi pași! Se văd grădini, balcoane; pe frînghii sînt puse cearșafuri la uscat... Un lucru e neclar — unde le e artileria?..."

De dimineață fasciștii trăgeau într-una în capelă și în două case. Căpitanul Moreno spuse: „E mai bine să ne retragem — poziția e dezavantajoasă. De cucerirea orașului nici nu poate fi vorba. Ei au două baterii." Manolo răspunse: „N-am venit ca să ne cărăm acum îndărăt..."

E posomorît.

„Ce simplu a fost la Barcelona! Fasciștii trăgeau cu mitralierele. Ei și! Manolo a dat vînt mașinii sub ploaia de gloanțe și l-a omorît pe maior. Binoclul ăsta de la el l-a luat. Pe cînd aici nu înțelegi nimic. Unde le sînt bateriile?

Moreno zice că au două. Dar parcă poţi să-l crezi? E ofiţer. Ştim noi însă cîte parale fac dumnealor! Pe unul ca ăsta e mai bine să-l cureţi..."

Un bărbat înalt şi slab s-a apropiat de Manolo; vorbeşte prost spaniola.

— Francez?

— Nu. German. Vreau să vă vorbesc în legătură cu artileria — trebuie deschis focul asupra şoselei spre Ayerbe.

— Dar unde-i?

— De aici nu se vede. E după dealul de colo...

Manolo îşi iese din fire:

— Ce mă baţi la cap? Nu se vede şi să tragem... De unde ai mai răsărit şi tu? Eşti marxist?

Walter rîde:

— Desigur. Numai că asta n-are nici o legătură. Eu am făcut armata la artilerie. Se poate calcula...

Walter explică. Manolo îl ascultă cu atenţie.

— Bine, ia comanda! Dar bagă de seamă — fără idei! Eu, cu disciplina voastră am să-ţi spun acuşi ce fac...

Walter pleacă. Manolo îl ajunge din urmă:

— Stai! Adică nu trebuie să ne retragem?

— De ce să ne retragem? Mîine vom încerca să-i scoatem din casa roz.

Manolo se apropie de căpitanul Moreno:

— Ai vreun comision? Pentru nevastă sau altcineva? Nu înţelegi? E foarte simplu, fiindcă acum te împuşc. Ai spus sau nu „să ne retragem"? Cînd colo, uite, mîine îi scoatem din casa roz. Hai, la perete!

Căpitanul Moreno e un om de peste cincizeci de ani. Dar ghinionist rău: în tinereţe nu i-a fost simpatic generalului; mai tîrziu, în timpul campaniei

din Africa, compania lui s-a predat ; şi aşa a rămas tot căpitan.

Moreno se lipeşte supus de uşă şi-şi trece palma peste mustăţile-i aspre, încărunţite. Manolo îl priveşte şi deodată lasă revolverul în jos :

— Ascultă, Moreno... Numai dracu ştie ce ai în suflet ! Dacă însă mîine nu-i faci harcea-parcea, te împuşc, pe onoarea mea că te împuşc...

Şi îl bate prieteneşte pe umăr.

Artileria îşi desfăşură activitatea pînă noaptea tîrziu. Apoi totul se linişti : numai un ied behăia. Manolo inspectă posturile. Îşi aruncă ochii în magazie. Walter dormea pe paie. Manolo închise încetişor uşa ca să nu-l trezească, privi figura lui calmă cu cicatricea de pe obraz şi se înfurie.

— Ia ascultă, neamţule, de ce ţi se spune „maior" ? Noi nu recunoaştem gradele. Tu crezi că dacă ai arătat cum se trage ai să ne şi comanzi ? Căscioara aia spurcată o luăm noi şi fără tine. Punem mîna şi pe Huesca, punem mîna şi pe Burgos, şi o pornim spre Portugalia...

Walter îl întrerupse :

— Trebuie să dormim. De la ora şase deschidem focul.

Dar Manolo nu putea dormi. Se plimba pe pietroaiele care încă nu se răciseră. Noaptea era înăbuşitoare. Luna galbenă sta suspendată deasupra oraşului inaccesibil. Manolo se gîndea mîhnit : „N-o să-l cucerim, n-o să-l cucerim pentru nimic în lume ! Ar fi trebuit luat din primul moment, acuma ei au baterii. Au mii de Walteri din ăştia. Cum s-o crăpa de ziuă — pornim... De s-ar termina o dată mai repede noaptea !"

Printre pietroaie şedea Luis cu o fată din detaşament. Se sărutau. Manolo, înfuriat, izbi cu piciorul într-o ladă. Luis se întoarse şi apoi o îmbrăţişă din nou pe fată. Manolo se aşeză sub felinar şi începu să scrie ; rupse întreg caietul — nu reuşea să compună scrisoarea. Ar fi vrut să-i povestească Conchitei despre război, despre Huesca, care era aici, alături, despre neamţul ăsta uscat şi ciolănos. În loc de toate astea îi scrise :

„Draga mea Conchita,

Tu ştii că noi anarhiştii sîntem pentru libertatea deplină, aşa că acum fiecare poate să facă tot ce-i dă prin cap. Dar eu te rog foarte mult : nu te încurca cu nimeni ! Cînd mă gîndesc că ai putea fi cu altul, se învîrte pămîntul cu mine. Cît despre noi, o să-i batem curînd.

Al tău, Manolo"

Dis-de-dimineaţă — nu era nici cinci — Walter se duse la rîu să se spele. Îi zise lui Manolo :

— Socoteşte treizeci de minute pentru pregătirea de artilerie. După asta, porneşti.

Manolo nu-l asculta : nu se gîndea decît la un lucru — de s-ar întîmpla mai repede ! Un nouraş acoperi casa roz.

— Înainte !

Toţi se năpustiră după Manolo. Mitralierele începură să pîrîie. Manolo se întoarse — nimeni. Trebui să o ia înapoi.

Walter îl ocărî.

— Ţi s-a spus peste treizeci de minute, iar tu ai luat-o razna peste trei.

Mateo spuse :

— Grozav e Manolo — a pornit-o singur...

Manolo se ridică şi-şi descheie cămaşa — era cald.

— Nu grozav, zi mai bine tîmpit. M-am pripit. Ce ştiu, ştiu ; ce nu — nu ! Toamna trecută, cînd s-a hotărît să-l curăţăm pe Laguirre, era ceaţă, totuşi n-am dat greş. Înainte nici nu văzusem în ochi o mitralieră, şi acum, daţi-mi una, să v-arăt ce ştiu... Dar aici e chestie de strategie. Şi iacă, m-am făcut de ruşine... Numai să nu credeţi că Manolo se dă bătut. Oi fi eu prost, dar nici voi nu sînteţi mai breji. De ce v-aţi întors îndărăt ? Mare scofală — mitralierele !... Şi apoi, dacă eu comand, voi sînteţi obligaţi să mergeţi după mine, că altfel nu facem nici o scofală. De acord ?

Toţi strigară :

— De acord !

— Încă o chestiune. Tovarăşe de sex feminin, am să vă rog să pricepeţi situaţia. La Barcelona se fabrică acum muniţii, iacă asta e o treabă pentru voi. Aici sînt oameni destui. Eu nu vreau să jignesc pe nimeni, dar femeile de tras nu ştiu să tragă, şi fiind aici mai mult îi zăpăcesc pe bărbaţi. Aşadar, tovarăşele femei să fie trimise la vatră. Ce zici, Luis, de acord ?

Luis îi aruncă lui Manolo o privire, tăcu cîteva clipe, apoi răspunse :

— De acord, lua-te-ar dracu să te ia.

Walter venise cu treabă, dar Manolo începu hodoronc-tronc să povestească :

— Am întîlnit la Linarez o fată. Doi ani am suferit din cauza ei. Mă bărbieream în fiecare zi. Cînd colo, s-a măritat chiar cu frizerul cela. Era cît p-aci să înnebunesc. M-am hotărît atunci...

Rîse.

— M-am hotărît atunci să schimb frizeria. Nu te supăra — la noi în Andaluzia e totdeauna așa — nu știi niciodată ce e glumă și ce e serios.

— Dar că fasciștii au ocupat ieri moara e glumă sau e serios ? Explicația e foarte simplă — băieții tăi se duc noaptea în sat...

Walter avea ochi cenușii, dar acum erau verzi de furie. Manolo dădu cu șapca de pămînt :

— Nu-i adevărat, nu se duce nimeni ! De azi am să stau chiar eu de strajă... Cum îndrăznesc să plece ? Îi împușc pe toți ! La dracu, e război sau nu ?...

4

LA TOLEDO

Comandamentul coloanei se afla într-o fostă mînăstire. Pe perete atîrna o icoană a lui Isus, cu inima în flăcări, iar dedesubt planul orașului, brăzdat de linii trase cu creionul roșu. Geodezul Florencio ședea pe un scăunel scund de biserică, cu picioarele lui nemăsurat de lungi întinse înainte. De jur împrejur erau împrăștiate cădelnițe și cartușe.

— Pentru ce lapte ? Am spus doar — laptele e numai pentru copii. Ia-l de-aci.

Mesteca pîine și își plimba furios creionul pe hartă.

Cine ar fi zis că visătorul acesta din Ciudad Real, orășel pierdut și prăfuit, va deveni comandant ? Scria pamflete contra guvernatorului, se îndră-

gostea fără speranță de nevestele morarilor și negustorilor de vinuri, le vorbea perceptorilor care adormeau de zăduf și plictiseală despre măreţele principii ale federalismului, iar într-o zi a încălecat pe un cal și a luat-o la galop cu un detașament de țărani prin șesurile La Manchiei.

La comandant veni Liuzirro — un zețar, comandantul batalionului „Passionaria". Liuzirro îi spuse :

— Trebuie pusă o mînă, altă soluție nu există. Prăpădim degeaba proiectilele, iar ei stau colo jos și rîd.

Florencio se sculă în picioare. Era înalt, cu o față lunguiață și suptă, cu o bărbiță ascuțită și ochi tulburi, rătăciți. Îl privi pe scundul Liuzirro de la înălțimea sa, cum te-ai uita la un copil :

— Ascultă, Liuzirro, acolo sînt femei... Femei de-ale noastre, femei de-ale lor. Acum omenirea toată e cu ochii îndreptați asupra noastră. Tu știi ce se va scrie despre ceea ce facem acum, peste o sută de ani ? „Oameni pașnici — păstori, olari, viticultori — au luptat împotriva unei puternice armate..." Nu, nu vom mînji aceste mărețe pagini cu sîngele unor nevinovate !

Vorbea înfundat, solemn, ascultîndu-și din cînd în cînd propriul său glas, iar Liuzirro fu subjugat o clipă de vorbele lui. Dar apoi își reveni.

— Astea-s vorbe. Pînă una-alta, ei înaintează. Trebuie în definitiv să luăm o hotărîre.

Dar Florencio nu-l asculta. Își șterse cu mîna fruntea înaltă, se așeză din nou pe scăunel și, întorcîndu-i lui Liuzirro spatele, începu să murmure :

— La Valdepenas l-am ucis pe Martin... Fusesem ca frații. Dar el s-a dus cu fasciștii și l-am împușcat... Aici sînt însă femei... Femei !... Au bobit-o bine... Foarte bine...

Liuzirro strigă desperat :

— Să punem o mînă — asta-i una, aviaţia — două.

Florencio nu răspunse. Liuzirro mai rămase cîteva clipe în picioare, apoi plecă.

Pe coridor îl aştepta Bernard.

— Ei ?

Liuzirro dădu dezolat braţele în lături :

— Femeile ! Dar ce, eu n-am nevastă ? Îţi spun eu. Au să ne sfîrtece pe toţi ca pe nişte cîini. Hai să bem o cafea.

Alcazarul părea mort : pietre, dărîmături, trîmbe de praf străbătute de soare. Într-una din pivniţe, un colonel, prieten al generalului Franco, revizuia mitralierele. Un plutonier palid, cu faţa năpădită de o barbă creaţă, se apropie de el cu ochii arzînd de foame şi spaimă :

— Oamenii cer...

Se înecă la cuvîntul scurt şi fierbinte „pîine" [1]. În întuneric ţipa o lehuză. De sus se auzeau sunetele nepăsătoare ale *Marşului lui Riego*. Un obuz dudui ca un tren peste un pod. Fără a-l privi pe plutonier, colonelul răspunse :

— Aici nu sînt oameni, aici sînt soldaţi. Poţi să pleci.

Îndărătul sacilor de nisip, tolăniţi în jilţuri de pluş, combatanţii moţăie. Pe jumătate adormiţi, strîng crispat ţevile încinse ale armelor. Din cînd în cînd unul sare în picioare şi trage în pietre.

---

[1] În spaniolă cuvîntul e monosilab : *„pan"* (n. t.).

Prin piața pustie, cu limba scoasă de un cot, se învîrtește un cîine rîios. E o căldură insuportabilă.

Liuzirro întreabă :

— Cine e responsabilul ?

I se arătă — Pedrito. Un flăcăiandru oacheș și frumos, care seamănă cu un țigănuș. Doarme într-un balansoar sub o umbrelă mare verde.

— De ce trageți de pomană ?

— Dacă nu tragem, ăia o să prindă osînză.

— Puțin le pasă de gloanțele voastre.

— Am să-ți arăt eu acuma cum nu le pasă...

Pedrito iese fuga în piață. Țintește cu băgare de seamă. Dar nu apucă să tragă și arma îi cade din mînă, picioarele i se moaie : un glonte l-a nimerit în obraz.

Pentru o clipă totul prinde iarăși viață : țipete, împușcături, zăngănit de geamuri. Și din nou liniște. Ostașii își ocolesc privirile ; în ochi li se citește mînia și rușinea. Pedrito a fost adus ; în loc de ochi — o gaură însîngerată. Se aude glasul surd al crainicului : „Pe frontul de la Estremadura am capturat două bucătării de campanie..." Sunetele voinicești ale unui marș... Zăpușeală.

— Oricum sînt pierduți — nu mai au pîine !...

— De la Barcelona au fost trimise două coloane...

— În curînd se va sfîrși...

— Am fost la comandament... Vă spun ceva, dar, băgați de seamă, e secret militar, nu mai spuneți nimănui... Vor fi aruncați în aer de dedesubt.

Strecurîndu-se încovoiat sub ploaia de gloanțe, se apropie un ostaș ; ochii îi strălucesc, gura o ține întredeschisă. Șoptește :

— „Aruncați în aer" ? Am acolo un băiețel... Are șase ani...

În chilia sa întunecată Florencio își amintea de tinerețea lui : arșița șesului, pămîntul uscat și crăpat, zumzetul muștelor, cum visa la Peru, la glorie, la femei. Reflectoarele se înfigeau în ruinele Alcazarului ; teatrul de război părea o scenă de teatru.

Liuzirro desfăcu o hartă mare, Florencio clătină din cap :

— Stai ! Totul s-a schimbat — ne roagă acum să le trimitem un preot.

Liuzirro strînse din umeri :

— Aici am ajuns cu joaca ! Nu cumva au cerut și înghețată ?

— Lasă glumele ! Eu nu sînt decît comandantul unei coloane. Dar am vorbit cu comandantul sectorului. Am vorbit cu Madridul. Dacă refuzăm, opinia publică din Europa se va indigna. Ce crezi, că Toledo e acum un oraș mic, de provincie ? Nu, acum toată Europa are ochii ațintiți asupra noastră...

— Dă-o dracului de Europă ! Iar Madridului trebuie să-i spui că în loc de popă să trimită aviație — o sută de bombe...

— Știi ce ești tu, Liuzirro ? Un visător, un poet, un Don Quijote ! Trăiești într-o lume abstractă. Ei vor să se împărtășească, sînt în ajunul morții, și tu vorbești de bombe. Afară de asta — dacă bombele nu vor distruge subsolurile, degeaba totul. Iar dacă le vor distruge... noi sîntem datori să salvăm femeile. Chiar cu prețul vieții noastre...

Royo iese în piață ; contemplă mulțumit un morman de pietre.

— Bine i-am mai tocat !

Lîngă el stă un locotenent fascist :

— Scîrbă roșie ! Lepădătură !

Nu se poate trage : e armistițiu. Royo îi răspunde :

— Lepădătură ești tu, ba și cretin pe deasupra !

S-au apropiat și alți ostași. Locotenentul zbiară :

— Bandiților ! Noi sîntem pentru dumnezeu și pentru popor !

— Pe dumnezeu poți să ți-l oprești ție, dar pentru popor sîntem noi, nu voi.

— Minți, noi sîntem ! Auzi, ticăloșii — fumează. Iar noi n-avem tutun de două săptămîni...

Royo scoate tăcut un pachet de țigări. Locotenentul își aprinde una.

— Ați cerut un popă ? Va să zică v-ați hotărît să muriți ?

— În curînd vor veni ai noștri și atunci o să vă arătăm noi.

— Vor veni cînd va veni și Mesia a doua oară !

— Ai voștri fug ca iepurii.

— Minciuni ! Dar spune, de ce ți-ai lăsat barbă ? Te pregătești pentru rai ?

— Cu ce vrei să mă bărbieresc ? Cu sabia ?

Un ostaș scoate din buzunar un pachețel cu lame de ras :

— Na — cîine ! Bărbierește-te înainte de moarte.

Locotenentul ia o lamă și o pune cu grijă în buzunar.

— Curînd o să vă tăiem gîtul.

În piață a apărut preotul. E îmbrăcat civil. Royo începe să rîdă cu hohote :

— I-ai slobozit de păcate ?

Preotul se uită cu teamă în jur și salută cu pumnul, în silă.

Locotenentul îi întinde lui Royo un plic :

— E pentru soția colonelului, se află la voi în oraș.

O împușcătură — armistițiul s-a sfîrșit.

Florencio citește: „Scumpa mea soție! Eu sînt sănătos și nădăjduiesc în dumnezeu..."

Cineva întreabă:

— S-o arestăm?

Florencio se plimbă îndelung prin chilia strîmtă.

— Să duci scrisoarea. N-au decît ei să fie fiare, noi sîntem datori să fim nobili. Pe colonel îl vom deferi justiției: el și-a călcat jurămîntul. Și am să-l împușc cu mîna mea. Dar soția... E femeie... Sau ai uitat că sîntem spanioli?

Noaptea Florencio primește un telefon: Liuzirro a fost rănit. Florencio se duce la spital. Privește chipul arzînd de febră al lui Liuzirro și mișcă tăcut din buze. Dimineața îi spune generalului:

— Să se trimită aviația...

Din Alcazar ieși alergînd o femeie, nevasta plutonierului cu barbă care-i ceruse colonelului pîine. Ținea de mînă un copil. Fasciștii deschiseră focul. Femeia căzu în mijlocul pieței. Bernard se tîrî pe burtă și trase copilul pînă la parapet. Băiatul avea șase-șapte ani. Se zbătea și țipa. Bernard îl duse în casă. Bătrîna începu să se frămînte:

— N-avem lapte...

Băiatul înșfăcă o pîine mare rotundă, începu să mănînce repede și deodată adormi cu o bucată în mînă. Bătrîna se porni pe plîns.

A doua zi dimineața se spunea în oraș:

— Se pune mina...

— Și ostatecii?

— Ne-am trezit prea tîrziu — fasciştii sînt la Maqueda...

— Prostii, oricum sînt pierduţi !

Ca totdeauna, fetele, cu părul încreţit, se plimbau perechi-perechi. Pe ferestre scoteau capul ţevile de mitraliere. Pe la cozile nesfîrşite, bătrînele şuşoteau despre lacrimile făcătoare de minuni ale maicii domnului. Royo pictă steagul centuriei lui Bakunin : un soare, un tigru şi un abecedar.

Pe Bernard îl opri un bătrîn :

— Eşti francez ? Eu am fost ghid, călăuzeam francezi... Îi aduceam uite aici.

Bernard intră în biserica întunecoasă şi răcoroasă. Mirosea a şoareci şi a tămîie. La început, Bernard nu văzu nimic, în afară de coloanele învăluite în ceaţă. Dar după aceea ochii i se deprinseră cu întunericul. Bernard tresări — ce picturi ! Verdele ca de sticlă, carminul veşmintelor, siena arsă a pămîntului i se părură insuportabil de ţipătoare. Recunoştea lumea ce-i era atît de cunoscută : cavaleri cu figuri peste măsură de lungi, sfinţi ce semănau cu efebi, măscărici, scrînţiţi. Se chirceau, se învîrteau, se zbăteau să iasă din aurul ramelor. Bernard îl privi îndelung pe unul — barbă, o privire tulbure şi tristă.

„Florencio... Sfinţii îşi oferă piepturile lăncilor ; oştenii îşi ţin paloşele ca pe nişte trandafiri ; cerul e verde, iar moartea e toată în argint... La dracu !"

Bernard repetă cu glas tare :

— La dracu !

Bătrînul închise grijuliu uşa de tuci.

— Turiştilor le plăcea... Acum, fireşte, e altceva — e război. Eu gîndesc aşa : sau noi pe ei, sau ei pe noi.

Bernard răspunse supărat :

— Toți gîndesc așa. De aceea stau în balansoare și așteaptă.

Bătrînul surîse :

— Nu-i cunoști pe spanioli...

Spre seară primiră ordinul de a-i duce pe ostași înapoi : la ora șapte urma să intre în acțiune aviația ; cum distanța dintre Alcazar și poziții nu era mare, se putea întîmpla să se greșească.

Bernard întrebă :

— De ce nu plecați ?

— Pleacă tu dacă ți-e frică. Noi mai rămînem. Cum poți pleca ? Ei au s-o ia doar la fugă.

— Nu vor fugi nicăieri — toate mitralierele sînt la locul lor.

Dar ostașii nu ascultară. Ședeau în fotolii sub umbrelele lor, plini de tristețe și ură. O singură bombă ucise trei dintre ei. Totuși nimeni nu se urni din loc. Așteptau o minune : ca dintr-o clipă într-alta, speriați de avioane, să țîșnească afară de sub pămînt căpitani, locotenenți, plutonieri. Ședeau ca niște cîini de vînătoare lîngă vizuina jivinei, răsuflînd greu, temîndu-se să facă vreo mișcare.

Noaptea Bernard spuse :

— În felul ăsta nu vom ajunge la nici un rezultat... Trebuie dat un atac.

— Pentru ce ? Oricum sînt pierduți. Dacă vrei să te duci, du-te. Noi însă nu ne grăbim, om mai aștepta o țîră.

Și toți rîseră.

Prin sat marocanii alergau de colo-colo ; cărau cocoși, piulițe de alamă, fețe de masă. Făcură un foc : soldații se apucară să frigă un ied. Începu să miroasă a ienupăr și a casă locuită. Lîngă fîntînă

pe un ciubăr bocea o bătrînă: nepoată-sa fusese luată. Un arab cu părul lung și rar în creștet se învîrtea în jurul focului și striga: „Kgh... Kgh..."

În casa preotului, un maior rotofei mînca o omletă. Îi fu adusă fata.

— S-a găsit la ea o pușcă.

Maiorul se șterse cu șervetul și întrebă leneș:

— Ai să vorbești?

Fata îl privea cu ochi aprinși și răi.

— Du-o!

Sub fereastră se auzi o împușcătură. Maiorul își încreți fața. Mînca struguri, scuipînd cu grijă pielița în palmă. Apoi scoase din sac-voiaj apa de colonie și își umezi tîmplele. Ziua fusese lungă și obositoare. Marocanii zbierau ca și înainte. Maiorul își întinse picioarele amorțite și începu să se gîndească la viața liniștită. Își aminti de curticica din Córdoba, de susurul apei, de răcoare, de glicine. Ațipi. Îl deșteptă ordonanța: sosise consilierul german.

Neamțul împinse deoparte cu dezgust farfuria cu resturile de mîncare și întinse pe masă o hartă.

— De ce nu la Torrijos?

Maiorul tresări:

— Poate doriți să gustați ceva? Avem aici o șuncă excelentă.

— Eu vă întreb: de ce n-ați cotit spre Torrijos? O prostie după alta! Și apoi, ce înseamnă acest popas?

Maiorul privi harta, apoi părul aspru, tuns perie, al neamțului și se ridică:

— Pornim chiar acum...

Puțini izbutiră să fugă din Toledo: garnizoana Alcazarului atacase spatele frontului. Legionarii tîrîră afară răniții din ambulanță. Liuzirro fusese

înjunghiat în piața mare și albă. Pe drumuri alergau femei, noaptea ardeau case țărănești, cavaleria africană îi măcelărea pe cei rămași.

Lîngă o casă, pe un pietroi stă Florencio. Cămașa îi e sfîșiată. Răsuflă precipitat ; se vede cum i se mișcă coastele. Împrejur stau întinse femeile istovite de marș. Ostașii beau apă călduță și înjură.

Florencio nu aude nimic. S-ar zice că încă n-a înțeles ce s-a întîmplat. Privește distrat trupurile omenești, focurile, stelele. Deodată o zărește printre cei care dorm pe nevasta lui Liuzirro. O strigă, dar ea nu răspunde. Se apropie și o atinge ușurel cu mîna de umăr :

— Bărbatul unde ți-e ?

Ea îl privește, dar tace mai departe. Florencio se depărtează. Lîngă camion îl întîlnește pe Royo. Florencio îi spune :

— Mitralierele să le așezi aici. Și adună oamenii. De la Madrid s-a trimis o coloană. Trebuie să rezistăm pînă dimineața.

— Dar tu ? Pleci la Madrid ?

Florencio face semn cu mîna să-l lase în pace. Se strecoară încet printre cei adormiți. Cînd iese din sat, o cotește spre sud. Merge multă vreme pe întuneric ; apoi zărește în dreapta șoselei legionari. Se culcă la pămînt și începe să tragă. Este împresurat. Nu mai are cartușe. Sare într-o parte și scoate un strigăt. Un soldat îl ucide cu patul armei.

S-a luminat de ziuă. În depărtare se zăresc trandafirii turnurile orașului pierdut. Florencio zace pe iarba uscată și țepoasă. Mort, pare mititel ca un copil. În jurul capului său țopăie greierii.

5

COMANDANTUL MARQUEZ

Marquez are o soţie tînără şi un copil. Înainte de război era arhitect. Obişnuia să spună : „Arhitectura e şi ea muzică, dar în spaţiu, şi un lucru izbutit în construcţie, ca Parthenonul sau cupola Sfintei Sofia, ne face să uităm şi de însăşi noţiunea de timp". Are sprîncenele ridicate de parcă s-ar mira de toate, ochi verzi şi pistrui. Încă din primăvară a început să frecventeze întrunirile comuniştilor şi, cînd a izbucnit războiul, s-a înrolat în regimentul 5.

Îi uimeşte pe camarazi cu calmul său — la luptă e la fel de stăpînit ca atunci cînd stătea în atelierul său cu compasul în mînă. Lîngă Guadarrama (asta s-a întîmplat pe la începutul lui august) i-a atacat pe fascişti şi a capturat o mitralieră. Ceilalţi s-au grăbit să-l felicite, să-i pună întrebări, să se minuneze. El a cerut apă, a băut pe nerăsuflate o ulcică întreagă, apoi a început să-i repartizeze : cine să plece în recunoaştere, cine în sat după alimente. Un tovarăş l-a întrebat :

— Nu ţi-a fost frică ?

Marquez şi-a ridicat şi mai sus sprîncenele şi i-a răspuns :

— Cum să nu-mi fi „fost frică" ? Ba era cît p-aci să mor de frică.

Se adunară cîţiva comandanţi, membri ai Partidului comunist. Ce era regimentul 5 ? O mînă de oameni. Iar de jur împrejur fugeau mîncînd pămîntul centurii, detaşamente, coloane. La consfătuire

toți fură nervoși, își luară unul altuia vorba din gură, acuzară guvernul, comandamentul, pe anarhiști. Numai Marquez își păstra calmul.

— N-au trecut prin foc... Au să se deprindă.

Soția lui Marquez lucra la regimentul 5, ca dactilografă. Era și ea de față la consfătuire. Cineva îi șopti :

— Imperturbabil mai e !

Ea clătină din cap :

— N-ați observat că a scos o țigară și n-a aprins-o ?... E foarte tulburat acum.

Marquez fu trimis în sud cu ordinul de a frîna înaintarea inamicului. În prima zi un sfert din oameni căzură. Comandanții neobișnuiți cu focul epuizară îndată toate cartușele. Marquez dădu ordin să se sape tranșee.

Pe poziție se întîlni cu Manolo. Manolo îi întinse mîna lui lată :

— Manolo. Anarhist.

Marquez surîse :

— Foarte bine. Numai că anarhiștii tăi o cam iau la fugă... Cum stați aici ? Ai să poți rezista ?

Manolo se supără :

— Neisprăvitule, ai tăi fug ! Uite-i cum se ascund în pămînt.

Marquez îl bătu pe spate :

— Va să zică, vei rezista ?

— Trebuie să rezist.

Nu mai e Manolo de altădată : într-o lună de zile a slăbit, a îmbătrînit. N-are nici treizeci de ani și-i dai patruzeci pe muchie. Numai zîmbetul și l-a păstrat ca înainte, de copil, dar acum zîmbește rar.

Sînt culcați pe cîmp după un dîmb. Domnește liniștea de la revărsatul zorilor. Greierii țîrîie.

Un huruit ușor. Ochiul distinge pe cer cîteva

puncte : treptat punctele cresc. O bombă, încă una. Patru bombardiere se rotesc încet deasupra dîmbului. Deodată unul se lasă în jos ; împroașcă dealul cu foc de mitralieră. Stau culcați la pămînt oameni vii și morți. Avioanele virează din nou. Din nou bombe. Pe iarbă, picături de sînge și creier. Roșcovanul Alvarez, tîmplar din Tarragona, care știa să facă corăbii mici... Pepe, cel poreclit „balerina" fiindcă dansa bine... Bîlbîitul Jimenez... Uriașul José... Toți zac acuma cu trupurile sfîrtecate. Iar bombardierele se rotesc, se rotesc mereu. Mateo nu-și mai poate stăpîni firea, se ridică ; trage cu pușca în sus ; apoi aruncă furios arma la pămînt și fuge : ceilalți după el.

Ce să-i faci — fug ! Talavera, Santa Olali, Maleda, Hismondo... Manolo strigă ca turbat :

— Încotro ?

— Aruncă bombe...

— Au cavalerie...

— Au tancuri...

Manolo dă ocol crîngului de măslini :

— Săpați tranșee !

Ostașii pufnesc disprețuitor :

— Pentru ce ? Las' numai să se arate !

Își dau cuvîntul că nu vor fugi. La ora cinci dimineața fasciștii deschid foc de tun. Întîi bat departe, apoi își reglează tirul și încep să nimerească în plin ; un singur proiectil a ucis șase. Manolo se uită cu binoclul : trei tancuri urcă încet spre crîng. Molina, un flăcău înalt și chipeș, se oferă de bunăvoie. E de la Gerona ; se spune că plîng după el toate fetele. Molina a plecat tîrîș cu grenadele. Un tanc îl strivește. Alt obuz nimerește în crîng.

Oamenii o iau la fugă. Aleargă pe drum, iar din spate se trage.

În sfîrşit s-au oprit. Ruiz s-a aşezat pe jos, şi-a cuprins genunchii cu braţele şi a spus deodată :

— Copilăria... Dracu s-o ia de copilărie !

Băieţii strîngeau greieri într-o cutie, fetele pufneau de rîs în pumn, se duceau să se scalde la rîu... Pe urmă le scriam bileţele : „Te iubesc, mor de dragul tău..." şi acum uite-l pe Molina făcut terci. Ptiu !

La bariera satului se îmbulzesc ţăranii :

— Cu noi ce faceţi ? Ne lăsaţi să ne dăm pielea aşa ?

Manolo tace. Un ţăran bătrîn se apropie de el şi-i şopteşte :

— Dă-mi o puşcă ! Ei fug. De ce ? Sînt tineri ! Omul tînăr vrea să trăiască. Eu îs trecut prin multe, pe mine să mă trimiţi şi la naiba că tot n-am să fug. Dă-mi o puşcă !

Manolo tace : nu sînt puşti.

Şade în casa pustie a notarului. Stăpînul casei a plecat cu fasciştii. Fotolii îmbrăcate în huse, periuţă de măturat firimiturile de pe masă, pe bufet o păpuşă chinezească de porţelan cu arc. Prin faţa casei trec camioane şi păpuşa dă batjocoritor din cap. Manolo a desfăcut harta.

„Desigur, aici te poţi întări... Dar vor fugi, vor fugi cu siguranţă. Nu sînt avioane, nu sînt tancuri, nu sînt oameni — ce, asta-i armată ?"

Pe faţa lui Manolo se preling lacrimi mari şi rare.

Mateo intră, stă cîteva clipe şi iese. Pe stradă ostaşii mănîncă salam. Mateo spune :

— Dacă mai fugim, mă împuşc.

— Te-a apucat strechia ?

— Rîzi, ticălosule ? Dar Manolo...

Nu poate sfîrşi.

Manolo strigă în receptorul telefonului de campanie :

— Trimite-mi întărituri ! Trimite-mi comunişti, indiferent pe cine, numai să se bată !...

Comandamentul... Oamenii dorm pe jos. În odăiţă mai lucrează încă un colonel chipeş, cărunt. Lumînarea e înfiptă într-o sticlă. O hartă.

— Domnule colonel, să vă fac o cafea ?

— De ce „domnule" ? Tovarăşe !

Locotenentul Lasaga spune :

— Dumneavoastră îl trimiteţi pe Manolo înapoi la Umanez, iar inamicul îşi concentrează forţele lîngă Navalcarnero.

— Bineînţeles.

Lasaga îl priveşte nedumerit pe colonel ; acesta îşi aprinde tacticos o havană neagră, din cele iuţi.

— De ce să vorbim de operaţiuni militare ? Vezi şi dumneata că asta nu e armată, e prostime. Ei nu ştiu altceva decît să fugă.

Fumul îl îneacă.

— L-am cunoscut pe răposatul dumitale tată. Am făcut parte amîndoi din regimentul San-Fernando. Noi trebuie să avem ideile noastre despre onoare...

În sfîrşit Lasaga pricepe. Se plimbă tulburat prin cameră. Flacăra luminării se zbate.

Intră Manolo.

— Ne daţi artilerie ?

— Desigur. Inamicul urmează să dea lovitura înspre Umanez. Putem descoperi aşadar liniştiţi flancul stîng...

Manolo strînge mîna colonelului :

— Ei, vă mulţumesc.

A plecat. Cu capul întors, Lasaga murmură :

— Mai bine să-l omoare dintr-o dată... Dezgustător!

Madridul e vesel și zgomotos. Pe strada Alcala se plimbă ca întotdeauna filfizonii. Cafenelele sînt ticsite. Ziare, multe ziare.

— Să punem mîna pe Zaragoza, apoi să pornim spre Burgos.

— Nu, lovitura de bază e la Córdoba...

Actorii se ceartă asupra repertoriului noului teatru popular. În vila unui marchiz fugit, poeții amenajează o casă de lectură model; trebuie așezate vase cu apă ca să nu se strice cărțile. Pe străzi sînt afișe: „Nu dăruiți copiilor voștri soldați de plumb — aceștia trezesc în ei înclinații militariste!" „A trăi bolnav e ca și cum n-ai trăi — împodobiți casele de odihnă!" Muzeologii suflă cu grijă praful de pe tablourile din veacul al XVII-lea găsite în podul unui morar bogat. Esperantiștii convoacă „Primul congres pe toată Iberia, al partizanilor unei limbi universale". În parcurile umbroase, îndrăgostiții, bucuroși de libertate, se sărută.

O casă boierească, platani, bazine, boschete. Printre Circele [1] și Silenii [2] de marmură aleargă copii scrofuloși cu șorțulețe albastre. O femeie frumoasă cu ochi blînzi spune:

— Uite, acela e băiatul unui fascist, iar Blanquita e fetița unui tovarăș de-al nostru care a murit pe front. Noi vrem să-i creștem pe toți laolaltă, să ridicăm oameni noi, liberi.

---

[1] Circe este numele vrăjitoarei care a transformat în porci pe tovarășii de drum ai lui Ulisse (n. ed. rom.).

[2] Silen — în mitologia greacă zeul care avea darul profeției și era considerat tatăl satirilor (n. ed. rom.).

La minister — catifea, bronz, praf. Un om obosit repetă :

— Ne vor sprijini toate democraţiile din lume. Vom zdrobi fascismul...

Ziariştii beau cafea cu lapte şi-şi transmit unul altuia ultimul eveniment senzaţional.

— O escadră engleză va declara mîine blocada Cadizului...

Statul-major. Lîngă telefon un general ramolit. Îl sufocă astma şi spaima :

— Da... Da... Întăririle vor fi trimise. Nu acum, peste o săptămînă...

Pe străzi se vînd steaguri, berete de ostaşi, tocuri de revolver, agrafe cu secera şi ciocanul, portofele cu iniţialele federaţiei anarhiştilor, brichete în formă de tanc, portretele lui Marx şi Bakunin, tratate despre amorul liber.

Ziarele scriu : „Pe frontul de la Estremadura inamicul a fost zdrobit !" şi megafoanele urlă victorios : „I-am nimicit ! I-am nimicit !"

La auzul tropotului cavaleriei marocane, satele se golesc. Fug spre capitală. Refugiaţii dorm pe locurile virane. Au adus cu ei zdrenţe, păduchi, toată jalea dezastrului.

Generalul dictează comunicatul zilei : „Pe frontul de la Estremadura..." deodată se opreşte şi-i şopteşte secretarului :

— Sînt lîngă Madrid.

Avioanele duşmane se rotesc deasupra pieţelor publice, pieţelor de zarzavat, scuarurilor.

Pe un ecran, un gentleman sărută o blondă. N-au isprăvit nici pînă dimineaţă să scoată din cinematograf bucăţi de trupuri. O altă bombă a explodat lîngă lăptărie, unde femeile aşteptau cu oalele în mînă laptele pentru copii. O a treia a căzut într-o

grădiniță de copii. În camera mortuară cadavrele au fost așezate după înălțime; aici unul de zece ani, alături — altul mai mic, apoi unul și mai mic.

Orașul e orb: nici o lumină. Sirenele urlă din răsputeri. Femeia cea frumoasă cu ochii blînzi îi trage pe copii în pivniță. E frig; șobolanii chițcăie.

Bernard a fost trimis la Marquez. Stă culcat lîngă mitralieră; pe frunte — broboane mari de sudoare.

— Ne-au încercuit...

Marquez spune:

— Nu-i nimic; Manolo va ajunge la timp.

El știe că e greu să te bizui pe Manolo; dar vrea să-l îmbărbăteze pe Bernard.

— Iar dau năvală!...

Bernard bombăne:

— Scîrbele! Ah, scîrbele!

Marocanii aleargă, cad.

Zece minute de repaus. Bernard apucă repede bidonul:

— Nici o picătură! Scîrbele!...

Marquez spune deodată:

— Vezi casa aia? E cu mult mai frumoasă fără acoperiș...

Un proiectil.

— E de o sută cincizeci și cinci. Scîrbele!...

Au rămas vreo sută de oameni. Batalionul de marocani se cațără pe deal. Din dreapta — legionarii; au deschis focul de mitralieră.

— Mai repede, Bernard!

Ta-ta-ta... Ta-ta-ta...

Deodată Bernard rămîne cu vorba-n gît:

— Scîrbele! Scîr...

Mitraliera nu mai funcționează.

— Ți-am spus că...
Însă Marquez a și strigat :
— Cu grenadele !
Fum cenușiu deasupra măslinilor. Țipete. Dar deodată țipetele slăbesc. I-au mai respins o dată.
— Scîrbele ! Cred, cu siguranță, că aici e un regiment.
— Mai așteaptă. Acum de dincolo... Cu grenadele !
Marquez fuge înainte ; în urma lui, ceilalți ostași.

— Stai !
Manolo l-a înșfăcat de mînecă pe un ofițer.
— În loc să fii un exemplu, fugi, lașule ?
— Cine ești tu să comanzi ?
— Eu ?
Manolo i-a smuls revolverul. Ofițerul a scos un țipăt și a căzut.
— Măi trădătorule !
Fug. Nu, pe toți nu-i poți împușca !
— Stai ! Stai !
În glasul lui e atîta deznădejde, încît oamenii se opresc o clipă. Manolo aleargă înainte.
— Acolo sînt tancurile noastre !
Tancuri nu sînt, dar ostașii aleargă după Manolo. Un rîuleț. Zdup peste rîu. Iată-i !
Fasciștii care nu s-au așteptat să fie atacați o iau la fugă înapoi.
— Foc !
Tunurile bubuie. S-a aprins o pădurice de pini. Căldură, fum. Au alergat șase kilometri fără oprire. Mateo întreabă ceva, dar Manolo nu poate răspunde ; mișcă doar buzele și deodată, după multe săptămîni de mîhnire, rîde voios :

— Ai noştri !

Bernard ia bidonul cuiva şi bea pe nerăsuflate.

— Înţelegi, mitraliera ne-a făcut figura. Uf, scîrbele !...

Se pansează răniţii.

— Canaliile, l-au ucis pe Valiada !

Marquez îl îmbrăţişează pe Manolo :

— Am spus eu că ai să ajungi la timp...

Marquez a venit cu nevasta lui. Bernard îl aştepta în sufragerie. Înainte, aici fusese un restaurant de lux. Pereţii sînt pictaţi : mare, munţi, palmieri. Un rîs împăiat. Sticle goale de lichior franţuzesc. O tobă de jazz, alături — arme.

— Felul întîi mazăre, felul doi — mazăre, şi, luînd în consideraţie înalta noastră situaţie în armata republicană, felul trei — tot mazăre.

Rîd fără încetare. Ba nu, au tăcut cîteva clipe. Au tăcut cînd Bernard a spus :

— Valiada era atunci cu noi...

Despre Valiada nu se poate vorbi : era favoritul detaşamentului. Cînta din fluier ; le povestea tuturor despre o fată din Santander ; avea urechi mari, trandafirii, şi ochi visători.

Dar iată că rîd din nou :

— Cred că izbutim să-i ţinem...

— Ce istorie stupidă ! Şi cînd te gîndeşti că toate astea s-ar fi putut întîmpla nu lîngă Madrid, ci undeva pe la Talavera [1]. Nu-i de rîs ?

Şi nu spun numai vorbele „de rîs“, dar şi rîd cu adevărat. Bernard se uită pe un perete : un castel, o stîncă, un pîrîu.

— Mi se pare că maestrul admiră pictura ?

[1] La vreo sută de kilometri sud-vest de Madrid (n. ed. rom.).

— Cred că n-ar strica să punem o mitralieră pe stînca aceea...

E ceva caraghios ! Ca și cum n-ar fi trăit înainte, ca și cum în asta ar consta viața lor : o mitralieră, va ajunge Manolo sau nu va ajunge, pîrîit de grenade, cadavrul lui Valiada, iar pe urmă o strachină cu mazăre.

Soția lui Marquez șade tăcută. Se uită cînd la bărbatul ei, cînd la Bernard : vrea să priceapă. În sfîrșit întreabă :

— Ce găsiți de rîs în asta ?

Se uită încurcați unul la altul — într-adevăr, ce poate fi de rîs aici ? Totuși nu trece un minut și rîd iarăși.

6

LA MADRID

I se aduc lui Manolo dezertorii.

— Noi ne-am înrolat de bunăvoie. Dar gata ! Ni-i de ajuns — vrem acasă.

Manolo îi privește drept în față :

— Dați armele încoa ! Dați și carnetele de sindicat ! Am să vă public numele la gazetă ca să afle toți ce ticăloși sînteți...

Au predat și puștile și carnetele : sînt gata să dea tot, numai să-și salveze viața.

— Scoateți nădragii ! Nu-s ai voștri ci ai poporului.

Au rămas numai în cămașă și izmene.

— Tovarășe Manolo, acum putem pleca ?

— La dracu să plecați ! Mateo, du-i la Madrid. Dar așa fără pantaloni, să vadă toți...

Două țărănci s-au oprit speriate. Mateo le explică :

— Sînt fasciști — au fugit de pe front.

Femeile rîd în hohote :

— Nerușinații !

Manolo îl cheamă pe „Kropotkin" :

— Scrie pentru ziar : „Trebuie să introducem o disciplină absolută".

„Kropotkin" cade pe gînduri :

— După mine, Manolo, ar trebui adăugat : „Disciplina noastră de anarhiști".

— De ce crezi că te-am adus aici ? Dacă vorbesc eu, tu să scrii și atîta tot. Că de nu, te plimb și pe tine fără nădragi. Crezi că dacă ai scris o carte și jumătate ai drept să și comanzi ? Dacă n-om avea noi disciplină de aia absolută, fasciștii ne-or spînzura, și încă de același copac, fără să ne mai întrebe ce idei avem fiecare. Și tu, nătărăule, ai să fii spînzurat primul. Alături de Marquez. Să vezi tu atunci ce ai să mai scrii ! Ia tocul ! Dă-i drumul : „O disciplină absolută, militară". Ai scris ? Bravo ! Totdeauna am spus eu : „«Kropotkin» ăsta e un cap !"

Ofițerul de serviciu spuse :

— Îmbrăcați-vă și marș acasă.

Mateo plecă furios.

„De ce le-a dat drumul trădătorilor ? Nu te poți încrede în nimeni ! Dar singur e greu... Ieri l-au întrebat : «Tu din ce partid ești ?» Le-a răspuns : «Eu sînt cu Manolo». Toți au izbucnit în rîs... De unde să știe el din ce partid e ? Pînă în primăvară a grijit de boii contelui. Sigur că un ofițer ca ăsta știe tot. Dar e un trădător sau un laș. De aceea le-a și dat drumul..."

Mateo se uita furios la trecători: „Se plimbă!... Frumoase case sînt pe aici! Ăștia au dus un trai tihnit, liniștit. Pe ăștia nu-i poți hotărî să meargă pe front. Și nici n-au nevoie, au să-i primească pe fasciști cu surle. Manolo spunea despre ei că fac semnale avioanelor — aprind lumină pe la ferestre."

Se întunecase. Străzile se goliră brusc. Casele dispărură; Madridul semăna acum cu un cîmp. Deodată Mateo văzu lumină la o ferestruică, sus. Înnebunit de furie, urcă în fugă scara. Ușa i-o deschise un domn bătrîn în halat scurt și ponosit.

— De ce faci semnale?

Omul în halat tăcea.

— Te întreb, de ce faci semnale?

— Am uitat să las transperantul... Sînt paleontologul Valyer. Poate ai auzit de mine?

Mateo se apropie de masă. Cărți. Dihănii și iar dihănii. Nu mai văzuse niciodată dihănii atît de înfiorătoare. Întrebă cu neîncredere:

— Îs cărți fasciste?

Valyer prinse viață:

— Vai, ce vorbești! E specialitatea mea. Uite, asta e un paleotherium.

— Nu văd nimic. Eu n-am umblat nici la școală... Tu să-mi spui de ce sînteți toți niște trădători? Dacă știi atît de multe, de ce nu te pricepi să acoperi fereastra? Sau faci poate semnale ca să știe ăia unde să arunce bombele?

Valyer se apropie de Mateo și îngăimă:

— Au aruncat ieri... Vai, ce înfiorător!

Lui Mateo i se făcu milă de el:

— Pe cîmp e și mai înfiorător. Cît îs ai noștri de curajoși și tot au luat-o la fugă în atîtea rînduri! Numai lui Manolo nu-i era frică. Acum, de

bună seamă, ne-am obişnuit. La voi e bine — adăposturi. Cum auzi huruit, să fugi jos. Ai înţeles?

Mateo se simţi mai vesel: „Uite că şi el ştie ceva, l-a putut chiar povăţui pe bătrîn ce să facă. Doamne, cîte cărţi!"

— Citeai?

Valyer nu răspunse.

— Nu te lasă să lucrezi, nu-i aşa?... Dar mai aşteaptă puţin, la noi acum e disciplină, o să-i alungăm repede. Şi pe urmă...

Şi îi şopti la ureche:

— E secret: ne vine un tun d-ăla care trage în sus. Înţelegi? Ei hai, stai şi vezi-ţi de citit...

Ieşi în vîrful picioarelor.

Valyer se aşeză pe pat cu picioarele desculţe sub el.

„A dat peste un om cumsecade, altul l-ar fi împuşcat... Şi dacă nu l-a împuşcat, ce-i? Parcă nu poate să-l nimerească o bombă în plin? Are cincizeci şi doi de ani, totuşi n-are poftă să moară. De ce alţii nu se tem? Se vede că el e un fricos, un fricos ordinar."

Se culcă şi trase multă vreme cu urechea: sunară goarnele, trecu o motocicletă, mieună o mîţă. Toate sunetele erau supărătoare. Apoi văzu un om cu o puşcă: „Faci semnale?" Omul trase. Valyer căzu, dar nu muri. Auzea tot. Maria aduse rufele. Sub cămăşi — o bombă. Ea o azvîrli... Valyer sări în sus. Ce să fie cu visul ăsta stupid?

Peste cîteva clipe auzi din nou o bubuitură.

Adăpostul era în strada alăturată. Valyer nu se încumetă să iasă din casă. Stătea gheboşat sub scara în spirală. Viaţa i se părea umilitoare. Barem dacă moartea ar veni fulgerător!... Altfel, te mai pomeneşti schilod...

Își aminti de spital, de mirosul de cloroform, de gemetele de acolo.

Ziua încercă să lucreze. Citi cîteva fraze scrise în ajun și căzu pe gînduri. O fi apărut oare cartea lui Dows despre oligocen ? Îi apăru înaintea ochilor fața trandafirie și bine rasă a englezului. Acolo n-au de a face cu bombe... Dows a făcut o baie, și-a băut ceaiul și acum stă și scrie. În grădină, sub fereastră, se joacă copiii. Oare Valyer va mai apuca viața obișnuită ? Să lucreze ? Dar cine are nevoie acum de paleontologie ? Stupid să fii un caraghios bătrîn, un savant pe care-l iau în primire caricaturiștii ! Dar atunci, la ce să mediteze ? La tunul care trage în sus ? La o noapte — măcar una — liniștită ?

Ce-i asta ?... Valyer se apropie de fereastră. Doi gorniști suflau din goarne pe strada pustie, prin praful rece. Ostașii duceau un sicriu descoperit, după care mergea o femeie micuță.

Valyer își puse fularul la gît și ieși. Nu se uita încotro merge. Își amintea ca prin vis de răposata lui soție, de *Polonezele* lui Chopin (soția lui cînta bine la pian), de cafeneaua „La Granja", de bătrînul și ospitalierul Madrid.

Se opri — o casă cu două etaje sta despicată de o bombă ; odăile păreau niște decoruri de teatru. Pe o poliță Valyer zări o cană pîntecoasă cu nu-mă-uita. Numai ea scăpase neatinsă. Printre dărîmături zăcea aruncată o păpușă în rochie de dantelă. Valyer o ridică și observă pe dantelă o mică pată roșcată...

Pe strada asta nu se vedeau oameni : unii plecaseră din oraș, alții se mutaseră în cartierele răsăritene. Deodată Valyer dădu cu ochii de o femeie bătrînă. Repara fundul unui scaun de paie.

— Tu de ce n-ai plecat?

Femeia zîmbi, făcînd să i se vadă doi dinți strîmbi:

— Fecioru-meu luptă, trebuie eu să-i țin locul... Dacă ai ceva de reparat, adu-mi...

Valyer o luă înapoi spre casă. De acu încolo se va plimba în fiecare zi pe aceste străzi. Şi va munci ca bătrîna asta, ca toți...

Noaptea se trezi din pricina unui huruit cunoscut. Îşi puse halatul pe umeri şi se aşeză la masă. Îl preocupa un singur lucru: trompa paleotheriumului. Scrise două pagini. Se lumină de ziuă. Se spălă şi îşi aprinse cu nesaț o țigară.

Începură zile extraordinare. Niciodată, pare-se, nu fusese atît de fericit. Maria se plîngea: nu e zahăr, nu e pîine, nu e nimic... Drept răspuns, Valyer surîdea sfios. Pe stradă îi cerceta cu dragoste pe trecători: erau în complot cu el, cunoşteau şi ei taina fericirii. Nimeni nu suna, nimeni nu aducea scrisori, telefonul devenise o jucărie prăfuită şi caraghioasă. Paleotheriumul alerga, impunător şi zvelt, pe bulevardele pustii ale oraşului iubit.

În colț, vînzătorul de ziare îi spuse lui Valyer:

— Nu-l cedăm.

Valyer răspunse cu căldură:

— În nici un caz!

La Valyer sosi un tînăr cu scurtă de piele:

— Guvernul republicii a dispus să fiți evacuat la Valencia.

Valyer începu să protesteze:

— De ce? Mă simt bine aici... Şi sînt acum în plin lucru...

— Tovarăşe Valyer, disciplină!... Guvernul republicii nu poate expune primejdiei minţile excepţionale.

Vorbea cu Valyer ca unul mai mare, lungind cuvintele şi ţuguindu-şi comic buzele.

Înaintea plecării savanţilor se organiză o întrunire. Un muncitor bătrîn vorbi despre cultură, despre ruine, despre fericire. Lui Valyer îi fu prezentat grenadierul Gomez care, nu cu mult înainte, distrusese patru tancuri. El începu să povestească:

— Mergi pe brînci înainte, apoi te culci la pămînt...

Valyer îl imboldea:

— Şi mai departe? Interesant, foarte interesant!

Gomez îi plăcu lui Valyer: un surîs de adolescent, un timid (cînd l-a felicitat rectorul, a roşit), şi-apoi ciuful ăsta al lui, tot timpul îşi îndrepta părul, dar ciuful nu stătea şi pace. Cînd Gomez sfîrşi, Valyer îl întrebă:

— Ai fost întotdeauna atît de curajos?

Gomez începu să rîdă:

— Ca să vă spun drept, mă apucă frica de fiecare dată. Stai culcat şi te prinde urîtul... Totul e o chestie de stăpînire de sine.

Şoseaua spre Valencia. În depărtare bufnesc înfundat tunurile. Din faţă vin camioane: sînt întăririle. Ostaşii se salută veseli, iar Valyer le răspunde cu pumnul ridicat. Munţi. E pustiu. Bate vîntul. Valyer îi vorbeşte vecinului său de lucrarea lui Dows despre oligocen, de paleotherium. Acesta ascultă atent. Deodată lui Valyer i se opreşte vorba în gît — oare cu cine vorbeşte? Parc-ar

fi profesorul Sanchez... Dar Sanchez poartă ochelari...

— Iertați-mă, sînteți biolog, nu-i așa?

Vecinul său zîmbește, sub pălăria neagră îi sclipesc vesel ochii negri:

— Nu, sînt compozitor. Dar asta n-are nici o importanță...

Iar camioane. Ostașii cîntă:

Mi-a murit catîrul
Tîru-tîru-tîru...

*

Mateo îi povestește lui Manolo:

— La Madrid am nimerit la un bătrîn. Doamne, ce de cărți avea! Citea într-una, înțelegi?

— Mi-a dat Walter la Albacete o carte. Asta zic și eu carte!

Manolo citează din ea, lăsîndu-se antrenat de sonoritatea cuvintelor:

„După ce artileria a distrus punctele de foc ale inamicului, infanteria..."

Mateo spune:

— Strașnic! La bătrînul meu era vorba despre altceva... Am văzut la el o poză, cum să-ți spun, aducea a berbec, numai că nasul era uite-așa...

Și surîde gînditor.

7

BRIGADA INTERNAȚIONALĂ

Noaptea străzile Albacetei seamănă cu niște tranșee: întuneric, gropi, oameni cu puști mer-

gînd în monom. Cineva strigă cît îl țin puterile: *Hai la lupta cea mare...* Vînt înghețat.

În cafeneaua mare și murdară, o lampă slabă înecată în fum. Soldații moțăie, moleșiți de căldură. O tînguire (așa cum se vaită muezinul în Orient):

Sevilla, cu turle și cu rîndunele
Sevilla, ești urbea visurilor mele!

Cîntă Paco — concetățean și prieten cu Manolo. Strîns într-o piele de oaie, un bulgar bătrîn se uită neîncetat, de o oră în cap, la o fotografie mică și ștearsă.

— *Es gibt genug Mädels auf der Welt...* [1]

— *Sta bene!* [2]

— *Le travail ça me connaît...* [3]

— *A ja jestem zdrów, jak byk...* [4]

— *Esta borracho o qué?* [5]

Stepan Kovalevici are pe genunchi o tablă de șah mică de tot.

— Vrei să facem schimb de regine? Mă rog! Mîine trebuie să plec înapoi la Las Rozas.

— Pe noi ne trimite mai departe. Tu trebuie să muți. Da' ce-i cu tine?

Stepan s-a sculat. Regii și pionii s-au împrăștiat pe dușumea.

— Ante!

Ante Kovalevici nu seamănă cu fratele lui. Stepan e înalt, lat în spete, ochi duri de oțel, nas gros, mustăți cărunte — Ante e cu vreo zece ani mai

---

1 Sînt destule fete-n lume (germ.) (n. t.).
2 Foarte bine (ital.) (n. t.).
3 Cu munca mă-mpac eu (fr.) (n. t.).
4 Iar eu sînt sănătos ca un taur (pol.) (n. t.).
5 Ești beat sau ce ai (span.) (n. t.).

tînăr. E slab, clipeşte mirat din ochii lui miopi, de sub căciulă îi ies, rebeli, cîrlionţi aurii. S-au despărţit în urmă cu opt ani. Se aflau la Zagreb. Pe atunci Stepan era urmărit de copoi. Stăteau în faţa vitrinei iluminate a unui ceasornicar. Ploua. Stepan îi spuse: „Cifrul i l-am lăsat lui Marvici. Îmbrăţişeaz-o pe mama!" Şi-i întinse mîna udă de ploaie, în timp ce, de cealaltă parte a geamului turbure, acul lung al secundarului se învîrtea pe cadran. Apoi Stepan plecase în America.

— Ante! De unde vii, măi?

— De la Zagreb. Dar tu?

— Din Philadelphia.

— A fost greu de plecat. Prin Split... Ce nostim, Stepane, cum de ne-am întîlnit! Tu unde eşti?

— În brigada a 14-a.

— Eu într-a 12-a. Am venit ieri de la Madrid.

— Ce face mama?

Ante tace. Iar Paco îi tot dă înainte:

Sevilla, cu turle şi cu ciori cît cîrdul
Sevilla, la tine-mi va fi mormîntul!

Walter îi spune lui Stepan Kovalevici:

— Au fost trimise de la Cartagena, pe ziua de douăsprezece. E clar că le-a şterpelit cineva. Noi trebuie să plecăm, dar unde să ne ducem fără arme? I-am telefonat lui Sanchez. Mi-a zis: „Nu te îngriji, se va aranja totul". Oi fi nimerit tocmai cînd era la masă. Va trebui să te repezi pînă la Valencia.

Luîndu-şi rămas bun, Stepan îl roagă:

— Dacă-l vezi pe frate-meu, spune-i că am plecat.

— Care frate?

Stepan îi povestește:

— Cred că frate-meu va face treabă. Mama însă a murit.

Walter își amintește deodată că Keller i-a dat de dimineață o scrisoare. După ce Stepan a plecat, scoate plicul. E de la Paris... Cu siguranță ceva de la Luiza. Poate că i se transmite o scrisoare a ei?... Walter zîmbește, dar pune îndată plicul deoparte. Au ucis-o, el știe bine că au ucis-o! Totuși își impune să citească scrisoarea: „N-am primit încă răspuns în privința soției tale. De îndată ce vom afla ceva, îți voi scrie..."

O bătaie în ușă. Walter bagă repede plicul sub hîrtii.

Un francez slab și negricios. Are ochii cam roșii: sau a dormit sau a plîns. Walter îl interoghează:

— Numele?

— Blanchon Jules. Douăzeci și trei de ani. Metalurgist.

— Erai șomer?

— Nu, lucram la „Peugeot". Cîștigam pe zi patruzeci și cinci de franci.

— Ai făcut parte din vreun partid?

— Nu. Ba stai nițel!... Din „Sportul roșu" — eram portarul echipei.

— Citeai ziare?

— Mai mult cinematograf...

— De ce ai venit?

Îl privește mirat pe Walter.

— Ți-am spus că lucram la „Peugeot"... Ca strungar...
— Asta e tot?
— Ce mai vrei?
— De ce te-ai hotărît să vii?
— Foarte simplu, a venit la mine Daru, lăcătușul, mi-a istorisit ce-i în Spania. Tocmai mă pregăteam să plec la cinema. Mă înțelesesem cu Lucie să ne întîlnim la casă. I-am spus imediat: „plec..."
— Și de ce n-ai executat ordinul?
— Fiindcă am venit să lupt, nu să curăț cartofi.
— Nu vrei să te supui disciplinei, treaba ta. Mîine te trimitem acasă. Poți pleca.

Blanchon nu pleacă. Se uită la Walter cînd indignat, cînd duios. În cele din urmă îi zice:

— Am greșit? Mă rog, trimite-mă la arest. Dar înapoi nu plec. Crezi că am venit așa, pe negîndite? Am cumpănit, numai că nu face să vorbim despre asta... Dacă mă trimiteți înapoi, mă împușc, foarte simplu. Și aș fi putut ucide un fascist...

Nu se poate stăpîni și-și freacă ochii cu pumnul.

— Trimite-mă la ei... cu dinamită.
— O să discutăm mîine ce facem cu tine. Du-te.

Francezul își șterge nasul cu degetul, salută milităreşte cu pumnul și iese.

Walter își acoperă ochii cu palma. E ostenit: Huesca, Madridul, brigăzile... O clipă toate se amestecă în capul lui: scrisoarea de la Paris, Stepan, franțuzul. Își murmură sieși: „Prostii!"

Intră locotenentul Pivet:

— Ei, l-ai interogat pe mușchetar?
— L-am interogat. O să curețe acum și cartofi. E un băiat bun. Îl sfredeleam cu ochii și mă umfla rîsul... Un băiețandru... Kovalevici l-a găsit aici pe frate-său — într-a 12-a...

Pivet rîde :

— Frățiorul meu vroia să vină și el, numai că e prea tînăr — șaisprezece ani. Mușchetari cu toții !

Walter spune încet :

— Am și eu un frate — dar e trădător, fascist.

Peste patru zile batalionul lui Walter sosi pe frontul de la Teruel. Cantonară într-un sătuleț sărac. Vînt, măzăriche, frig. În casele întunecoase trosneau sfios lemnele umede. Nici vin, nici cafea, nici carne. Nu rămăseseră decît bătrînii. Erau îmbrăcați ca pe vremuri : pantaloni scurți, pe cap — basmale. Comandamentul se afla în fosta casă a preotului. Walter scria : abia își putea îndoi degetele înțepenite de frig. Pe masă era o lumînare enormă de biserică împodobită cu trandafiri. Acoperit cu o sutană violetă, maiorul Kanșin dormea.

Kanșin venise în Spania împreună cu Walter. Se recomandase glumeț : „Sînt un animal de rasă rară pe aici — iepure alb rusesc".

Cîndva Kanșin luptase în stepele Kubanului. Pe atunci avea douăzeci și trei de ani. Într-o zi de arșiță, o tînără căzăcoaică îi mîngîiase părul moale și mătăsos și plînsese. Pe urmă pornise la fîntînă după apă, iar el plecase. Vorba cîntecului : *Mi-am pus cușma peste moț...* Acum era chel. Pe atunci îi plăceau poeziile lui Blok. Îi plăcea să danseze *lezghinka* [1]. După un timp nimerise în Turcia, umpluse țigări, înotase la concursuri, spălase vasele la o crîșmă. La Paris se angajase la o uzină de automobile — făcea pistoane. Se împrietenise cu tovarășii. Mergeau împreună la întruniri, Kanșin cînta mai tare decît toți : *Hai la lupta cea mare...*

---

[1] Dans caucazian cu ritm foarte vioi (n. t.).

Se însurase cu o franțuzoaică. De trecut își aminti abia de curînd de tot, cînd tovarășii lui începură să vorbească de Spania. Numaidecît spuse :

— Plec. Eu, ca să zic așa, școala mi-am făcut-o. Aș putea fi de folos.

Înainte vreme umbla gîrbov, se bărbierea o dată pe săptămînă ; toți îl socoteau un bleg. Acum însă, cine ar fi zis că stătuse treisprezece ani într-un atelier ? Parc-ar fi luptat toată viața. (Walter îi spusese : „Asta e a treia viață a ta". Kanșin strîmbase din nas : „Nu, prima".)

Lumînarea murea întruna : fitilul se îneca în ceară. Kanșin se deșteptă. Rîse :

— Ascultă, Walter, asta-i ca o scenă din *Ceapaev*. Ne rămîne să executăm un duet...

— Spune mai bine, ce crezi, brigada lui Martinez va porni sau nu ?

— Cine știe ? Poate că da. Are ostași buni. Dar ar putea s-o ia și la sănătoasa. Franțuzii spuneau cîndva despre noi : „Nu-i poți înțelege — «suflet slav» !" N-ai decît să spui că aici e vorba de „suflet spaniol".

Walter nu băgă de seamă și lumînarea se stinse. Bîjbîi cu mîna să caute chibriturile și murmură :

— Prostii ! E un popor minunat !

— Dar ce, eu zic că e rău ? Numai că înțelege, Walter, e alt pămînt aici. Asta este...

Walter se supără :

— Pămîntul e același peste tot. Dar cum facem cu Martinez ?

José a adunat vreascuri. Se încălzește acum împreună cu Kanșin în fața unui cămin cît toate zilele.

— Cum se zice „mitralieră" în spaniolă? Nu înțelegi? Aia cu care trage Pedro!

— A!... *Ametralladora.*

— Aoleu, n-am să pot pronunța așa ceva niciodată.

— Dar cum se zice pe rusește *fascista?*

— *Fașist.*

Amîndoi rîd. José îl roagă:

— Hai, spune ceva pe rusește! Nu face nimic că nu înțeleg. Aș vrea să aud vorbindu-se rusește...

Kanșin tace fîstîcit; apoi începe să istorisească, se înfierbîntă — în sfîrșit a dat peste un interlocutor plăcut.

— Iarna voastră nu e iarnă. Ce-i asta? Ninge, și îndată zăpada se topește, ca la Paris, te enervează! La noi uite atîta e zăpada, și tare... N-am mai vorbit de mult rusește, m-am dezobișnuit, dar se-nțelege că mi-e dor să vorbesc. Cuvintele nu-s la fel, pricepi? Uite, să luăm cel mai simplu: o stradă — să zicem Precistenka, care e la Moscova. Și am să-ți înșir acum toate stradelele din apropiere: Levșinskaia, Ștatnîi, Mansurovski, Eropkinski, Miortvîi, Vsevolojski... Am uitat una parcă. Sau păsările... La voi — *pajaros.* La noi e pitulicea, grangurul, codobatura. Ai înțeles? Sau numele! De pildă, pe mine mă cheamă Kanșin. Voi spuneți: „Kancin". De altfel îmi zice Vasea. Va-sea. E frumos? Sau alte nume: Tania, Katia, Marusia. Toate astea sînt crestături pe răbojul vieții mele. Bineînțeles, am uitat cum și ce a fost, dar știu că a fost minunat!... Uite, pe tine te cheamă José, mai simplu Osip. Dar nu-i nimic, și așa e frumos. Teruel... Asta mai înțeleg... Spania! He, he, frumusețe aveti cît poftești. Stînci, prăpăstii, trecători, castele. O poezie!... Dar ascultă, Osip, închipuie-ți tu de pildă

un crîng de mesteceni, și asta — vara, cînd e soare... Totul e alb — alb și vesel — și tot soiul de drăcovenii cîntă și ciocănesc — și fac un tămbălău întreg; mai pune și un rîuleț, chiar unul mititel... Și pe deasupra toate miresmele...

Glasul lui Kanșin e atît de convingător, încît José îl întreabă:

— Cînd a fost revoluția la voi, ai cucerit multe orașe fasciste?

Kanșin se întunecă deodată. Se uită trist la mîinile lui negre și scorțoase.

— Trebuie cucerit Teruelul, asta e!...

Doborîră un avion de vînătoare fascist. Aviatorul, un neamț, coborî cu parașuta. Fu chemat ca tîlmaci Walter.

— De care aerodrom ții?

Aviatorul îl privi pe Walter pe sub sprîncene. Avea părul blond și ondulat, obrazul roșu de soare, ochi albaștri.

— De ce să răspund? Oricum voi fi împușcat.

Walter surîse.

— Republicanii nu-i omoară pe prizonieri.

Aviatorul era nervos, își ștergea fața cu batista, se uita speriat în jur. Apoi ceru sfios o țigară, o aprinse și murmură deodată:

— Totuși nu sînteți o armată, ci o bandă de roșii.

(Repetase o frază citită în ajun într-o gazetă.)

Walter își opri, fără voie, privirea asupra lui. Aviatorul semăna cu o tînără fiară. Totuși, peste cîteva clipe, aviatorul îngăimă:

— E adevărat că nu voi fi executat?

Îl scuturau fiori de trufie și de spaimă. Ridică în slăvi fascismul, apoi spuse:

— Acum vă voi desena planul aerodromului de la Zaragoza...

Deodată izbucni:

— Marxiștii nu au ajuns să înțeleagă omul.

Colonelul spaniol surîse trist:

— Întrebați-l dacă are rude în Germania!

Aviatorul începu să plîngă. Walter înșfăcă hîrtiile, le răsfoi și mormăi furios:

— Prostii!

După ce-și suflă nasul, aviatorul răspunse:

— Mama și două surori. La Wernigerode...

O clipă prin mintea lui Walter trecu copilăria: miros de brad, ceață vineție, patine. Își alungă repede gîndurile și spuse:

— Liniștește-te. Colonelul te întreabă ce anume orașe a bombardat escadrila lui Veichter?

Vîntul învîrtejea trîmbele de zăpadă înțepătoare. Oamenii alergau înainte ca orbii. Viscolul acoperea țăcănitul mitralierelor. La amiază batalionul lui Walter ocupă cota 1215. Dinspre apus ataca batalionul 4 — țărani tineri din districtul Cuenca, care încă nu luptaseră niciodată pînă atunci. Ei ocupară cătunul Santa-Ana. Erau înghețați, vlăguiți. În sat făcură rost de vin, aprinseră focul și adormiră. Spre seară fasciștii năvăliră în Santa-Ana și îi omorîră așa adormiți cum erau.

Walter striga în receptor:

— Pe comandantul batalionului 4... Alo!...

— Nu răspund. Mă tem să nu li se fi întîmplat ceva. Dacă Martinez nu pornește...

Kanșin spuse:

— Mă voi duce eu acum acolo. Pe Martinez ăsta nu-l poţi înţelege : ori stă toată ziua la comandament şi se scobeşte în dinţi cu o scobitoare, ori se vîră sub gloanţe ca un subofiţer.

— Bagă de seamă, nu te vîrî acuma tu. Vorbeşti de Martinez, şi... E stupid.

Kanşin răspunse vesel :

— Bineînţeles că e stupid.

Martinez îl ascultă pe Kanşin şi spuse :

— În ce priveşte Santa-Ana, am prevăzut asta. N-o să iasă nici o treabă...

Plecară pe poziţie. Compania a 3-a trebuia să ocupe dîmbul care domina şoseaua. Înainte, se afla acolo o capelă ; bombele o dărîmaseră.

Ninsoarea se opri o clipă şi se lumină. Kanşin îi văzu cu binoclul pe fascişti ; coborau în fugă dîmbul trecînd în zig-zag prin zăpadă.

Kanşin strigă :

— Au plecat ! Trebuie acţionat mai repede !...

Locotenentul dădu din umeri :

— N-au să se ducă la atac.

Kanşin se uită : „Sînt băieţi buni, rîd..."

Vîntul şfichiuia din nou feţele cu zăpada aspră. Kanşin urcă alergînd dîmbul, urmat de vreo patruzeci de oameni. Era lunecuş ; pietrele se rostogoleau sub picioare. Oamenii cădeau, se tîrau de-a buşilea. De pe şosea fasciştii deschiseră foc de armă asupra lor. Kanşin strigă :

— Culcat !

Încă puţin ! Uite şi pietrele capelei... Unul dintre ostaşi îl întrebă pe Kanşin :

— Să ne întărim ?

Kanşin nu înţelese, vru să-i repete ce-a spus şi deodată căzu — un glonte îi nimeri în pîntece.

Îl tîrîră drum lung la vale; apoi îl culcară într-un camion. Postul de prim-ajutor se găsea într-o casă ţărănească. Fum de la sobă, frig. Kanşin stătea întins pe o masă neagră, mîncată de vreme.

— Aici n-avem nimic. Va trebui să-l operez fără narcoză...

Nu scoase nici un ţipăt. Abia spre dimineaţă deschise ochii şi zise pe ruseşte:

— Mi-e sete!

Sanitarul nu înţelese şi-l mai înveli cu o pătură.

Lui Walter i se comunică la telefon:

— Am ocupat capela. Dar n-a pornit decît compania a 3-a, flancurile au rămas descoperite, aşa că noaptea ne-am retras. Pierderi sînt puţine. A fost rănit unul din oamenii tăi — maiorul Kancin sau Koncin. Stai puţin, aici se spune că a murit, aşa că socoteşte-l ucis.

Kanşin fu înmormîntat la 30 decembrie. Veniră din sat mai mulţi ţărani. O bătrînă bocea: „Cică avea nevastă!..." De flori n-au putut face rost; cineva aduse cîteva crengi de pini ce fură legate cu o cîrpă roşie — un fel de coroană. Dimineaţa era limpede şi rece. Munţi roşcovani, pleşuvi, case fără ferestre, deasupra caselor — fum. Trebuiră să sape multă vreme groapa: pămîntul era tare, un pămînt de un roşcat aprins. Walter îşi aminti deodată cum Kanşin îi spusese: „Aici e alt pămînt" şi oamenii, casele, munţii parcă se învăluiră în ceaţă... Alături de Walter bondocul Paco se smiorcăia ca un copil.

E sărbătoare. Revelionul. Camionul cu poşta a venit de dimineaţă; pachete multe — tot daruri de Anul Nou. Coletele le împarte Ian, un bătrîn polonez, miner.

— Lui Marius Legrand — de la Marsilia.

— Dă încoa!

— Lui Vladislav Strijevski — de la Paris.

— Ucis.

— Lui Stepan Kovalevici — de la Valencia.

— Ce, nu ştii? E în spital.

— Lui Jules Blanchon — de la Belfort.

— Ucis alaltăieri.

— Lui Karl Maşek — de la Praga.

Nimeni nu răspunde. Ian spune amărît:

— Citeşte tu! Nu poţ descifra...

Iată şi Anul Nou!

— Pentru Victorie! Pentru Spania!

Cîntă — francezi, bulgari, polonezi, nemţi — toţi numai cîntece de acasă: cîntece de dragoste, cîntece de natură, cîntece de nuntă. Walter s-a vîrît într-un colţ, tace, nu bea nimic.

— Walter, cîntă-ne ceva...

Şi el începe să cînte în nemţeşte. Are o voce surdă, cam spartă:

Nu ne-am pierdut patria, o nu
Patria noastră este-acum Madridu...

Paco spune:

— Frumos cîntec! E despre o fată?

— Nu! Despre patrie.

Paco zîmbeşte:

— Acum la mine acasă e cald...

Şi începe tărăgănat:

Sevilla, cu turle şi cu rîndunele
Sevilla, eşti urbea visurilor mele!

Walter și-a turnat coniac într-o cană mare:
— Prostii!

8

IATĂ ȘI RĂZBOIUL...

Rîdeau de Juanito — cum ținea pușca. Încercară să-l învețe, el nu asculta, umbla trist, se ferea de toți. Într-o zi îl trimiseră la Madrid după „fasole". Aduse o lădiță și se prezentă imediat la comandament, la Marquez:

— Dă-mi bocancii să ți-i curăț.

Înainte de război Juanito fusese lustragiu. Ce frumos îi văcsui el bocancii! Îi frecă cu fel de fel de perii, cîrpe, catifea. Bocancii aproape că scoteau gemete. Cînd fu gata, Juanito făcu ochii mici:

— Strașnic! De mult n-am mai văzut așa ceva...

Toți rîdeau: „De ce să cureți bocancii aici cînd împrejur e un glod de netrecut?" Iar Marquez începu să-l întrebe ce e mai ușor de văcsuit: boxul sau șevroul? Apoi spuse:

— Înainte, eu făceam case...

Din ziua aceea Juanito era de nerecunoscut: vesel, stătea îndelung de vorbă cu ceilalți. Marquez avea de gînd să-l facă caporal:

— Numai să înveți să citești.

Marquez avea pe cap o gospodărie mare.

„Trebuie să facă rost de camioane. Le-au trimis la odihnă dracu știe unde — că satul e bombardat în fiecare zi!... Cum să-l convingă pe comisar să stea de vorbă mai simplu cu oamenii? Marquez, el, nu țipă niciodată, nu se agită."

Era în decembrie; brigada cantona lîngă Boadilla. Marquez îi spuse lui Llanos:

— Vezi casa aceea albă? Uite colo... Nu, mai la dreapta, cea cu acoperişul plat. Eu am construit-o...

Peste o jumătate de oră artileria începu să tragă în casă. Marquez rîse:

— Grozav! Au nimerit-o de trei ori la rînd.

Fierarul Perez e voinic, poate îndoi cu degetele un ban de aramă. Cîntă mai frumos ca toţi cîntecele andaluze. Nevasta i-a rămas la Grenada; nu mai ştie de ea nimic.

Acest Perez a fost trimis la Madrid cu un plic oficial. Pe bulevard vede automobile, escortă, lume multă; sînt transportaţi fasciştii refugiaţi la una din ambasade. Perez strigă:

— E marchiza! Zău că e marchiza! Nevastă-mea lucra la ea...

Vrea să se apropie, dar nu este lăsat:

— Sînt sub protecţia ambasadei.

— Unde-i duce? La închisoare?

— De ce la închisoare?... La Paris!

Seara Perez se întoarse la Morata. Nu-şi mai venea în fire de furie.

„Ce mai zbierase ea la nevastă-sa: «Faţa de pernă! Faţa de pernă!» Îi reţinuse opt pesetas, căţeaua! Şi ei putrezesc în tranşee, iar una ca asta..."

Noaptea, Perez îşi aminti că în biserică e un prizonier. Se tîrî pe lutul umed şi se uită cu teamă împrejur. Sentinela moţăia. Perez intră în biserică şi aprinse un chibrit. Un înger trandafiriu surîdea prosteşte. Perez călcă multă vreme pe cioburi de sticlă. În sfîrşit îl zări pe fascist. Marocanul dor-

mea pe paie. Î se păru lui Perez nemăsurat de mic. Prizonierul se deșteptă, sări în picioare și începu să vorbească repede, repede. Perez nu înțelegea ce spune, dar din pricina glasului plîngăreț al marocanului i se urî. Înjură și ieși.

Îl deșteptă pe Juanito :

— Ticăloșii, moartea e prea puțin pentru ei! Bine, n-au decît s-o ducă pe cățeaua aia la Paris. Dar de ce țipă el ca o pasăre?... Pe Jesús au știut să-l omoare...

Perez șezu toată noaptea pe pămîntul gol, iar dimineața îi spuse lui Marquez :

— Tovarășe comandant, în ziar scrie că noi ne vărsăm sîngele pentru dreptate. Dar unde-i dreptatea ?

Marquez îl luă la el. Stătură mult de vorbă. Cînd Perez se întoarse, Juanito îl întrebă :

— Despre ce ați vorbit ?

— Despre cîntece... Dracu să-i ia, lasă-i să croncănească ! Trebuie să luptăm...

Comandantul Llanos trece drept un original. E înalt, obrazul său ars de soare pare de aramă ; părul îi este scurt și cărunt. Niciodată nu știe ce mănîncă. Poate lua două mese una după alta și cîteodată poate să nu mănînce toată ziua. La Morata s-a aciuat pe lîngă el un cotoi ; Llanos l-a botezat : „Basilio". Noaptea îi așterne cuvertura lui : „Păi cum să-l las așa? De umezeală cotoii năpîrlesc." Rana nu i s-a vindecat încă și Llanos șchioapătă ușor. Marquez i-a dăruit un baston și Llanos pleacă la atac cu bastonașul, ca la plimbare.

De unsprezece zile luptă pentru delușorul acela. Azi e o zi de primăvară. Artileria a încetat să bată

de dimineață; de undeva au dat năvală păsările; oamenii au observat deodată pămîntul acoperit cu un puf verde.

Ramon s-a descălțat și-și încălzește la soare picioarele degerate și umflate... Îi spune lui Llanos:

— Lasă-mă să plec acasă! Numai pentru o lună. La noi se seamănă acum. Abia am pus și noi mîna pe pămînt și aici ți se cere să lupți. Nici nu l-am văzut ca lumea...

Vorbește despre pămînt cu dragoste și gelozie, ca de o nevastă tînără lăsată acasă. Llanos îi dă speranță:

— Curînd ai să-l vezi.

Llanos îi vorbește despre grîul care se coace în mai, despre niște măslini ciudați care dau roade de cînd sînt puieți, despre plută, despre oile de Merinos. Ramon ascultă și zîmbește neîncrezător.

E a douăsprezecea zi. Au izbutit să ajungă pe culme, și au început să se întărească. Către seară aviația inamică a împroșcat pozițiile cu bombe. Au trebuit să părăsească din nou delușorul.

Noaptea, Llanos se duse la Marquez. Discutară mult despre antiaeriană, despre transporturi, despre întăriri proaspete. Apoi Marquez îi vorbi de Perez.

— Stai de vorbă cu el. E un om interesant. Îl vei putea descrie. Ești scriitor, nu-i așa?

— Cine ți-a spus asta? Am încercat să scriu aici pentru gazeta brigăzii și n-a ieșit nimic. Înainte de război lucram la o bancă. Am visat cîndva să devin compozitor și în loc de asta — „activ" și „pasiv". De altfel, e mai bine așa — nu ești legat prin nimic de trecut... Îmi pare rău de Ramon. La voi s-au făcut toți al dracului de superstițioși — cum spune unul un cuvînt, îndată bate-n lemn. „Soarta"...

Şi nici măcar nu e vorba de soartă, e o curată mîrşăvie! De mine nimic nu se lipeşte. Piciorul? S-a vindecat într-o săptămînă. Dar el, sărmanul, vorbea de pămînt... Şi pe pămînt a rămas, n-au avut timp nici să-l ducă de acolo...

Bernard vorbeşte acum curent spaniola; toată lumea a uitat că e francez; de altfel, nici el nu-şi mai aminteşte de asta; numai cînd îl înfurie cineva, atunci înjură în franţuzeşte. Are impresia că şi-a petrecut toată viaţa în tranşee.

Nu demult a luat în mînă un ziar. „Guvernul Blum"... Seara, pe străzi, la Paris, e lumină. Cineva îşi pregăteşte tablourile pentru Salonul de primăvară. Sora lui oftează: „Iar m-am îngrăşat, şi asta cu toate purgativele..." Se pare că Blum poartă ochelari... Vai, cît trebuie să se plictisească Blum ăsta!

Războiul înseamnă pentru Bernard dealul din faţă — să fie cucerit şi menţinut. Bernard s-a deprins cu mitraliera. Mitraliera e nărăvaşă dar şi ascultătoare, ca un animal; trebuie să-i cîştigi dragostea. Fasciştii fug, ţipă. În glasul mitralierei se simte calm, siguranţă. Se tîrăsc din nou. Bernard nu se poate stăpîni şi trînteşte pe franţuzeşte: „Ah, scîrbele!"...

Nu demult, mitraliorul Torrés a fost acasă. În brigadă sînt mulţi soldaţi originari din La Mancha. Toţi s-au strîns în jurul lui Torrés. El nu mai pridideşte să răspundă:

— Soră-ta îţi trimite salutări... Merge, fac negustorie, la ei am făcut rost de zahăr... Cumpără vinul la preţ fix... Au acum un comitet, plătesc şase pe-

setaş... Unul roşcovan ? Ăla de avea un atelier de şei ? Cum să nu, trăieşte...

Juanito îl întreabă rîzînd :

— Da' pe nevastă-ta ai mai găsit-o ? E doar libertate acum...

Torrés răspunde serios :

— Nu-i d-alea.

Bernard cade deodată pe gînduri. Pentru prima oară după multe săptămîni şi-a adus aminte de Germaine. O vede culcată pe canapea, citind un roman de Hemingway. E toată ciufulită ; seamănă acum cu un băieţel. Îi spune : „Toţi oamenii au un grăunte de nebunie..." Atunci de ce Gauthier ?... E inginer, are desigur un apartament de patru camere... Nu, e mai bine să nu te gîndeşti la asta ! Bernard îşi scobeşte furios pipa cu cuţitul, dar Germaine nu dispare. Stau amîndoi pe malul rîului. Pe malul celălalt se vede, albă, o turmă de oi ; cîinele ciobănesc hămăie încetişor. Soarele e jos ; sub copaci lumina e albastră, ochii Germainei sînt şi ei albaştri. L-a luat de mînă. „Germaine, ai mîinile reci. Ţi-e frig ?" Ea îi răspunde încet : „Nu pricepi nimic. Mi-e bine..."

Cînd Llanos îl strigă pe Bernard, acesta întreabă pe franţuzeşte : „Ce ?" Nu-şi aminteşte unde se află. Llanos izbucneşte în rîs :

— Dormeai ? Ce-i pe la tine ? Torrés a venit ?

Era a patrusprezecea zi de luptă pentru acelaşi deal. Fasciştii trimiseră patru tancuri. Unul din tancuri fu distrus pe dată ; celelalte trei ajunseră pe poziţii. Batalionul lui Llanos începu să se retragă.

Marquez aduse batalionul 4. Pe alocuri se ajunse la lupte corp la corp... Spre seară fasciştii se retraseră pe poziţiile de plecare. Bernard acţiona tot

timpul în flancul drept; acolo fasciştii nu se retrăgeau. După ce-şi trase sufletul, plescăi din limbă:

— Stau culcaţi, drăguţii...

Pe timpul nopţii fu înlocuit. Se duse la sanitari. Pe un bordei atîrna firma: „Cabaretul «la Sevilla cea veselă»". Andaluzii se ţineau de şotii. Bernard rîse:

— Ce lux la voi! Cald, frumos, salam...

Veni şi Perez, posomorît, bău vin, se mai dezmorţi şi începu să cînte un *cante flamenco*. Bernard se produse şi el şi cîntă cam fals: *Tout va très bien, Madame la Marquise!...*[1] Făcu rămăşag cu Luis că cotcodăceşte mai bine ca el. Juriul recunoscu că Bernard e în stare să păcălească şi un cocoş. Drept răsplată i se mai dădu vin. Îl puse pe Luis să cînte un foxtrot la un pieptene şi dansă cu sanitarii pînă căzu jos. Cînd Luis îl imploră să înceteze, Bernard se apucă să deseneze cu cărbune hipopotami cu barbete. Luis făcu rost de o sticlă cu coniac. Băură pentru Bernard, pentru Llanos, pentru Luis, pentru sanitari, pentru o oarecare Conchita, pentru Pepita, pentru Angelita, pentru Gabriela.

Bernard strigă:

— Dracilor, aţi epuizat tot calendarul! Nimic de făcut, va trebui să beau pentru Germaine.

Bău şi se porni pe rîs.

Marquez căuta în carnetul lui numele medicului brigăzii a 15-a. Carnetul era vechi, îl cumpărase în primăvara trecută. Adrese: Madrid, San-Sebastian, Sevilla. Proiectul teatrului din Salamanca. Din cînd

[1] Totul merge foarte bine, doamnă marchiză (fr.) (n. t.).

în cînd cîteva rînduri scrise în fugă: carnetul îi ținea loc de jurnal. Dădu din întîmplare peste următoarea însemnare: „Oare drumul către adevăr trece prin minciună, josnicie și tăcere lașă?" Surîse: războiul avea totuși avantajele lui, puteai să nu te gîndești la multe. A, iată și numele doctorului...

„E a nouăsprezecea zi de luptă. Dealul a fost ocupat ieri. Se vor menține oare?... Postul de comandă e pe deal. Căsuța e ascunsă de niște măslini cenușii, parcă despicați în două. Inamicul începe să tragă asupra dealului. Proiectilele cad în dreapta, în vîlcea. În spatele dealului e bateria de 75. Chiar acum fasciștii au încercat să atace dealul. Au ajuns la crîngul de pe versantul stîng și s-au îngropat în pămînt. Trebuie scoși."

Sosi în goană Luis.

— Două companii ale batalionului 1 refuză să meargă.

Marquez răspunse:

— Să fie împușcați comandanții. Să mi se raporteze de executarea ordinului. Să fie trimis batalionul lui Llanos.

Llanos veni sprijinindu-se în baston. Mitralierele inamicului trăgeau fără întrerupere.

— I-am scos!

Proiectilul căzu alături. Marquez își întoarse distrat capul și-și scutură varul de pe mînecă. Căsuța era goală — două scaune, iar deasupra ferestrei o colivie cu un canar. O bubuitură: era bateria de 75. Încă un proiectil.

— Tovarășe comandant, ce-ar fi să ne cărăm de aici?

— Nu, de aici se vede ca în palmă...

Canarul cînta neîncetat în mijlocul bubuiturilor, țăcăniturilor, vuietului. Bubuitul îl tulbura și-i răspundea cu ciripitul lui. Marquez spuse deodată:

— E de neînțeles... Cine-i dă aici de mîncare?

Inamicul fu aruncat la patru sute de metri de deal. Marquez cercetă tranșeele cucerite. Cadavre și iar cadavre — n-aveai unde să pui piciorul. Cutii de conserve, bucăți de cămăși, excremente. Sanitarii transportau răniții.

Llanos ședea pe pămînt și surîdea prostește.

Un proiectil. Nu se vede nimic. Apoi Llanos se ridică de jos; bastonașul e cu el. Deodată se repede spre Marquez:

— Ce-i cu tine?

— Nimic. O zgîrietură la braț...

Noaptea brigada este trimisă la odihnă. Pe Marquez l-au silit să se interneze la spital. Pe pereți: coarne de cerbi, capete de mistreți — e un pavilion de vînătoare. Mistreții își arată hidos colții roșcați. Îl doare brațul.

— Tovarășe Marquez, aveți o scrisoare.

E de la Teresa... Nu deschide plicul imediat: l-a cuprins o presimțire proastă. După ce citește scrisoarea, se strîmbă ca de durere și închide ochii. Sora de noapte îl întreabă:

— Să chem doctorul? Să vă facă o injecție cu morfină?

— Nu e nevoie.

Mistreții rînjesc mai departe, arătîndu-și colții...

— Se poate intra?

E Llanos.

— Te doare?

— Prostii! Spune, i-ai cazat pe toți? Vezi, dă-le acuma permisii, să plece să se distreze. Poate au să ne aducă de la Madrid un cinematograf.

A uitat de scrisoare. Abia cînd își ia rămas bun, reține în mîna lui nevătămată mîna lui Llanos și-i spune :

— Să știi, bătrîne, că ai dreptate : cred că e mai bine să nu fii legat de nimic...

„Iată și războiul", spusese Walter cînd trecuse granița. Asta atunci, mai demult — în vară. Atunci în sătulețul de la graniță Port-Bou vilegiaturiștii fără griji se mai înnegreau pe plajă.

Iată și războiul. Acum e război cu adevărat : în Orășelul universitar, lîngă Las-Rozas și la Jarama. Aici e brigada a 11-a, dincolo — a 72-a. Se spune că în curînd vor fi divizii. Orașele și satele sînt din ce în ce mai pustii. De cînd e lumea, cîntecele recruților respiră tristețe și dezmăț. Geniștii sapă tranșee. Tancurile își mișcă de colo-colo mustățile uriașe de fier. Pe cer zboară un avion de vînătoare încercuit de dușmani, se preface că e mort, cade, apoi se ridică vijelios. E greu să dobori un avion. E greu să distrugi un tanc. E greu să cucerești un petec de pămînt, ruinele unei case, o moară sau un cimitir. Sînt puține proiectile, puține tunuri, puțini cărbuni, puțină pîine. Oameni sînt mulți. A murit Ramon, acela care visa pămînt, iar săptămîna trecută, din satul lui s-au trimis opt ostași noi. Marquez spune : „Acum trebuie să cîștigăm nu spațiu, ci timp". Și războiul se duce pentru a cîștiga timp — a rezista. În spatele frontului se montează uzine de avioane, se descarcă din cale tunuri antitanc, soldații sînt instruiți să alerge în formație de lanț și să arunce grenade.

Oamenii au început o a doua viață. Lustragiul Juanito stă în tranșee cu abecedarul ; cuvintele

misterioase îi par un jurămînt. Orașele se deprind cu străvechiul întuneric. În magazine, lustrele se umplu de praf; au devenit inutile. Cine mai are acum nevoie de aceste lămpi strălucitoare și fragile? Oamenii își cumpără lanterne de buzunar. Au dispărut romanele, pălăriile, cravatele, trenurile, bomboanele, chibriturile. În locul lor s-au ivit versuri, brichete, cafea de ghindă, haine de piele. Toți oamenii sînt de o singură culoare — kaki; și văcarii, și actorii, și contabilii. Cînd pomenesc numele cuiva, oamenii adaugă fără să vrea: „Ce o fi cu el — mai trăiește?" Madridul s-a deprins cu moartea și glumește pe socoteala ei. Lîngă tranșee — un cinema, și cîte un ostaș plînge mișcat de suferința imaginară a unei actrițe americane. Ieri, pe strada Preciados o bombă a distrus casa de la nr. 31. Astăzi, în casa de la nr. 33 a venit un zugrav cu o căldare și bidinele. Văruiește tavanele — oamenii vor să le fie casa luminoasă și primitoare. În tranșeele Orășelului universitar sînt canapele, gramofoane, cafetiere. Un băiețel de șapte ani spune unuia de aceeași vîrstă cu el:

— Aici ardea un felinar.

Acesta răspunde neîncrezător:

— Dar asta demult... Înainte de război.

9

LA BARCELONA

Manolo se uită zăpăcit la străzile Barcelonei. Cîtă lume! Pe terasele cafenelelor oamenii beau

vermut. Cîntă o flaşnetă. S-ar zice că nimic nu s-a schimbat de cînd a plecat.

Manolo s-a aşezat la o măsuţă. Înainte venea adeseori la această cafenea. Zîmbeşte — e bine !

„Despre ce vorbesc oamenii de la masa de alături ?"

— Acolo se dau doi pesetas pentru fiecare oră suplimentară...

— Dacă Francisco nu rupe cu ea, mă mut la fratele meu...

— Mie mi se aduc ouăle de la Igualdad...

O adiere uşoară dinspre mare. Au trecut două fete braţ la braţ, s-au uitat la Manolo şi au pufnit. El continuă să zîmbească.

— Manolo ! De unde vii ?

E Grau, secretarul Uniunii muncitorilor din transporturi. Fără a aştepta răspuns, Grau spune :

— Nici nu ştii ce se petrece aici ! Ieri au dat jos steagul nostru de pe tribunal. „Kropotkin" a venit ? Spune-i că mîine la şase avem o consfătuire. Eu mă grăbesc — trebuie anunţaţi toţi.

Manolo s-a înfuriat.

„Muñoz a fost ucis. S-au capturat de la fascişti două blindate. Brigada e trimisă acum pe frontul de la Aragon. Au promis să le dea arme automate. Sînt atîtea, frate, de discutat... Şi cînd colo dumnealui a şi fugit !..."

Acum totul îl enervează pe Manolo : şi florile din vitrine, şi femeile elegante, şi reflexele de culoarea mierii a ferestrelor luminate. Trebuie să se ducă imediat pentru arme...

— Nu e nimeni — au plecat.

— Ce fac ? Beau vermut ?

Paznicul mîngîie o pisică adormită :

— Cine ştie, poate că beau...

La intrare, saci cu pămînt.

— Asta pentru ce?

— Orașul a fost bombardat.

Manolo rîde așa de tare, încît pisica o zbughește, speriată.

— Au venit să bombardeze cotoiul. Pe voi o să vă bombardeze de acu încolo — cîte două sute de kilograme de fiecare trîntor.

Manolo a plecat. Paznicul aleargă pe la vecini:

— A fost pe aici un fascist și a zis: „O să facem praf totul!"

Manolo aruncă un ban în aer: cap sau pajură? A ghicit — deci Conchita e acasă.

Nu s-a schimbat de loc: același păr deschis; pe frunte — breton; degetele îi aleargă agile (coase strașnic).

— Conchita!

— Stai nițel!... Nebunule... Lasă-mă să mă uit la tine!

— Ce să te mai uiți? Sînt sănătos, și cu asta basta. Ascultă, Conchita...

Se teme să întrebe. De cîte ori nu s-a gîndit la această clipă?! Acuși o să-i spună: „Dar ce-s proastă să stau s-aștept?..." El îi încleștează mîinile.

— Dă-mi drumul! Mă doare... Nu vezi că te-am așteptat?

Îi sărută mîinile cu un aer vinovat, apoi încremenește așa, mare, greoi, rușinat.

— Toți îmi spuneau: e o prostie să aștepți, o dată ești tînără. Dar eu te-am așteptat.

Așteaptă ca Manolo s-o laude. El însă a căzut pe gînduri. Stă la fereastră. Curtea, balcoanele, rufe la uscat, copii... Muñoz a lăsat patru...

— Cu Muñoz a fost ceva stupid... Măcar să se fi

întîmplat cînd luptam, dar ne-au bombardat cînd stăteam la odihnă...

Conchita nu știe despre cine e vorba. S-a întristat o clipă. Apoi îl îmbrățișează pe Manolo :

— Azi rămîi cu mine ? Da ? Cinăm, pe urmă mergem la cinema, iar pe urmă...

El se ridică în picioare și o strînge puternic la piept.

— Nebunule !... Acum mi-e frică de tine.

La cinema trăgeau niște gangsteri. Actorii țineau caraghios puștile și Manolo spuse :

— E un bîlci !

Lumea începu să facă : „ssst". Atunci Manolo își puse capul pe umărul Conchitei și adormi imediat.

— Sărăcuțul !... Hai acasă !

Se deșteptă în toiul nopții și își plimbă mirat privirea prin camera verde în lumina lunii, peste cărțile poștale de pe pereți, peste spuma dantelei, peste mîna micuță a femeii de lîngă el. Ce-i cu bazaconiile astea ? Unde se află ? Săltîndu-se puțin, zări ochii deschiși ai Conchitei.

— Manolo, nici n-am avut timp să-ți povestesc nimic și tu mîine pleci. Știi de cînd nu ne-am văzut? Sînt șapte luni !

Se sperie și începu să-i povestească de-a valma tot :

— Bajez îmi face curte. Lucrează la secția industriei de război. Ți-l amintești ? Vorbea cu Teresa... Poartă cărare la mijloc... După mine e antipatic, dar acum toți îi dau respect. Ei vor să te ponegrească. Profită că ești pe front. Firește, Teresa e o proastă, dar repetă ce spun ceilalți. Ea mi-a zis : „Manolo e curajos, dar nu e bun ca să conducă — se lasă ușor influențat de comuniști..." Înțelegi ? I-am spus toate astea lui Bafarul — dar nu mi-a răs-

puns nimic. Se cheamă că e prietenul tău, cînd colo, cu greu l-am dat afară de aici. A venit chipurile să întrebe de tine și pe urmă a început să se dea la mine : „Nu te plictisești singură ?..." José m-a invitat la teatru, dar nu m-am dus — ar fi început lumea să vorbească. Acum toți spun de Teresa că s-a încurcat cu Martin. Îmi închipui ce-o să zică bărbatu-său cînd s-o întoarce ! Firește, singură e greu... Acum sînt puține cliente serioase și mă ocup mai mult cu reparații. Și nu poți să-ți închipui cum s-au scumpit toate. Cafea nu se găsește decît pe Paseo și cu patruzeci de pesetas kilogramul ! Se spune că asta e speculă. Pepe a cîștigat cu săpunul trei sute de pesetas. Elios spune că...

Manolo tresări. N-o mai asculta de mult pe Conchita. Elios !...

— Fratele lui a încercat să fugă. De mult, lîngă Maqueda... L-am împușcat.

Conchita se uită cu teamă la palma lată a lui Manolo. Tăcu. Tăcea și el. Ar fi vrut să-i spună Conchitei ceva foarte important, dar nu știa cum să înceapă. Conchita îi mîngîie sfioasă mîna.

— Manolo, la ce te gîndești ?

— Nu știu... Înainte de a veni la tine am trecut să vorbesc pentru arme. Porcii — ora șapte seara și nu era nimeni, prezida numai un cotoi ! Prea puțin v-au bombardat ! De pildă, ce face un Elios ? Păi, în comparație cu el, frate-său a fost un erou. A fugit, ce-i drept. Dar parcă acolo e ca aici ?... Îți amintești de Antonio ? De ghitarist ? Ce-ți spun s-a întîmplat de mult, la început de tot... I-au sfîrtecat mațele. De altfel, în general...

O îmbrățișă pe Conchita posomorît, aproape cu răutate.

— Nebunule !... Manolo, ce-i cu tine ?...

Totul era trandafiriu : și dantela de pe masă, și tapetul, și degetele Conchitei — se iviseră zorile.

Mateo a căpătat o contuzie lîngă Aravaca. Și a surzit. Au vrut să-l trimeată acasă, dar el l-a înduplecat pe Manolo să fie lăsat la brigadă. Merge pe Rambla. Chioșcuri cu flori : tuberoze, magnolii, lăcrămioare. Vînzători de păsări cîntătoare. Păsările din colivii șuieră, ciripesc, gunguresc. Mateo și-a înclinat ușor capul. Privește cu nesaț păsările ; i se pare că le aude cum cîntă. În mintea lui, lumea e încă plină de sunete : cîntă tramvaiele, rîd fetele, vînzătorii de ziare strigă : *El noticiero !*[1] *La noche !*[2] Dar de cum închide ochii, se așterne liniștea. E undeva pe cîmp ; o amiază de vară ; numai greierii țîrîie (un sunet neîntrerupt și enervant care noaptea nu-l lasă în pace pe Mateo). Despre ce vorbesc oamenii ăștia ? Despre fasciști ? Despre Madrid ? Despre Manolo ?

Mateo își amintește de ultimele sunete pe care le-a auzit în viață : un bubuit de obuze. El cunoaște aceste sunete, ar putea vorbi despre ele, ca bătrînul din Madrid despre dihăniile lui...

Un cîntăreț de stradă. În jur s-au adunat curioșii. E soare. Pe case, steaguri spălăcite.

Buzele-i spuneau : nu, nu !
Ochii ei spuneau : da, da !
Lolita, ah, Lolita mea !...

Toți îi țin isonul. Mateo își amintește de acest cîntec : se cînta și pe străzile Madridului. Desigur că lumea îl cîntă și aici. Mateo începe și el :

---

1 Informația (n. t.).
2 Noaptea (n. t.).

Hai la lupta cea mare...

Cîntărețul a șters-o, s-au risipit toți gură-cască. N-a rămas decît un puști : stă cu pumnul ridicat, iar Mateo cîntă. Are o voce pură și sonoră.

— Un miting pentru intensificarea industriei de război ? Dar de ce din partea sindicatelor comuniste sînt trei oratori, iar din partea sindicaliștilor numai doi ? E o intrigă politică...

Jimeno are fața suptă. Cînd vorbește de uneltirile adversarilor, un tic nervos îi strîmbă gura.

„Kropotkin" cere cuvîntul. Și-a dres glasul și și-a netezit buclele.

— Desigur că primul loc trebuie să-l ocupe principiile noastre. Manolo uită cîteodată că noi nu sîntem soldați ci liberi combatanți. Totuși, industria de război merită toată atenția noastră. E greu să lupți fără proiectile...

Jimeno îl întrerupe :

— Te îndepărtezi de subiect. Ei dau proiectilele la ai lor ! Chestiunea trebuie pusă răspicat...

— Lasă-mă să termin ! Noi am cucerit un sat. După aceea fasciștii l-au ocupat din nou — și așa într-una, e un lucru îngrozitor ! Eram cu Manolo. Lîngă biserică — oameni împușcați : femei, două fetițe... Manolo răgea de mînie. Eu nu-s militar și niciodată n-am putut să privesc așa ceva... Falangiștii au scris pe zid : „Îi vom ucide pe toți rușii !" Și ce ruși sînt acolo ? Țărani ! Erau și anarhiști de ai noștri. După mine, Jimeno, trebuie găsit un compromis, că de nu, ne ucid pe toți. Știi doar că marocanul, pentru cinci pesetas pe care-i capătă, taie fără să se uite ce și cum... Mai deunăzi am vorbit cu Marquez...

Jimeno începe să rîdă :

— Tu, măi „Kropotkin", ești un prunc nevinovat! Știi la ce visează un Marquez d-ăsta? Cum să ne vîre mai iute după gratii. Noi amîndoi am stat împreună la pușcărie, am încredere în tine. Trebuie să fii cu ochii pe Manolo ca nu cumva să se încurce cu comuniștii...

„Kropotkin" își acoperă fața cu mîinile :

— Eu am fost cu Manolo în foc... Ce, asta se poate uita?

Pedro îl ascultă pe Manolo și spuse zeflemitor :

— Arme automate? Ar mai exista. Dar nu pot fi date. Comuniștii au aici vreo trei mii de oameni înarmați și au și o gardă. Frontul e front, situația însă se poate hotărî aici.

Manolo trase o înjurătură și ieși. La comitet nu fu ascultat : se discuta problema colectivizării frizeriilor. Îl chemă deoparte pe Foscada. Acesta începu să zbiere :

— De altfel, sînt de părere ca luptătorii noștri să fie rechemați. De ce, mă rog, să ne batem pentru o democrație nu știu care? Dacă fasciștii vor veni aici, atunci vom apăra fiecare stradă, fiecare casă...

Manolo răspunse :

— Vrei să arunci bombe? Poftim — du-te la Zaragoza. Măi, măi, voi nici n-ați mirosit ce-i aia războiul și-i dați cu gura! Am terminat.

Liniște, covoare, bronz. Un burtos scoase din seif niște țigări de foi.

— Sînt de la Havana. Vorbiți de arme automate? E o problemă foarte complicată. Dacă vreți, este problema relațiilor dintre noi și conducerea cen-

trală, asta-i, ca să zic așa, o ramură a problemei fundamentale care...

Manolo ronțăia furios havana amară. La urmă se plictisi să mai asculte vocea mîngîietoare, de bas, a burtosului :

— Cu puștile cum rămîne?

— Păi despre asta vorbesc. Poate că cu prilejul viitoarei remanieri a guvernului, dacă vom izbuti să schimbăm raporturile dintre diferitele departamente...

Manolo azvîrli havana pe covor.

Va trebui să plece fără arme! Merge fără să se uite unde calcă. A ajuns la periferie. I-au mai rămas două ceasuri...

Niște copii se joacă de-a războiul. Unii s-au ascuns după zidul unei case pe jumătate dărîmate, ceilalți atacă. Apărătorii aruncă în atacanți cu cartofi stricați. Manolo se oprește; e furat de joc. Strigă :

— Prostănacilor! Trebuie să atacați de aici, din flanc...

Sare peste șanț. Copii entuziasmați scot țipete ascuțite. Cartofii zboară. Apărătorii făcuți de rușine s-au refugiat în magazie. Iese o femeie și clatină din cap :

— Nu ți-e rușine? Măcar dacă i-ai învăța ceva bun, dar să-i înveți să azvîrle cu cartofi...

Manolo zîmbește încurcat. Ține în brațe un țînc.

— E adevărat, mămucă, ne-am sălbăticit. Al tău e frumușelul ăsta? Așa unul aș vrea și eu!

Copiii l-au impresurat pe Manolo. Unul și-a pus în cap șapca lui. Altul i-a scos binoclul din toc. Manolo rîde :

— Unde te vîri, mă? La revolver? Nu, frățioare, asta nu-i pentru tine. Asta, frate, e un lucru...

Bate şapte.

„Foarte bine, înseamnă că trebuie s-o luăm din loc ! Numai să nu uit să trec pe la Conchita. Ea o să-mi spună desigur iară : «nebunule !» Pe urmă ? Pe urmă totul se va linişti — vine frontul."

10

GUADALAJARA

Italienii fură cartiruiţi la liceu. Seara sosi generalul. Răcise pe drum şi luă un grog. Stătu multă vreme pe catedră aşteptînd să se facă linişte : toţi tuşeau, strănutau. Locuitorii Siguenzei nu-şi mai aminteau de asemenea primăvară : lapoviţă, noroi, frig.

Generalul avea o faţă mică, uscată — semăna cu un liliac. Totuşi, se străduia să fie majestos şi ţinînd capul sus, făcea să i se vadă gîtul slab şi zbîrcit.

— Legionari ai Romei, voi aţi eliberat frumoasa Malaga. Acum veţi elibera...

Îl înecă tusea şi abia putu rosti :

— Madridul.

Bussoli se gîndea la berbecul care fusese dus la bucătărie.

„Apăi sigur, un berbec nu are cine ştie cîtă carne, ofiţerii îl pot da gata dintr-o dată. Atunci stăm prost, iarăşi numai macaroane..."

Toată viaţa lui, Bussoli a fost pe jumătate flămînd şi are faţă de mîncare o teamă de om superstiţios. Cînd îi pică o bucată bună, îl frămîntă gîndul : dar mîine ce o să fie ?... Nu demult l-a deşteptat din

somn pe un camarad: „Îți amintești de șunca aia? La Montilla, cînd gospodina s-a dus după apă... Sîntem niște tîmpiți!..."

E originar din Neapole; are treizeci de ani, patru copii și spune cu groază: „Și mi se pare că al cincilea e pe drum... Tu n-o cunoști pe Giullietta!" Înainte a fost tencuitor — asta înainte, cînd încă se construiau case. Știe să se cațere ca o maimuță, să facă pardoseli, să mulgă capre. Carte n-a învățat; nu cunoaște decît cifrele și întotdeauna se uită bine la chitanță — cît scrie, înainte de a pune degetul. Cîntă frumos cîntece napolitane; de foame glasul îi devine duios și cîntă cîntece de dragoste.

Odată, de Crăciun, Bussoli nu s-a dus la biserică; peste două zile i-a murit capra.

„Cu lucruri d-astea nu e de glumit! Un glonte în zbor poate să treacă pe lîngă tine, dar poate să te și omoare!"

Cînd la Sevilla li s-a dat soldaților solda, Bussoli a aprins o lumînare groasă maicii domnului.

„Desigur, îți pare rău să te lași jecmănit de către pungașii ăștia de trei pesetas, dar nici să mori nu ai chef."

Vecinii i-au spus: „Ceilalți, în Africa, s-au îmbogățit, iar tu ai dat de mîncare muștelor. Vezi cel puțin să nu stai gură-cască de data asta!"

„Oare își putuse închipui că războiul e ceva atît de înspăimîntător? Gloanțe, grenade, proiectile. Ți se pare că totul s-a terminat, te așezi jos să fumezi o țigară, și deodată, de sus, încep să cadă bombe..."

Locotenentul le-a spus (asta s-a petrecut lîngă Malaga): „Veți merge în urma tancurilor".

„Ce-i pasă tancului — e de fier. Bussoli are însă nevastă și copii..."

S-a vîrît sub un podeț și a stat culcat acolo pînă

noaptea. Totuşi Malaga a fost luată şi Bussoli îşi zice cu mîndrie: „Italienii noştri au luat-o".

„El e fascist, are acasă un portret mare al lui Mussolini: Mussolini e chipeş, nu-i ca generalul ăsta. Unde o să-i mai care mîine? Giovanni a spus: «Trebuie cucerit Madridul...» Oare va izbuti din nou să se ascundă undeva? Nevesti-si nu i se dă niciun ban. Ce mincinoşi! Şi apoi şi hrana e proastă. Ofiţerii ăştia fac învîrteli... Au pasăre în fiecare zi la masă. Dacă Mussolini ar fi aici!... Lui nu i se spune adevărul. Ei stau la adăpost, şi-l trimet pe Bussoli să cucerească Madridul. La ce-i trebuie lui Madridul? Nici la Malaga nu s-a procopsit cu nimic. Ofiţerii au toţi geamantanele doldora: ceasuri, cămăşi, etole de blană. Lui nu i-au lăsat decît un portţigaret aurit. A, bineînţeles, dacă Ducele vrea ca Bussoli să ia Madridul, se schimbă treaba... Numai că atunci să meargă tancurile înainte, iar în urma lor ofiţerii. De dragul Ducelui, Bussoli e gata..."

Auzi strigăte: „Trăiască Ducele!..." Era generalul care-şi sfîrşise cuvîntarea. Bussoli îşi căscă larg gura şi zbieră: „Trăiască!..."

După asta îl chemă locotenentul:

— Să mi-l găseşti pe Mancini.

Bussoli urcă străduţa povîrnită şi lunecoasă.

„Unde să-l caute pe Mancini, decît la fete? Pian automat, cîntece, ocări."

— Dom' locotenent vă cheamă...

Mancini rîse:

— Nu-i nimic, să mai rabde. Cum spunea marele Virgiliu: „Întîi Venus, pe urmă mitralierele". Ei, Bussoli, alege... Ce zici de mititica asta, nu-ţi place?

Bussoli se descoperi încurcat. Bîigui:

— Ce să-mi cheltuiesc banii de pomană ? Mai bine-i trimit nevesti-mi...

— Asta e pe socoteala moştenitorului Spaniei, frate. Ei, încă o sticluţă pentru eliberatorii Malagăi!

Ochii lui Mancini străluceau, părul i se lipise pe frunte, mîinile-i subţiri şi albe se frămîntau nervos. Mancini era frumos ; cînd mergea pe stradă, fetele întorceau capul după el. Deseori stătea la arest : făcea beţii, scandaluri, nu ieşea la adunări. În luptă însă s-a distins : lîngă Malaga întreg batalionul s-a fîstîcit, iar el a alergat înainte. Cînd l-a felicitat locotenentul, el a răspuns : „Puţin îmi pasă !"

Bussoli se chercheli repede, plescăi din limbă :

— E bun !

Mancini se apropie de el cu o fată. Bussoli suflă pe nas şi deodată începu să-şi scoată cizmele din picioare :

— Păi dacă-i pe gratis...

Veniră nişte falangişti. Băură şi ei coniac şi strigară :

— Trăiască Italia !

— Dar unde a dispărut Ketty ?

Mancini trase afară din camera alăturată o femeie înaltă cu obrazul brăzdat de o cicatrice roşie. Voi s-o îmbrăţişeze, dar aceasta azvîrli sticla pe jos. Giovanni dădu năvală în odaie gîfîind :

— Mai repede ! Pornim...

Bussoli întrebă trist :

— Unde ?

— Acolo !

Locotenentul spune :

— Conacul ăsta nu-l vor cuceri niciodată roşii, e un adevărat fort.

În pădure se află batalionul „Garibaldi". De două ori au încercat garibaldienii să se apropie de casă. Mancini aruncă grenade. Grenadele sînt mici și de un roșu aprins, parcă ar fi niște jucării. Dacă arunci una, iese un pic de fum și cineva cade.

Mancini a fost în Abisinia.

„Acolo englezii dăduseră arme sălbaticilor desculți. Cu toate astea treaba a mers, s-a sfîrșit cu bine... Pe un abisinian l-au spînzurat cu capul în jos. De spaimă striga : «Traiască Ducele!» În Abisinia a fost bine, dar prea cald. Aici e frig, și încă ce frig — toată lumea are gripă. Niciodată bivolii ăștia nu vor cuceri conacul! Ai noștri vor sosi cu tancurile. Roșii sînt niște fricoși! La Malaga, el, Mancini a ucis șase."

Tatăl lui Mancini are un hotel la Siena. Afacerile îi merg prost, bătrînul se plînge : „Înainte veneau englezi. Cu englezii nu trebuie să te certi — au parale." El îi răspunde lui taică-său : „În schimb, noi îl avem pe Duce. Și îi vom bate pe englezi cum i-am bătut și pe abisinieni." Tatăl lui ar fi vrut ca el să se facă medic. A fost trimis la universitate. Plictiseală — oase, cărți, examene... Ca pe urmă, ce? Să scrie rețete? Nu, mai bine să lupte! Desigur, poate fi ucis ; în schimb, cînd după luptă pui mîna pe o strachină cu supă și simți cu tot corpul — trăiesc, sînt viu! — știi și tu ce înseamnă fericirea! Cutreieri lumea. Orașe noi. Nu trebuie să ai grijă de nimic. Dacă vrei vin — cobori în pivnița unuia, vrei o fată — pui mîna pe ea...

Locotenentul a spus că în pădure se găsesc italieni fugiți, criminali și comuniști. Să îndrăznească numai!

Mancini ia în dinți o grenadă : „Hai, apropie-te!..."

Garibaldienii l-au poreclit pe Cacetto „domnişoara" ; roşeşte lesne, de îndată ce careva înjură sau se uită ţintă la el — obrazul i se aprinde. Are douăzeci şi şase de ani ; tatăl lui a murit în război şi l-a crescut un unchi, un zeţar. Pînă anul trecut Cacetto a stat la Milano ; era funcţionar la o bancă. Nimeni nu-l băga în seamă ; venea la timp ; scria cu un scris regulat, înflorit — nici pete de cerneală, nici greşeli ; dădea politicos bineţe tuturor. Se spunea despre el : „E cinstit dar prost". Prieteni n-avea; din cînd în cînd se întîlnea cu veterinarul Rossi : visau împreună la o călătorie în jurul lumii. Dar apoi Rossi a fost arestat. Nimeni nu ştia ce s-a întîmplat — omul a dispărut şi gata. Se spunea că ar fi răspîndit manifeste contra războiului cu Abisinia. De Cacetto nu s-a atins nimeni, nici măcar n-a fost chemat la interogatoriu. A mai trecut o săptămînă şi a dispărut şi Cacetto. S-a trimis un curier la el acasă, s-a telefonat la poliţie — nimeni nu ştia nimic.

Cacetto trecuse graniţa. La Paris întîlni nişte cunoscuţi.

— De ce ai plecat ?

Tăcea.

I se găsi de lucru. Era mai mult cu stomacul gol, dar umbla întotdeauna îngrijit şi cum avea o oră liberă fugea la o bibliotecă : îi plăcea să citească. Cînd începu războiul din Spania, îşi strînse bani de bilet şi, fără să-şi ia rămas bun de la nimeni, plecă.

La batalion era socotit un soldat bun, executa cu pricepere ordinele. Nu ştia însă să-şi ascundă sentimentele : era nervos cînd venea aviaţia ; cînd vedea un rănit, pălea. Camarazii îl tratau cu condescendenţă : „Domnişoara !"

Garibaldienii se aruncară înainte. Mulţi cădeau seceraţi de focul de mitralieră, dar aceasta nu oprea pe nimeni. Doi mitraliori fascişti fură prinşi de vii. Mancini se băgă într-o cămară unde era o rezervă de grenade. De această cămară nu se putea apropia nimeni — Mancini culcă la pămînt trei. Scoase capul pe ferestruică şi strigă :

— Ei, compatrioţilor, poftim bunătăţi !

Cacetto se repezi înainte pe cărare. Se trăgea asupra lui din pod — nici nu se aplecă. Dădu năvală în cămară şi cu mîinile goale (işi lăsase puşca în poiană) îl imobiliză pe Mancini : îl strînse atît de puternic de gît, încît acesta se făcu galben. Apoi îl scoase afară pe cărare — acum se trăgea în amîndoi ; îl tîrî pînă în pădure, îl legă şi o luă înapoi fuga spre conac. Peste puţin lucrurile se liniştiră : ultimii se predaseră.

Prizonierii stau pe lăzi în pădure. Ridică pumnii sus, unii cîntă *Steagul Roşu.* Un maior a fost omorît, altul rănit în picior. Au vrut să-l panseze, dar el l-a muşcat pe sanitar. Mancini stă nemişcat. Cînd cineva trece prin faţa lui, el întoarce capul.

Învălmăşeală. Se inventariază trofeele : mitraliere, mortiere, maşini. Au capturat un arsenal întreg ! În tranşeele din faţa casei — zăpadă topită, cadavre, pături. Nici n-au apucat să se dezmeticească şi răsună comanda : „Înainte !"

De-a lungul drumului nu se aude decît : „Italienii mănîncă bătaie !" A trecut brigada lui Marquez spre Brihuega. Ţăranii strigă : „Bravo, băieţi ! Daţi-le bătaie !" Tancurile italiene sînt duse spre Madrid. Juanito a făcut rost de o ladă cu ţigări. Îi serveşte pe toţi, apoi aprinde şi el una şi scuipă :

— Cică-i imperiu !... Şi fumează porcării din astea.

Tovarăşii au făcut roată în jurul lui Cacetto.

— Ce zici de „domnişoara"?... A dat iama şi n-a mai vrut să ştie de nimic...

Cacetto mestecă tăcut o bucată de salam:

— Ce te-a apucat, mă?...

El răspunde încet:

— Cînd l-am auzit că strigă „compatrioţilor", am văzut negru în faţa ochilor...

Prizonierii fură expediaţi la Guadalajara. Llanos trimise cu ei douăzeci de oameni, printre care pe Juanito şi pe Perez.

Bussoli adulmecă aerul: „Pare-se că se va lăsa cu haleală..." Fură aduse strachini. Supa era cu carne, Bussoli mîncă preocupat şi cu zgomot. Apoi se luă de vorbă cu Juanito.

„E fireşte greu să te înţelegi cu spaniolul ăsta, dar dacă îi spui cinci cuvinte, din ele unul are să-l înţeleagă sigur."

Bussoli îl trase de limbă:

— Cum e mîncarea?

— Azi avem carne cu mazăre. Ieri am avut pilaf de găină.

Bussoli suspină. Apoi îl întrebă:

— Dar cu casele cum staţi? Nu se clădeşte cumva? Aş vrea numai să găsesc de lucru...

Noaptea, Perez îi spuse lui Juanito:

— Ticăloşii! Mi-a povestit unul că de cum intră într-un oraş, se culcă cu toate muierile. O am pe nevastă-mea acolo... Ce să fac?

Perez aruncă o privire duşmănoasă spre prizonieri şi ieşi. Alături de cazărmi se găsea o casă distrusă de aviaţie. Moloz, scînduri, cioburi. Pe întuneric Perez fu cît p-aci să cadă într-o groapă. Merse

înainte tot călcînd pe cioburile de sticlă și repetînd: „Ticăloșii!"

Bussoli sforăia liniștit. Visa un cîmp și un coș cu tomate rozalii.

La masă ședeau Marquez, tîlmaciul și dactilografa. Fu adus Mancini. Avusese timp să-și vină în fire; îi salută pe toți prietenos. Marquez își zise: „Frumos băiat și ce figură de om de treabă are!" Îl interogă în legătură cu compoziția diviziei, cu pierderile, cu tanchetele. Mancini răspundea cu inimă: era mîndru de cunoștințele sale militare.

— Să-l introduc pe următorul?

— Nu, mai așteaptă.

Marquez i se adresă din nou lui Mancini:

— Dumneata de ce ai venit aici?

— Plecau cu toții... Mussolini ne-a spus că Spania trebuie eliberată. Și apoi, ce era să fac eu acasă? Războiul e aici...

Spusese aceste cuvinte cu un zîmbet ușor. Marquez îl privi în ochi, Mancini nu-i lăsă în jos. Marquez rămase pe gînduri.

— Cîți ani ai dumneata?

— Douăzeci și patru. Am pierdut doi ani la universitate...

— Va să zică ai studii, te-ai deprins să cugeți... Fă-mă să înțeleg — de ce ai venit aici? Ești fascist?

— La noi toți sînt înscriși în partid. Asta nu are importanță...

— Am văzut aici la Guadalajara, o femeie cu un copil — îl alăpta. A venit cu avionul un aviator de-al dumneavoastră și i-a ucis pe amîndoi. Treabă-i asta?... Te întreb, nu ca ofițer spaniol, ci ca om.

Mancini arboră acelaşi zîmbet.

— Uită-te pe fereastră — ruine... La Madrid au pierit sute de copii. Oamenii trăiau ca dumneata, învăţau, munceau, se însurau, aveau copii... Spune-mi, ce înseamnă asta?... De ce nu răspunzi? Te întreb: pentru ce toate astea?...

Mancini luă poziţia de drepţi şi răspunse cu glas surd, indiferent:

— Domnule maior, eu n-am făcut decît să execut un ordin. Că sînt copii sau nu — nu e treaba mea...

Dactilografa, o femeie bătrînă şi nearătoasă, uită deodată de procesul-verbal. De treizeci şi doi de ani scria privind numai la clapele maşinii. Acum, neputîndu-se stăpîni, se uită la italian. Mancini simţi privirea ei asupră-şi şi întoarse capul.

11

LA VALENCIA

Pe bulevardul larg creşteau portocali şi roadele lor aurii zăceau împrăştiate pe caldarîm. În port putrezeau munţi de portocale; nu le lua nimeni. Refugiaţii dormeau în birouri de bancă, în hambare, în biserici. Ziua împînzeau străzile înguste şi întortochiate, magazinele, cafenelele.

— Există o singură ieşire — un guvern sindicalist...

— Nu Madridul trebuie apărat, ci litoralul...

Dinspre lanurile de orez adia o zăpuşeală umedă şi cei prinşi în discuţie erau lac de sudoare.

— Sîntem pierduţi, spuse burduhănosul Antonio ieşind de dimineaţă din casă, garantat că vor porni spre Castellòn şi ne vor izola.

Își înfipse arătătorul butucănos în harta împestrițată cu stegulețe.

Ca întotdeauna, în piața Castelar era lume multă, bătrînii dădeau de mîncare porumbeilor, fetele cochetau cu militarii, la cafenea se serveau midii la vermut. Antonio rosti către prietenul său :

— Vom porni spre Badajos și îi vom despărți în două, asta, cum mă vezi și cum te văd.

În piață atîrna un afiș : „De aici doar 150 kilometri pînă la linia frontului". Literele erau de mult decolorate de soare. Lumea își aducea aminte de război noaptea. Atunci luminile se stingeau brusc și numai focul țigării mai lumina drumul pietonului întîrziat. Printre palmieri — saci cu pămînt. Iată că începea să urle sirena. Tunurile antiaeriene lătrau înfundat. Pe scară lipăiau picioare desculțe, un copil trezit din somn urla cît îl țineau puterile.

În această casă cu coloane a locuit un negustor bogat ; vindea englezilor portocale și ceapă. Pe pereți au rămas portrete : un bătrîn cu favoriți, o femeie tînără cu scufie de dantelă. Pe scaun doarme cocoșat un comisar. Ieri s-a cățărat pe un povîrniș în fruntea batalionului său. Azi nu-l poate deștepta nici telefonul, nici țăcănitul mașinilor de scris.

— Trimiteți reflectoare la Cartagena...

— Dacă luăm de acolo brigada, vor putea să forțeze...

— Ești numit în divizia a 9-a...

— Jaénul cere mitraliere...

Schițe de planuri — sînt schițele unor motoare de avion. Programul cursurilor pentru comisarii politici. Manifeste pentru marocani, în limba arabă.

Aparate de cinematograf mobile pentru front. Zahăr. Tutun. Vedete torpiloare.

De casă se apropie nişte maşini ; sînt vopsite tărcat — pentru camuflaj, şi sînt pline de praf şi lut. Una din caroserii e ciuruită de gloanţe. Gonzalez a sosit de la Don Benito. Şapte sute de kilometri prin cîmpie, prin hîrtoape şi peste dealuri. L-a zorit pe şofer.

— Bombardează în fiecare zi şi nici un tun antiaerian...

Se întîlneşte pe coridor cu Fernando.

— De unde ?

— Din Asturias. Abia am aterizat. Trebuie să trimitem acolo alimente...

Un hotel. Locuiesc străini : diplomaţi, comercianţi, ziarişti. Se plîng de plictiseală şi de stomac („Ah, untdelemnul ăsta de măsline !") ; beau cocktail-uri şi joacă poker. Un polonez descurcăreţ vinde franci elveţieni şi paşapoarte pentru Brazilia. Uitîndu-se în jur ca nu cumva să fie vreun chelner prin apropiere, şopteşte :

— În curînd vine Franco !

Un diplomat care suferă de gută povesteşte :

— Am mai văzut ceva asemănător. La Vologda. Sincer vorbind, nu e interesant...

Miss Simpson a sosit de la Liverpool ; are bărbia ieşită în afară şi bube pe gît. Cînd sirenele încep să urle, ia brom şi şopteşte : „Doamne, ce monotonie !" În orele cînd e linişte scrie la maşină un roman : „Bolşevicul Kariba, faimos prin actele sale de cruzime, se cutremură, văzînd ochii nevinovaţi ai tinerei marchize..."

Elzei îi făceau curte toţi locatarii hotelului. Dar ea era îndrăgostită de un maior spaniol şi spunea: „Dacă mă părăseşte, înnebunesc!" Într-o seară, de cum se întoarse, se duse în camera ei. Era o noapte agitată; se trăgea asupra oraşului dinspre mare; un proiectil defectă conducta de apă. Dimineaţa, Elza spuse cu ochii plînşi: „M-a lăsat". Şi ceru apă minerală ca să se spele. Peste două ore fu arestată. Consulul Mexicului îşi puse jacheta şi plecă la minister. I se răspunse politicos:

— Iată scrisoarea ei cu planul fortificaţiilor de pe litoral...

La uzina de armament 64 se lucrează în trei schimburi. Angelina s-a angajat de curînd. Tatăl era vatman la Madrid. Iarna trecută a fost omorît de o schijă de bombă care a nimerit în vagonul de tramvai. Angelina îşi întreţine mama şi pe surioara mai mică. E puţintică la trup, cu pielea bronzată şi ochii albaştri. Toţi îi spun: „Eşti tare frumuşică!" Ea îi repede: „Nu e momentul!" O pasionează munca ei. Cei de la Madrid s-au plîns: „Avem prea puţine cartuşe". Şi ea umple tuburile. Mîinile îi aleargă harnice. Astăzi meşterul i-a adus trandafiri din piaţă:

— Angelina, pentru tine...

Nici nu s-a uitat la ei.

Nimic nu s-a schimbat în viaţa perceptorului Ramos. Ca şi înainte, se duce la serviciu. Aceleaşi chipuri, aceleaşi cifre. Cîteodată nevasta i se plînge: „Nu se găseşte carne" sau „Ar trebui să facem o rezervă de orez, se spune că anarhiştii vor intra în

acțiune". Ramos răspunde : „Nu-i nimic de făcut — e război". Citește cu glas tare ziarul : „Glorioasa noastră aviație..." Soția lui tricotează. Pe urmă vorbesc despre ale lor : „Rafael a căpătat o notă proastă la matematică. Juanitei îi face curte fiul lui Pedrino." Cînd e alarmă noaptea, coboară tăcuți în pivniță. S-au deprins cu războiul și nu-i supără decît un singur lucru : că au trebuit să se înghesuie puțin deoarece în camera lui Rafael a fost încartiruit un refugiat, un savant cică.

Valyer a întinerit, are ochii vioi, mersul sprinten. Masa lui e plină cu cărți ca de obicei. Descrie minunata eră a paleotherium-ului. Dimineața desface emoționat ziarul — Madridul rezistă. Se întoarce tîrziu acasă, ceea ce-i sperie pe Ramoși. Cînd compozitorul Playa l-a întîlnit pe Valyer nici nu l-a recunoscut în primul moment :

— Ce-i cu dumneavoastră ?

Valyer i-a zîmbit încurcat. Viața lui a devenit complicată și de neînțeles. Pe masă, printre foile de manuscris e o scrisoare începută : „Teresa ! Sînt fericit și urăsc această fericire..."

Înainte de război, Teresa Marquez dusese o viață liniștită, fără prea multe preocupări. Se măritase la nouăsprezece ani. Marquez se ferea să-și arate sentimentele, îi era rușine nu numai de slăbiciuni ci și de fericire. O iubea pe Teresa cu o dragoste pătimașă, cu gelozie, totuși ea se întrebase de multe ori : „Ce nevoie are el de mine ?" Făcu un copil. Teresa îl îngrijea cu pasiune. Andrés creștea. Începu să se joace cu alți copii ; fugea de maică-sa în grădină. Numai cînd era bolnav, Teresa simțea din nou că viața ei are un rost.

Izbucni războiul. Marquez plecă imediat pe front. Teresa nu dormea, trăgea cu urechea la paşii de pe scară. Se duse să lucreze la regimentul 5. Cînd venea Marquez pentru cîteva ceasuri, nu se deslipea de el nici o clipă. Cît de mult se schimbase! Vorbea tare, rîdea, mînca altfel. Simţea lîngă ea un bărbat străin. Ar fi vrut să-i strige: „Ia-mă cu tine!" Dar îşi dădea seama că e o prostie şi repeta neputincioasă: „Numai, te rog, fii mai cu luare aminte! Pentru Andrés..." Nici el nu ştia ce să-i spună. Îi săruta abătut mîinile, iar peste cîteva clipe îi povestea cum au prins doi *requeté*[1] şi rîdea.

Marquez îşi trimise familia la Valencia. Teresa îl înscrise pe Andrés într-o colonie de copii şi îşi găsi o odaie la o bătrînă: o cămăruţă mică de tot, ca o celulă de închisoare, cu pereţii albi, un pătuţ îngust şi un crucifix. Teresa lucra într-o redacţie: decupa din ziarele engleze articolele despre Spania. Nu citea niciodată pînă la capăt aceste articole, nu citea nici ziarul redacţiei unde lucra. Încă înainte de război, Marquez încercase să vorbească cu ea de politică. Îl asculta numai ca să nu-l supere. Acum se întreba: „De ce se ucid oamenii între ei?" Se simţea singură şi nefericită. Înainte de a pleca din Madrid îl văzuse pe Marquez: nici nu se uitase la ea. Duminica se ducea să-l viziteze pe Andrés. Privea cu invidie educatoarele: îi răpiseră ultima bucurie.

Teresa avea treizeci şi unu de ani. Era înaltă, cu părul blond, ochii cenuşii. Lumea o lua de multe ori drept străină. Cînd surîdea, n-o mai recunoşteai — parcă era o ştrengăriţă gata de orice şotie.

---

1 Numele sub care erau cunoscuţi membrii organizaţiei monarhiştilor spanioli ce susţineau restaurarea urmaşilor lui Don Carlos (n. ed. rom.).

Pe Valyer îl cunoscu la redacție — adusese un articol cu privire la protecția institutelor de știință. Valyer se uitase la ea și-și zisese: „Drăguță..." Ieșiră împreună de la redacție. Valyer îi vorbi despre Velasquez, despre primăvară în Andaluzia, despre muzica populară. Teresa știa că Valyer e un savant celebru, și era măgulită că o conduce acasă. Se mai întîlniră de multe ori. Valyer îi povestea sumedenie de lucruri și în cele ce povestea își punea întreaga lui viață: cărțile, orașele, întîlnirile sale cu alți oameni. Teresa îl rugă într-o zi:

— Vorbiți-mi despre munca dumneavoastră.

— Nu, nu, protestă el dînd din mîini, scutește-mă, te rog! La asta nu mă pricep...

Nu-i vorbise niciodată despre sentimentele ce i le purta, dar în tot ce-i spunea se simțea pasiunea apăsătoare, împovărătoare a omului care îmbătrînește. Teresa își dădea seama de acest lucru și fără ca el să-i fi spus ceva. Și își zicea: „Povestea asta ar trebui curmată... Altfel cine știe unde poți ajunge. Și bărbatul meu?"

Într-o zi Valyer îi sărută mîna. Ea îi ripostă:

— Nu trebuie să ne mai întîlnim.

Îi scrise lui Marquez o scrisoare duioasă și dezorientată. El nu-i răspunse: era pe vremea luptelor de la Jarama. Teresa nu se întîlni cu Valyer timp de două săptămîni, dar după asta nu mai rezistă și-l căută ea. Încerca să se mîngîie cu gîndul că acum e război, nimeni nu mai trăiește așa cum ar trebui. Familia Ramos nu știa ce face atît de tîrziu noaptea chiriașul lor. După ce se despărțea de Teresa, Valyer rătăcea pe străzile întunecoase și pustii. Era fericit și îi era teamă de această fericire. În una din aceste nopți începuse el scrisoarea către Teresa pe care n-o termină.

Noaptea era umedă și înăbușitoare. Copacii erau în floare, mireasma dulceagă îți tulbura gîndurile. Ca întotdeauna, Valyer o conduse pe Teresa pînă acasă, apoi, fără a-și lua rămas bun, se topi în beznă.

Teresa îl căută în zadar la Casa de Cultură, îi trimise bilețele ; Valyer nu se arăta. Teresa se schimbase. Devenise vorbăreață, rîdea mult. I se făcea curte, era invitată la cafenele. Inima îi era însă pustie.

Trecu o lună. O conduse acasă un tînăr inginer căruia toți îi spuneau pe nume — Jorje. Mergeau pe întuneric și el îi strîngea tare brațul. Ea scoase cheia din geantă și întoarse capul. El vru să intre în casă. Ea îi spuse repede :

— Nu se poate ! Te vede bătrîna.

El intră totuși. Teresa stătea la fereastră cu spatele la el.

— De ce nu se poate ? Trăim azi niște vremuri... Mîine te pomenești cu un „Caproni" [1] și... Teresa !...

Jorje avea buze cărnoase ca de copil ; căuta să vorbească cît mai serios. O îmbrățișă cu stîngăcie. Ea nu-l respinse.

Dar după toate izbucni în plîns. El îi spuse pe un ton de scuză :

— N-am vrut...

Ea îi acoperi gura cu palma. O privea (stinsese lumina, dar fereastra era deschisă și sus — luna), Teresa surîdea.

— Acum pleacă, bătrîna se scoală devreme...

Teresa se deșteptă dis-de-dimineață și își aminti tot. Izbucni în rîs de fericire. Merse mult pe partea însorită a străzii. Cumpără în piață un ulcior cara-

1 Avioane italienești (n. t.).

ghios cu un licorn şi un buchet de trandafir. Acasă se miră: de ce naiba cumpărase toate astea? Şi îndată îşi zise: deseară vine Jorje.

În aceeaşi zi sosi o telegramă de la Marquez: era îngrijorat că nu primeşte scrisori. Lui Marquez îi erau dragi scrisorile Teresei, încîlcite şi triste; cînd le citea parcă îi auzea glasul. Le purta în buzunar, printre ordinele militare şi firele de tutun, ca pe un talisman.

Teresa ştia că trebuie să răspundă neîntîrziat. Îi povesti tot soiul de nimicuri — îi vorbi despre bătrîna care se temea de anarhişti, despre ulcica cu licornul, despre vreme — la Valencia era vară, în ajun făcuse baie... Tot ce nu voise să scrie se simţea pesemne în aceste fraze goale, care nu spuneau nimic. Marquez primi scrisoarea ei la spital, după ce fusese rănit.

Aproape că nu-şi vorbeau. Teresa ştia multe despre Jorje: cum rîde, cum doarme cu gura uşor întredeschisă, cum ochii săi veseli se întunecă deodată. Dar nu ştia nimic despre viaţa lui. Trebuia să plece în curînd pe front, urma nişte cursuri. Teresa deschise caietul lui: tunuri, cifre... Nu-l întrebă ce anume învaţă. Era fericită că-l are lîngă ea. Niciodată, înainte, nu se simţise atît de bine şi de degajată.

Fericirea se sfîrşi pe neaşteptate, aşa cum şi începuse. Jorje dormea. Ea nu putea dormi. Mai întîi îşi zise indiferentă că într-adevăr nu-i bine să bei cafea seara. Inima îi bătea tare. Apoi fu cuprinsă de nelinişte. O străfulgeră deodată gîndul că Marquez a fost ucis. Îl vedea mort — cu sînge pe obraz, cu sprîncenele ridicate ca de obicei. Dacă l-au ucis,

vina e a ei... De ce a ei? E război, oricine poate fi ucis... Da, dar el e pe front, iar dînsa... Valyer a dus-o pe calea pierzaniei, îi vorbea cu prea multă duioşie şi ea şi-a pierdut capul. Pe urmă a venit Jorje...

Teresa se ridică în capul oaselor şi-l privi pe Jorje. Respira regulat.

„Nu, nu se poate despărţi de el, asta ar însemna moartea! Dar Marquez?... Ce să facă?"

Încercă să adoarmă, culcîndu-se pe o parte şi strîngînd tare pleoapele. Iată cîntau cocoşii. (La Valencia erau mulţi cocoşi şi noaptea se întreceau să cînte unul mai tare ca celălalt.) Teresa se întrebă: „De ce-or fi cîntînd?..."

Şi din nou o năpădiră gînduri negre. Îl vedea iarăşi pe Marquez. Stătea pe pămînt, ostenit, şi-şi ştergea fruntea cu mîneca. O privea. Ea tăcea. Dar nu mai putea să tacă! Scoase un ţipăt. Jorje se deşteptă, se frecă la ochi cu mîneca, cu un gest caraghios şi se întinse s-o sărute. Ea se ridică brusc:

— Nu! Pleacă!...

El începu să-i pună întrebări peste întrebări, căută s-o înduplece. O imploră. Teresa tăcea. Lucrul de care se temea cel mai mult era să se uite la el. Abia după ce Jorje plecă, ea izbucni în hohote de plîns.

Mai multe zile Teresa rămase tăcută în cămăruţa ei, cu obloanele trase. Cînd în sfîrşit ieşi pe stradă, soarele o ameţi. Se duse să-şi ia băiatul.

— Vreau să-l iau acasă pînă luni.

Andrés crescuse, se înnegrise. Acum era pionier şi-i arătă mîndru maică-si cravata roşie. Nu vorbea decît de război: „recunoaştere, mişcare de învăluire, atac frontal"; rîdea de maică-sa.

— Astea nu-s tunuri, ci antiaeriana.

Se duseră să se plimbe pe țărmul mării. Alergînd pe pietre, Andrés își zdreli genunchiul pînă la sînge. Nici nu țipă, nici nu se văită. Teresa îl strînse în brațe și începu să-l sărute. El se bucură, dar spuse:

— Mamă, se uită toți la noi...

Asta se petrecuse într-o vineri, iar sîmbătă sosi Marquez. Sosi ziua, dar nu se duse la Teresa — îl trimise pe Juanito s-o vestească că nu va fi liber decît spre seară.

Bătu șovăitor la ușă. Teresa era emoționată, muta ceștile dintr-un loc în altul, închise fereastra, apoi iar o deschise.

„Dacă bagă de seamă?... Pentru nimic în lume nu-i va spune adevărul! Nu-i arde lui de așa ceva..."

Își impuse să fie veselă, glumi, îi maimuțări pe colegii ei de redacție. Prezența lui Andrés o ajuta. Băiatul nu se mai dezlipea de tatăl său.

— Stai mamă!... Cum a fost la Guadalajara?

Știa tot: ce brigăzi se bătuseră, unde fusese taică-său, cîte tanchete fuseseră capturate de la italieni.

Îl culcară pe Andrés. Tăceau. Fiecare se gîndea la ale lui. Deodată Marquez tresări: „Uite și ulcica!..." Ar fi vrut s-o întrebe: „E adevărat?..." O privi.

„Ce prost arată! Sărăcuța, are cearcăne la ochi. Eh, nu-i vine ușor..."

Marquez se apropie de ea și fără să-i spună nimic o sărută pe obraz. Ea izbucni în plîns.

Apoi îl rugă:

— Povestește, cum e acolo?

Vorbi mult: nopți reci, griji — inamicul trebuia alungat cît mai departe și nu aveau destule cami-

oane, vorbi despre lupte, despre victorie, povesti fel de fel de nimicuri — cum Llanos îngrijise de un cotoi, cum italienii, cînd fugiseră, lăsaseră pe sobă nişte macaroane.

— La Casa de Campo ai noştri au luptat minunat. Păcat însă de oameni — am avut pierderi mari...

— Tu ştii, eu nu pricep nimic din toate astea... Explică-mi totuşi... Să-l luăm de pildă, pe Andrés... Cînd copilul tău are pojar nu poţi dormi de griji, pe urmă creşte mare şi ţi-l ia la război... Pentru ce?

El nu-i răspunse imediat, îşi aprinse o ţigară, se apropie de fereastră. Apoi spuse turburat:

— La Guadalajara am interogat pe un italian. O faţă plăcută, un băiat tînăr, student. L-am întrebat cum m-ai întrebat şi tu: „Pentru ce? Copiii din Madrid..." Ştii ce mi-a răspuns? „Asta nu mă priveşte." Spune tu, ăştia sînt oameni? Păi dacă ar învinge, ar face din Andrés o bestie ca şi ei! Lucrul acesta l-am spus şi camarazilor mei. Cu asta am pornit la luptă... Şi am luat atunci Brihuega...

Teresa îl asculta cu toată încrederea: acuma era cu sufletul împăcat. Deodată Marquez se ridică:

— Trebuie să mă duc la comandament — am o consfătuire.

Marquez îl trimise pe Juanito la uzină cu o scrisoare. Voia să plece în aceeaşi seară, dar fu reţinut pînă luni. Se duse la comitetul de partid. Acolo toţi se bucurară:

— Mîine pleacă o nouă brigadă. Să le spui cîteva cuvinte.

Timp de o oră, Valencia îşi schimbă înfăţişarea: dispărură cucoanele, avocaţii, speculanţii. Mulţi-

mea era zgomotoasă, exaltată. Nu se vorbea decît despre recenta victorie: italienii fuseseră bătuţi... Veniră muncitorii cu drapelele uniunilor lor: metalurgişti, tipografi, brutari, croitori. Fetele aduseră în piaţă braţe întregi de flori şi mirosul de trandafiri încinşi de soare se amestecă cu mirosul de benzină al camioanelor noi care treceau. Iată şi brigada — numai tineret din Alicante, din Gandia, din Murcia. La tribună — Marquez. Lîngă el — steagul decolorat şi sfîşiat al regimentului 5. Apropiindu-se de tribună soldaţii începură să ia pasul de defilare; îşi îndreptară trupurile; îşi întoarseră capul spre Marquez: priveau cu înflăcărare peticul de pînză roşie — sub acest steag s-au bătut oamenii ceia, cei dintîi, lîngă Guadarrama, cînd nu existau nici tunuri, nici mitraliere, nici puşti. Iar acum... aveau tancuri, bombardiere. Un-doi. Un-doi. Paşii se contopeau într-unul singur, încît aveai impresia că prin piaţă trece un uriaş cu încălţămintea de fier; deodată, fără vreo comandă, izbucni din două mii de gîtlejuri „Internaţionala".

Printre artilerişti se afla şi Jorje. Ca şi ceilalţi, se uita, transportat, la Marquez. Ştia că Marquez e bărbatul Teresei, dar nu se gîndea la asta. Cînta şi cîntecul îi zvîcnea la tîmplă, sub soarele fierbinte de amiază.

Ceea ce nu s-a schimbat este marea; ea e tot aşa de albastră ca în urmă cu o mie de ani şi tot atît de ritmic suspină. Zgomotul acesta îl linişteşte pe Valyer. Nu cu mult înainte a stat şi el în piaţă admirînd ţinuta lui Marquez şi a strigat împreună cu ceilalţi: „Trăiască armata populară!" A văzut-o lîngă tribună pe Teresa. Stătea cu capul întors şi-şi

frămînta batista. Lui Valyer i se pare că în decursul acestor luni a trăit o a doua viață, și că a îmbătrînit pentru a doua oară. Bine a făcut atunci că a plecat... Fericirea nu e pentru el...

Ieri a terminat cartea despre paleotherium. Se întreabă: „Ei bine, și acum ce fac cu ea?" Și deodată, izbucnind în rîs, începe să arunce pietricele în mare. E foarte simplu: va pune manuscrisul în dulap și va începe să scrie o carte nouă. După ce vor sfîrși cu luptele, își vor aminti iar de paleontologie. Așa s-a întîmplat întotdeauna; trebuie numai respectată ordinea lucrurilor. Nu-i adevărat că fericirea nu-i pentru el. Parcă acum nu-i fericit? Își amintește vag de cîntecul din piață; se contopește cu vuietul mării. S-a întins pe plajă, și-a îngropat mîinile în nisipul călduț și se încălzește la soarele gata să apună, ca o șopîrlă uriașă.

Pe plajă e pustiu. Sub stînci stă Juanito și cu Angelina. S-au cunoscut ieri, la uzină. Juanito a cucerit-o pe Angelina povestindu-i despre Madrid — fetei îi era dor de orașul ei natal.

Ea îi spune:

— Ce flux...

— Ăsta-i flux? Am fost înainte de război la San Sebastian. Îmi luam sculele și mă duceam acolo în timpul sezonului. Acolo să vezi flux!

Ea se uită la chipul lui vesel, cu nasul cîrn, și rîde. A știut s-o cucerească; pînă la el, tuturor le răspundea: „Nu-i momentul", iar cu Juanito, uite, a venit pe plajă. El o îmbrățișează, iar ea suspină și atît.

— Cînd pleci la Madrid?

— Astă-seară. Cu comandantul. Acum sîntem încartiruiți la Orășelul universitar. Îl știi?

— Firește că-l știu, nu departe de acolo stătea o mătușă a mea. Ascultă, oare n-au să te omoare? Pe tatăl meu l-au ucis...

— Prostuțo, de ce să mă omoare? Eu am să-i omor. M-am specializat grozav în grenade... Ia uită-te!...

Azvîrle o piatră în mare. Nu mai vorbesc despre moarte. El o sărută. Angelina întoarce capul — nu e nimeni, și se lipește de dînsul.

La vreo sută de pași de ei, pe o barcă răsturnată, șade un băiețel gol. E Andrés. Privește gînditor spre mare; în depărtare se vede fum și pînze.

12

DESTINUL LUI WALTER

Orașul dormea. În lumina lunii, măslinii păreau ca de argint. Din gura uriașă a unui delfin țîșnea apa. Pe fațada catedralei un înger strîngea în brațe o lăută de piatră. Se auzi o explozie. Toți ieșiră din case, pe jumătate dezbrăcați. O bombă nimerise în biserică, îngerul se zbătea în flăcări. Oamenii se năpustiră afară din oraș; unii cărau pături, boccele, colivii cu păsări.

Bombardierele au plecat să se alimenteze. Liniște, apoi din nou bubuituri. Femeile își culcă copiii la pămînt. Una a îngenuncheat și se roagă. Un sugar a început să urle; maică-sa caută să-l liniștească: „S-s-s-t!" A treia incursiune, a patra...

În sfîrșit s-a luminat de ziuă, soarele a încălzit degrabă pămîntul. Primăvară andaluză — înfloresc zambilele sălbatice, narcisele; mii de miresme diferite; totul e fierbinte, multicolor, viu. Zbor săge-

tat de ciocîrlii. Cu capul între umeri de frică, oamenii se întorc în oraş. Catedrala mai fumegă încă; pe jos zace îngerul, cu braţele negre, arse. În faţa casei sale, trupul decapitat al lui Gonzales; un picior e desculţ — Gonzales tocmai se îmbrăca. De sub pietre e scoasă o fetiţă; are gura deschisă; pe obraz — pete vinete. Bătrînul Carrero priveşte: în loc să-şi găsească casa, a găsit dărîmături; şi-a pierdut minţile; s-a aşezat pe o grămăjoară de moloz şi a început să cînte. Vecinele plîng.

În vreo două zile străzile au fost curăţate. Farmacistul şi-a astupat ferestrele cu saltele. La filatură s-a reluat lucrul. S-au deschis din nou dughenele. Bărbierul Rubio săpuneşte iar obrajii. Sîmbătă, în piaţă au venit, ca întotdeauna ţărani, şi au adus brînză de capră, roşii, usturoi. Ziua, oraşul îşi trăieşte viaţa obişnuită: bătrînii, cu pălăriile lor cu boruri largi, se încălzesc la soare, fetele se plimbă, puştii vînd bilete de loterie. Dar îndată ce soarele se ascunde pe după munte, străzile se golesc brusc: toţi pleacă pe cîmp. Ei înnoptează acum cît mai departe de oraş, căci şi în preajma cimitirului a căzut o bombă şi a ucis două femei. La o oră tîrzie se iveşte şi luna ciuntită. Oraşul e de obicei bombardat cu puţin înainte de ivirea zorilor. Silvario s-a plîns încă de dimineaţă: „Mi-e rău, mă arde pe dinăuntru". Totuşi l-au ajutat să meargă afară din oraş — cum erau să-l lase singur?... A ajuns pînă la moară şi acolo a murit. Nevasta lui Pedro chiorul a născut ieri pe cîmp. Ea urla, iar maică-sa şoptea:

— Nu ţipa, au să te audă...

În ajun oraşul a fost bombardat ziua. Toţi stau acum şi se uită la cer cu teamă — soarele nu-i mai dulce decît luna.

— Vin!

Trei bombardiere, avioane de vînătoare. Deodată Pedro iese înainte alergînd:

— Sînt ai noștri!

Uitînd de frică, oamenii au împînzit străzile. Zece avioane de vînătoare vin dinspre nord în întîmpinarea fasciștilor. Bombardierele au descris un semicerc și au dispărut; n-au aruncat nici o bombă. Dar pe cer se desfășoară o luptă. Un avion se prăbușește și orașul urlă de bucurie:

— L-au doborît!

Altul! Ba nu, ăsta a căzut, apoi s-a ridicat. Deasupra lui e unul de-al nostru. Sau e inamic?...

Un soldat spune:

— E al nostru — e bont...

— Au mai doborît unul...

— Ce te bucuri — e de-al nostru.

Nu poți să-ți dai seama care sînt ale noastre și care sînt inamice; se învîrtesc, se dau peste cap; țăcănit, uruit; și deodată — nimic, toate au dispărut.

Dincolo de munte s-au găsit rămășițele a două „Fiat"-uri; aviatorii au murit. Unul din ale noastre a fost doborît. Aviatorul s-a lansat cu parașuta. Cînd l-au găsit, își scărpina coastele și rîdea. A fost adus în oraș pe brațe. O femeie îi tot ducea la gură un ulcior cu lapte:

— Bea, drăguță! E proaspăt muls...

Toți îl întrebau: „Cum l-ai doborît?" Și Cornejo începu să povestească:

— Văd că cei din escadrilă au rămas în urmă. O iau înapoi. Apoi îl silesc să coboare în picaj, gata să-l bag în pămînt. El începe, bineînțeles, fel de fel de manevre, dar eu cunosc acum șmecheriile astea. O ia în sus, eu la fel. Și atunci Pașkov trage o rafală. L-am părăsit, abia cînd l-am văzut în flăcări...

Femeia se minuna:

— Şi nu ţi-a fost frică?

— Ţi-e mai frică atunci cînd priveşti de jos. Eu îmi cunosc meseria — totul e să fii cu ochii în patru. Uite la mine, mămucă, ce gît am, vezi? Noi, să ştii, lucrăm cu gîtul...

Bău laptele şi plecă la comandament. Femeia după el:

— Ce vrei, mămucă?

— Nimic... Să-ţi mulţumesc...

Seara rămaseră cu toţii în oraş: „Acum n-au să mai vină!"

Pedro chiorul îşi muie pîinea în vin roşu.

— Straşnic i-am scărmănat!

Bărbierul Rubio îi zise:

— Dacă mai merge tot aşa în fiecare zi, în curînd n-o să mai rămîie nici urmă din ei.

— Au să le trimită altele noi. Sînt nişte canalii! Uite, era la noi pe vremuri un administrator de la Jaén. Asta demult, eu eram pe atunci ţînc. Şi ce a făcut? S-a apucat să piseze sticlă, a presărat sticla pisată peste carne şi a dat carnea cîinelui. Bietul cîine vărsa cu sînge, iar el stătea şi rîdea. Aşa şi ăştia... Ce soi!...

În cameră era întuneric. De cealaltă parte a paravanului nevasta lui Pedro se răsucea în pat; nu se întremase încă după naştere. Rubio spuse:

— Cînd văd de-alde astea, nu dorm noaptea — stau şi mă gîndesc. Oare-s flămînzi? Că dacă ai mîncat, ai băut un pahar de vin, te-ai odihnit, nu te duci să omori copii. Dă-i fiecăruia un catîr, o căsuţă, măslini, ca să aibă de tutun, şi las' să trăiască fiecare după pofta inimii...

— Păi ei trăiesc. Numai pentru noi nu e viaţă. Trebuie să-i batem, asta e! Bine a zis aviatorul:

„Întoarce gîtul, nu sta așa". Nici vorbă. Uite, cînd s-o face bine nevastă-mea, mă duc și eu. Îi dibuiesc și cu un ochi...

Copilul se deșteptă și începu să plîngă. Pedro îl luă în brațe ca să-l legene. Băiețelul se liniști; la gură, bășicile aveau reflexe de curcubeu.

Batalionul lui Walter stă pe greabănul munților. În față — dușmanul. Între ei — o vale verde; pietre, capre, flori. În fiecare noapte vin tîrîș țărani din satele ocupate de fasciști. Ieri Ian a fost cît p-aci să omoare unul. Îl cheamă Marin.

— Am și un băiețel cu mine, pe fiul meu. Acu mînă caprele spre capelă. M-am înțeles cu el, cînd oi fluiera — să treacă.

Marin fu adus la Walter. Îi întinse mîna lui uscată și noduroasă și-i spuse:

— Eu lucrez cu Pepe. Îl știi pe Pepe? Alaltăieri am aruncat de pe linie un tren. Era cu italieni. Ce hărmălaie a fost! Să mori de rîs... Mai întîi eram singur pe munte cu feciorașul meu. Umblam de pomană, am curățat totuși un guard. Pe urmă însă l-am întîlnit pe Curro, și Curro mi-a spus: „Vino să lucrăm cu Pepe, noi avem dinamită..."

Sosi și feciorul lui Marin, un băiat de vreo doisprezece ani. Aduse cu el o sută șaptezeci de capre.

— Sînt ale contelui, de la fermă. Dar Pepe mi-a zis: „Du-le la ai noștri". Să ne dai pentru ele țidulă. Da' să scrii drept; noi nu știm carte, Pepe știe și o s-o citească.

Marin se uită cu admirație la revolverul lui Walter:

— Bună drăcie!

— E italienesc. E al unui colonel pe care l-am omorît... Ia-ți-l. Ia-ți-l, ți-am zis! Eu mai am unul care nu-i mai prejos ca ăsta!

Marin luă buimăcit revolverul, apoi zîmbi:

— Iacă, l-am luat. Stăm prost cu drăciile astea. Zici că-i italienesc? Cînd am aruncat de pe linie trenul, au scăpat vreo sută de oameni. S-au risipit care încotro, ca potîrnichile. Am fi putut ușor culca atunci cîțiva... Ei știi ce fac? Sosesc în sat, dau muierile de-o parte și poc, poc... Așa l-au omorît pe fecioru-meu cel mare. Era om învățat. Am găsit la el în buzunar un ordin cu pecetie. Era cel mai de frunte comunist din satul nostru...

Marin scoase dintr-un portmoneu mare, roșcat, o hîrtie împăturită cu grijă. Era un permis de intrare la Casa Poporului „Karl Marx".

— Ce scrie?

Walter șopti:

— E un ordin.

Îl îmbrățișă pe Marin. Băiețandrul îl trase pe taică-său de mînecă:

— Să mergem, acuși se crapă de ziuă.

Fasciștii atacă. În oraș n-a mai rămas nimeni, în afară de comandament și o babă surdă. Sînt tranșee chiar lîngă filatură. Clădirile pe care bombele le-au cruțat, sînt acum dărîmate de proiectile. Pe clopotniță se aflase un cuib de barză; clopotnița a fost distrusă și printre dărîmături zace stîrvul unei berze cu ciocul deschis. Tunurile trag în fabrica de filatură; i-au găurit pereții. În fiecare noapte ies marocanii din tranșee. Orașul e apărat de un batalion de mineri. A noua zi, a zecea, a unsprezecea... Oamenii au uitat ce e somnul; toți au ochii roșii

și umflați; păduchii i-au năpădit; n-au nimic de mîncare — numai pesmeți.

Inamicul a hotărît să încercuiască orașul. Acum presează asupra șoselei. Șoseaua e apărată de batalionul condus de Walter. Ieri au pierdut cimitirul, azi dimineață l-au luat din nou. Proiectilele au desfundat mormintele; se văd oase, iar alături — cadavre; n-ai cînd să îngropi oamenii.

— Trebuie să părăsim orașul. Întăriri nu avem și nici nu vor veni. Oamenii au obosit. Dacă inamicul va pune mîna pe șosea, ne vom trezi ca într-o cursă de șoareci. Și cum s-o aperi, cînd ei au cel puțin patru mii de marocani?

Walter răspunde:

— Avem ordin, deci n-avem ce discuta.

— Au mai adus oameni. La noapte iar au să atace.

— Prostii! Dacă am putea face rost de țigări, asta ar fi într-adevăr ceva...

O noapte rece. Liniște. Și deodată — foc. Asemenea foc n-a mai fost. Fasciștii au hotărît să ia cu orice preț șoseaua. Ai noștri răspund slab: au proiectile puține, fac economie. Marocanii au umplut tranșeele cu grenade. Totuși, atacul e respins.

Dimineața, Gomez sosește la Walter în goană. Nici nu poate vorbi de emoție.

— Au plecat...

În față — tranșeele goale; cadavre, saltele, sîrme. Cele două săptămîni de lupte l-au istovit pe inamic, atacul de noapte n-a făcut decît să-i acopere retragerea.

— Înainte!

Înaintează într-o singură zi doisprezece kilometri. În retragerea lor, fasciștii deschid numai un foc slab. Noaptea poposesc într-un sat. Cînd au atacat

marocanii, țăranii s-au risipit care încotro. Acum s-au întors în sat; le aduc ostașilor vin, pîine, ouă.

Spaniolii îl cheamă la ei pe Walter. Pardo, comandantul batalionului, e un tînăr miner din Linares. El îl întreabă pe Walter:

— Tu ai fost la Moscova?

— Am fost.

Mănîncă tăcuți.

— L-ai văzut cumva și pe Stalin?

— Da, de două ori. Era în picioare, în tribună.

Pardo își dă farfuria deoparte.

— N-am chef să mor!... N-am văzut încă nimic în viață...

Walter rîde:

— De ce să mori? Gugumănii!

— Văd că ai prins grozav spaniola.

Minerii rîd și ei:

— Da' parcă ce, e neamț? E spaniol toată ziua! Ia te uită cum a băut din ulcică și n-a vărsat nici o picătură.

— Dar cîntece spaniole știi să cînți?

Cîntă în cor. Melodia e tristă, dar toți se simt veseli. Ei cîntă că niciodată, niciodată maurii nu vor trece peste Podul Francez. Cum să-l poată trece, cînd șoseaua n-au izbutit s-o ia!... Toți au uitat de nopțile din tranșee, de ploi, de foame; nici măcar nu le e somn; cîntă, strigă, fac nebunii.

— Ascultă, Walter, ce ai să faci tu cînd s-o termina războiul?

— Am să plec.

— De ce să pleci? Acuma ești spaniol. O să fie bine la noi...

— Dar la mine? Nu, am să mai am de luptat.

Pardo îi spune cu sfiiciune:

— Atunci o să plecăm şi noi la voi. Cum ai venit şi tu...

Acum cîntă grădinile Grenadei, cîntă cîntecul unei fete şugubeţe, cîntecul cu un păstor care a găsit o mică potcoavă de aur. Astăzi Walter e vesel: „A dispărut tot ce a fost — şi înfrîngeri, şi închisori, şi singurătate. Luiza trăieşte, va sosi în curînd în Spania. Au izbutit să apere oraşul. Peste puţin vor cuceri Córdoba. În jurul lui sînt oameni vrednici, curajoşi. Fritz le spune: «copii». Fireşte sînt nişte copii. Dar ce poate fi mai încîntător decît copiii? Iată că Walter şi-a găsit fericirea într-un sătuleţ pe jumătate distrus, o nimica toată."

Undeva behăie o oaie. Walter e întins pe paiele ude şi zîmbeşte în întuneric.

Walter a murit înainte de a se fi deşteptat: o schijă de bombă i-a zdrobit ţeasta. Lîngă sicriu stă polonezul Ian şi îşi suflă nasul: îl înăbuşă lacrimile.

În zori batalionul porneşte la luptă. Kovalevici îi adună pe toţi şi începe:

— Comandantul...

Nu se ştie ce-a vrut să spună. Rămîne cîteva clipe în picioare, apoi ridică braţul şi strigă:

— Înainte!...

Ieri batalionul a mers cîntînd; azi e tăcut. Toţi sînt cu gîndul la un singur lucru: comandantul... După amiază ajung la primele poziţii ale inamicului. Trebuie cucerit un deal. Se bat crîncen; se bagă în foc. Fasciştii se retrag.

Acum e seară. Toţi stau în jurul focurilor.

— Comandantul...

Trupul lui Walter a fost dus în oraş. Abia ieri i-au alungat pe fascişti, şi oraşul a şi prins viaţă.

Locuitorii s-au întors. Pe ici pe colo se curăță străzile, spre a putea ajunge la casele rămase în picioare. Lucrătoarele își examinează mașinile : patru strunguri sînt avariate.

Sicriul e întîmpinat de un colonel, în poziție de drepți, cu pumnul la cozoroc ; buzele îi tremură de emoție. Apoi se apropie sfioase lucrătoarele. Au cules maci, pe cîmp ; sicriul pare stropit cu sînge. Toți tac. În sfîrșit Ian întreabă :

— Unde îl ducem ?

Sicriul e depus la școală. Tavanul e găurit de o bombă. În sală pătrunde un soare puternic ; bărzăunii zumzăie. O lucrătoare îi spune încet colonelului:

— Mîine începem lucrul — o comandă de război... Și, pe neașteptate, adaugă : Îmi pare rău de neamț.

Sicriul e dus la Valencia. Prin sate se apropie țăranii :

— Pe cine duceți ?

Ian răspunde :

— Un soldat.

Femei cu ulcioare pe cap se opresc și sughiță de plîns. Într-un sat, un bătrîn fără picioare sună din goarnă deșteptarea. Și iată încep munții ; susură șipotele de primăvară ; miroase a izmă. Păstorii își scot căciulile și clopoțeii clinchetesc răsunător. În stepele din La Mancha, suflă un vînt călduț. O pulbere ușoară argintie, ca o ceață, acoperă drumul. Țăranii aruncă lopețile și ridică pumnul. Femeile le spun țîncilor : „Uite". Nimeni nu știe cine e în sicriu, iar Ian răspunde scurt, ca și înainte : „Un soldat".

Trecură de Albacete unde se afla statul major al brigăzii internaționale. Veniră germani, englezi, francezi ; toți cîntau în limbi diferite *Internaționala*.

Un negru rănit, cu un bandaj de tifon pe cap, repeta încet:

— Tovarăşul Walter!...

Fusese împreună cu Walter la Teruel.

La Valencia i se puse în frunte muzica militară; soldaţii dădeau tăcuţi onorul; drapelele lăsate în jos nu fîlfîiau.

Discursul urma să fie rostit de Laviada. Laviada ştia că la înmormîntarea cuiva, se obişnuieşte a se vorbi despre viaţa lui. Îl întrebă pe Fritz:

— Ce făcea el înainte de război?

Fritz îi răspunse:

— Nu ştiu.

Apoi adăugă:

— Ce să facă? Lupta...

Laviada nu ştia să vorbească... De baştină din Asturias, lucrase înainte în abataj; acum era tanchist. Îşi amintea de figura uscată, osoasă a lui Walter, de cicatricea de pe frunte, de glasul său calm, şi de acel: „Prostii!" (prin care căuta să-şi mascheze sentimentele).

Laviada spuse:

— Tovarăşul Walter a venit să ne dea ajutor. Toată viaţa lui a luptat împotriva fasciştilor şi a căzut în luptă.

În spate, cineva plîngea. Verdele închis al laurilor, trandafiri, baionete.

13

MANOLO A ÎNŢELES MULTE

Satul Vega e cocoţat pe o clină prăpăstioasă de munte. În zilele acestea toride, femeile, brobonite

de sudoare, cară în sus ulcioare cu apă. Prin case e pustiu, întuneric ; iarna, țăranii fac foc cu vreascuri și pereții sînt afumați. Una din case e mai curățică ; are perdele, pendulă. E casa unde a locuit preotul. Acum aici e sediul comitetului ; Jacinto stă jos, are în fața lui un revolver și o pecete mare. Înainte de război, toți mergeau la biserică ; preotul era aspru, spunea lelițelor : „Focul iadului o să te mănînce, păcătoaso", iar pe copii îi plesnea peste obraz. Duceau o viață mizeră, munceau pentru conte ; administratorul moșiei le plătea o peseta pe zi. Bogătaș era socotit doar Viñez : avea un catîr. La Vega nu exista școală și știutori de carte erau puțini. Fiul lui Viñez, Alfonso, a învățat patru ani la seminar și el e acela care scrie scrisori pentru întreg satul.

Cînd a izbucnit războiul, în celelalte sate oamenii au umblat cu steaguri, au cîntat. La Vega, nimeni n-a deschis gura — așteptau să vadă ce se va întîmpla. Au venit niște ostași și-au întrebat : „Unde vă este comitetul ?" Apoi au rîs și au plecat. Dar nu peste mult timp a sosit Jacinto. A fost condus în casa preotului, i s-a adus lapte, ouă, crezînd că astfel va fi îmbunat ; el însă a început îndată să facă ordine :

— Cine are bani, să-i aducă aici.

Nimeni nu știe de unde a răsărit acest Jacinto. Unii spun că a fost șef de echipaj și a colindat aproape lumea întreagă, alții — că a stat la închisoare pentru atacuri banditești. Cînd au început înscrierile de voluntari, Jacinto a intrat în „Coloana de fier". A stat aproape o lună la Teruel, pe urmă i s-a urît să mai lupte ; a dat pe la Vega și a rămas aici.

Țăranii din Vega muncesc ca și pe vremuri, din zori și pînă în noapte. În loc de administrator au acum un comitet. Jacinto diriguiește toate; are și ajutoare: pe Sanchez și Alfonso. Comitetul a desființat banii. Li se dau țăranilor bonuri — pentru pîine, pentru lapte, pentru chibrituri. Jacinto l-a cercetat pe fiecare și a notat într-un caiet cîtă pîine să i se dea. La început oamenii s-au plîns, dar Sanchez le răspundea tuturor:

— Nu eu am făcut împărțeala, ci Jacinto, și el se pricepe...

Acum cîtăva vreme a venit la comitet o femeie și a cerut lapte. Jacinto i-a spus:

— Ție nu-ți trebuie lapte, ai plămîni buni.

Zahărul l-a împărțit Jacinto între membrii comitetului:

— Noi lucrăm cu capul, avem nevoie de fosfor.

Un flăcău zice că Jacinto e un sfînt. Sfîntul a dat adepților săi puști și revolvere. Ba Alfonso a cerut prin poștă și broșura lui Bakunin. A citit-o de vreo zece ori, și acum le repetă toturor: „Principalul este să nu existe șefi". A atîrnat la sediul comitetului o tăbliță cu cantitățile de untdelemn și tutun atribuite fiecăruia, iar deasupra a scris: „Împărțeala roadelor pămîntului".

Nenorocirea s-a luat de la Ana, văduva unui soldat mort în Africa. Alfonso îi dăduse o cartelă de tutun. Ea făcuse schimb cu cineva și luase pe ea două căni cu lapte. Fu chemată la comitet. Alfonso țipă la dînsa:

— Vrei să reînvii păcătoșii de arginți?

— Păi ce era să fac eu cu tutunul, cînd am o fetiță bolnavă?...

Jacinto strigă:

— Tu nu mă prosti pe mine ! Fata ta primeşte ce i se cuvine după plan. Dacă nu vrei să fumezi, dă înapoi cartela. Şi pentru că ai făcut speculă, uite ce meriţi...

Şi ciocăni cu revolverul în masă. Femeia ieşi fuga afară şi începu să urle :

— Săriţi ! Vrea să mă omoare ! Pentru o cană de lapte ! Iar dumnealor beau cafea cu zahăr...

Se strînse lume. Pablo strigă :

— Să fie dizolvat comitetul !

Jacinto îşi adună oamenii.

— Vor să se întoarcă la ce-a fost ! Li s-a făcut gust de conte...

Ana fu închisă în magazia de lîngă casa preotului. Satul intră în fierbere. Seara veniră femeile la comitet :

— Daţi-i drumul Anei, că dacă nu, vă dăm foc.

Sanchez se sperie de-a binelea :

— Ia trage una în aer !

Alfonso trase şi răni o bătrînă. Femeile o luară la fugă care încotro. Sanchez se duse acasă, dar se întoarse repede înapoi.

— Au făcut rost de arme !... Pablo strigă : „Îi omorîm pe toţi !"

Jacinto îi spuse lui Alfonso :

— Dă fuga la Fuente — acolo sînt băieţii lui Manolo. Spune-le că ne-au atacat fasciştii. Numai dă-i zor ! Dar ai s-o poţi şterge din sat ?

Alfonso surîse :

— Eu, un anarhist, să mă sperii de nişte muieri ?

La amiază sosiră două camioane cu soldaţi. Alfonso mergea în frunte — le arăta drumul. Pablo stătea de pîndă în clopotniţă. Trase. Alfonso căzu pe spate. Atunci soldaţii începură şi ei să tragă. De la sediul comitetului ieşi fuga Jacinto :

— Încoace!

Pablo fu tras jos; se zbătea, fața îi era plină de sînge. Țăranii fură aduși cu forța în piața din fața bisericii. Pe Ana abia o puteau stăpîni — mușca. Copiii plîngeau. Soldații blestemau:

— Noi ne vărsăm sîngele pentru ei, iar ei s-au înhăitat cu fasciștii.

— Fasciști sînteți voi! L-ați omorît pe Nicolas. Cine o să-i hrănească copiii?

Jos huruia o mașină — sosise Manolo.

— Cine a tras?

— Fasciștii. Vor să se întoarcă la ce-a fost... Uite cine-i capul!

Și Jacinto îl arătă pe Pablo; acesta își șterse fața cu mîneca și scuipă. Manolo se apropie de el:

— Tu ai tras? Vorbește!

— Ce să mai vorbesc? Corb la corb nu scoate ochii. Înainte de război mîncam paie și tot paie mănînc și acum, dacă vreți să știți ce fel de fascist sînt. Pe cînd ei au încasat trei miare pentru orz. Băiatul meu e bolnav și vream să-l duc la doctor, și dumnealui, Jacinto, îmi zice: „Lasă că l-o tămădui natura". Și acum au venit și ai tăi!... L-au ucis pe Nicolas. Trage, n-ai decît, că mai rău n-o să-mi fie. M-am săturat pînă-n gît de libertatea voastră!

Țăranii strigară:

— Are dreptate!

Manolo se uită la Jacinto și deodată îl întrebă încet:

— Ce-i cu tine — ești nebun sau ticălos?

Jacinto începu să urle:

— Am stat la pușcărie pentu ideile mele! Noi facem revoluție, iar ei îl omoară pe Alfonso. Vor să se întoarcă la ce-a fost! Sînt în cîrdășie cu popii!...

Unul dintre soldați spuse:

— Şi Manolo e cu ei...

Era Luis.

Manolo ordonă :

— Luaţi-o la vale ! Ieşiţi pe şosea.

Nu plecară toţi, vreo zece oameni rămaseră pe loc. Jacinto încercă să-i asmută :

— Îs fascişti ! Pe ei, fraţilor !

Manolo trase de la un pas. Jacinto nici nu avu vreme să scoată un ţipăt. Soldaţii coborîră încet panta spre şosea.

Manolo intră în casa lui Nicolas. Jos, pe pămîntul gol, şedea o femeie, iar lîngă ea, trei fetiţe. Era întuneric şi murdar ; găinile se plimbau în voie, mirosea a lapte acru. Femeia întrebă :

— Tu eşti şeful ?

El dădu din cap. O luă în braţe pe una din fetiţe, fetiţa se sperie şi începu să ţipe.

— Cine o să le dea acum de mîncare ?

Manolo tăcea.

— Cine o să le dea de-acu înainte mîncare ?

Manolo murmură :

— N-am să las lucrurile aşa... Am să-i scriu ministrului... Chiar eu am să...

Nu ştia ce să spună. Se aşeză jos lîngă femeie. Rămase aşa vreun ceas, ronţăind o surcică, fără să scoată o vorbă. Apoi trecu prin sat ; văzîndu-l, ţăranii se dădură deoparte să-i facă loc ; nimeni nu spuse o vorbă. În vale, lîngă camioane, aşteptau soldaţii ; toţi îl priviră tăcuţi pe Manolo.

Mergea într-o maşină deschisă. Vîntul fierbinte îi dogorea obrajii. La Fuente, tovarăşii îl întrebară: „Ei, ce a fost ?" Nu răspunse şi se apucă imediat de lucru.

Cînd se deşteptă pe la mijlocul nopţii, îşi aminti de femeie.

„Măcar dacă ar fi plîns! Ai lui i-au omorît bărbatul..."

Manolo se sculă. Oamenii dormeau. Îl zări pe Luis. Luis fusese cu el la Huesca, fugiseră împreună de la Maqueda, apoi luptaseră împreună împotriva fasciştilor. Şi acum... Mînios, Manolo spuse:

— Halal de voi! Aşa tovarăşi...

Nimeni nu se mişcă — toţi dormeau.

Se discuta propunerea lui Manolo ca printr-un atac de noapte, să-i izgonească pe fascişti din satul Rio Claro. Se adunaseră toţi: Manolo, Moreno, şeful statului major, „Kropotkin", ofiţerii. Manolo spuse:

— Au acolo vreo sută de oameni...

„Kropotkin" îl întrerupse:

— Să vorbim mai întîi de Vega. Ostaşii sînt nemulţumiţi. Am vorbit la telefon cu Barcelona... Se spune că Jacinto era un lucrător destoinic. Părerea mea, Manolo, este că te-ai cam pripit...

Manolo răspunse:

— Jacinto al tău era un bandit. Dar noi nu ne-am adunat aici pentru asta. Dacă vrei să iei cuvîntul în legătură cu Rio Claro, vorbeşte.

A doua zi dimineaţa Manolo veni la „Kropotkin":

— Va trebui să pleci. Nu fi supărat pe mine. Eşti un om de treabă. Măcar dacă toţi ar fi ca tine! Dar tu îl boceşti pe Jacinto. Or aici, „Kropotkin", sîntem în război, tu aici n-ai ce căuta. Scrie cărţi să avem ce citi, după ce vom învinge.

„Kropotkin" bîigui:

— Despre ce vorbeşti?... Nu te înţeleg... Unde să plec?...

— La Barcelona. Asta e geamantanul tău ? Foarte bine. Am și pregătit mașina. Către seară ai să fii acasă.

„Kropotkin" încercă să se împotrivească, îi ținu piept, strigă. Manolo îl conduse la mașină.

— Acum, „Kropotkin", adio ! Îmi pare rău că mă despart de tine. Cine știe cînd o să ne mai vedem...

Dădu să-l îmbrățișeze.

— Pleacă de lîngă mine !... Nu-mi mai ești prieten... Ești un trădător !

Manolo inspectă poziția. Cercetă cu privirea chipurile ostașilor.

„La noapte trebuie să pornească la atac. Oare vor porni ?..."

Manolo nu putea scăpa de tristețea ce-l cuprinsese. Acum îl dușmăneau cu toții : și văduva din Vega și „Kropotkin", și aceștia... Pînă și fetița se speriase de el. De obicei vesel și stăpîn pe el, acum nu-și mai găsea locul. Seara se hotărî să plece la atac împreună cu ostașii.

Moreno îi spuse :

— E o prostie. Tu nu ai dreptul să-ți riști viața.

Manolo îl privi cu un aer vinovat :

— Știu și eu că-i o prostie. Dar așa stau lucrurile...

Urcau tîrîș clina năpădită de tufe dese ; s-ar fi zis că nu vor ajunge niciodată. Oamenii se temeau să și tușească. În sat lătră un cîine. De parcă s-ar fi înțeles dinainte, se opriră ; apoi se tîrîră iarăși. Săltîndu-se puțin, Manolo zări o lumină slabă. Însemna că erau aproape... De sus se auzi o împușcătură, cineva strigă. Manolo alergă înainte.

Pîrîituri... Fasciștii fug. E întuneric. Nu se vede nimic. Pepe a fost cît p-aci să nimerească cu o grenadă într-ai lui. Toți țipă. Manolo a trîntit pe cineva

și bîjbîie cu mîna să găsească arma. Cineva face lumină cu un mic felinar. Fascistul sare în picioare, scînceşte ca un copil şi ridică pumnul.

A răsărit luna. Acum poţi să vezi ce-i în jur. Au capturat două mitraliere, multe cartuşe. Dintr-o magazie a ieşit de-a buşilea un bătrîn : de spaimă nu poate vorbi, îi tremură falca. Oamenii s-au aşezat ; i-a doborît pe toţi oboseala. Cineva rîde :

— Ia scormoneşte puţin prin case, poate că au uitat niscaiva havane...

Lîngă Manolo şade Tomás. Cîndva au stat împreună la închisoare. Tomás şi-a aprins o ţigară şi zîmbeşte :

— Am făcut treabă bună !...

Manolo e mulţumit de parcă Tomás l-ar fi lăudat pe el. Îi întinde mîna, şi în acelaşi timp încolţeşte în el frica — oare i-o va strînge ?... Da, Tomás îi scutură vesel palma.

— Flăcăi, acum să ne întărim !

Peste două zile, brigada fu trimisă la odihnă. Sosi un comisar nou. Îi adună pe toţi şi le vorbi cu căldură şi din adîncul sufletului :

— Am fost şi la Bilbao. E o mare nenorocire !!... Fasciştii au aviaţie. Noi n-avem nici iască... Tovarăşi, trebuie să le dăm ajutor bascilor !...

Cînd isprăvi, de undeva din spate se auzi :

— De ce a fost trimis înapoi „Kropotkin" ?

Manolo se ridică :

— Pe „Kropotkin" l-am expediat eu, pe mine să mă luaţi la zor. Am împuşcat la Vega un bandit. Între un bandit ca ăsta şi un fascist nu-i nici o deosebire. Şi „Kropotkin" a început să agite spiritele. El personal e om de ispravă, are însă un păcat : ţine seamă din ce partid face parte omul. La Barcelona asta n-ar fi mare nenorocire, dar aici pe front nu

trebuie să existe decît un singur partid — pentru victorie. Dacă vreți alt comandant, spuneți-o deschis. Eu împotriva țăranilor nu pot merge.

Toți tăceau.

Manolo își petrecu ziua pe malul rîului cioplind bărcuțe pentru copii; îi plăcea să facă jucării, rîdea: „În curînd am să deschid un atelier". În spatele tufișurilor se scăldau ostașii; ei nu-l vedeau pe Manolo și nici el nu-i vedea; auzea numai voci, plescăit de apă. Deodată puse cuțitul deoparte.

— Ei vor să se întoarcă la ce-a fost. La Villanueva totul era comun, acuma te întreabă: a cui e găina? Unul are zece găini, altul — niciuna. Ce fel de dreptate e asta? De ce l-a expediat pe „Kropotkin?" Adevărul supără...

— Se visează general. A fost anarhist, și acum ia apărarea chiaburilor. A avut inima să tragă într-un tovarăș...

Manolo recunoscu glasul lui Tomás... Nu mai ascultă, începu să scobească cu îndîrjire lemnul.

— Măi băieți, care vrea să asude nițeluș? Trebuie să le dăm țăranilor o mînă de ajutor.

Manolo strînse vreo treizeci de oameni. Plecară la Vega. Țăranii se uitau la ei cu fereală; dar soldații începură să glumească, să se joace cu copiii și cum sosiseră și fără arme, țăranilor le veni repede inima la loc.

Mașini nu erau și secerau cu secerile. Manolo trăise la țară pînă la nouăsprezece ani. Privi postata, zîmbi și își scoase cămașa. Arșița îl înveselea; repeta cu drag: „Ah, cum mai frige!..." Pe spinarea goală îi lunecau stropi mari.

Terminară de muncit cînd se înnoptă. Țăranii surîdeau cam încurcați : „Din păcate n-avem cu ce să vă mulțumim". Îi siliră pe soldați să cineze cu ei. Diego cîntă la ghitară; ostașii dansară cu fetele.

Manolo îi aduse văduvei lui Nicolas făină și zahăr. Găsi un capăt de sîrmă și meșteri pentru fetiță un omuleț călare pe un cal.

— Uite cum dă din coadă...

Fetițele nu se mai temeau de Manolo. Strigau : „Șefule, vino încoa!" El rîdea : „Ce fel de șef sînt eu pentru voi?" Observă că ușa nu se încuie și fu cît p-aci să spună : „Se vede îndată că nu-i gospodarul", dar se opri la timp, se duse de aduse scule și drese ușa. Tot timpul simțea nevoia să facă ceva. Femeia îi spuse :

— Ai ostenit, mai stai jos.

Se așeză și se gîrbovi. Una din fetițe îl trase de mînecă, Manolo nu rîse.

Femeia oftă :

— Ce, merge prost?

El se ridică :

— Ba merge bine. Am pus mîna pe Rio Claro. E timpul să plec...

— Sînt băieți buni. Dar îi ațîță cineva. Are și „Kropotkin" vina lui... Eu n-am avut timp să mă ocup — învățam să lupt. Dacă-i băgăm prin alte brigăzi, se vor bate minunat.

Vargas îl întrebă :

— Dar pe tine, Manolo, unde te dăm?

— Mi-am pus ceva în gînd — să cotrobăim nițeluș în dosul frontului lor... Dă-mi vreo zece oameni. Cunosc ca-n palmă locurile astea. Am stat aici un

an și jumătate. Au ei acolo un pod care tînjește după mine... Îl vezi?

Manolo scoase o hartă.

Plecă din Barcelona dis-de-dimineață; abia se luminase de ziuă. O îmbrățișă pe Conchita cu o neobișnuită duioșie. Ea se sperie:

— Dar unde pleci?

O privi încurcat, dar surîse numaidecît:

— La Valencia, la ministru. Nu vezi că mi-am pus haina civilă?

14

PESTE PUȚIN VA FI UN AN DE RĂZBOI

Sînt zile fierbinți, înăbușitoare. Tunuri grele distrug Madridul. În spitale nu mai e nici un pat liber; femei, bătrîni, copii. La magazinul universal de pe Gran Villa, o vînzătoare arată unui aviator niște cămăși de mătase.

Amîndoi trag cu urechea:

— Sînt aproape...

Apoi, zîmbind, fata spune:

— Iată ultimul model...

Doi copii se contrazic:

— Asta n-a fost de o sută cincizeci și cinci, ci de două sute douăzeci!

Ei recunosc calibrul obuzelor după sunet. Au încetat să se mai joace de-a războiul; se joacă de-a v-ați ascunselea sau leapșa — vechile lor jocuri.

La Carabanchel oamenii trăiesc pe sub case ca niște cîrtițe: pun mine. Carmen, profesoara de muzică, continuă să dea lecții și prin fereastra deschisă se aud deodată game și cum numără supă-

rată : „Un — doi — trei". Trece o femeie în vîrstă cu o legătură. Auzind pași de femeie, un soldat orb plescăie ca de obicei din buze strigîndu-i :

— Frumușico !

În fiecare zi apar în ziare titluri de-o șchioapă : „Trăiască ofensiva !" Toți așteaptă ceva.

— Ce scrie ?

— Că la Paris au fost omorîți doi italieni...

Peste zece fronturi — un soare dogorîtor. Ieri asturienii au respins atacul asupra Grullioz-ului. Lîngă Peñarroya a fost ocupată azi dimineață cota 820 ; după masă inamicul a trecut la contraatac și a trebuit să părăsim cota. Lomo Verde trece dintr-o mînă într-alta. Lîngă Aranjuez s-a predat un plutonier. La Carabanchel au fost aruncate în aer două case. Aviația a bombardat Chinchon-ul ; sînt opt morți. La Casa del Campo artileria a tras asupra dealului Gabitos. Pe un birou mare zac grămadă de telefonograme. Colonelul dictează :

— Pe toate fronturile, situația neschimbată.

Telegraful bate : „José Garcia sînt îngrijorată comunică ce faci Mama". Iar José a fost ucis ieri la Porcuna.

Tanchistul Barrio scrie o carte poștală : „Adelita ! Dacă nu-mi răspunzi, mor !"

La Madrid, oamenii nu dorm, nu dorm de zăduf și de frigurile așteptării. Pe șoselele mizerabile pline de hîrtoape gonesc camioane. Statul major formează divizii noi. Toți șușotesc : „Peste o lună... peste o săptămînă... mîine..." În curînd se va împlini un an de război.

Amiază. Satul — mort ; piatră încinsă ; liniște. Llanos intră într-o casă și ceru apă. O femeie tînără

cu ochi negri strălucitori îi aduse o ulcică. Llanos o bău dintr-o înghițitură. În odaie era întuneric și răcoare.

— S-a defectat mașina. Șoferul s-a dus la Colmenar după un camion.

Femeia se uita la fața lui bătută de vînt și surîdea. Simțind privirea ei, Llanos se bîlbîi :

— Mă duc să fac o plimbare prin sat.

— E prea cald pentru asta acum...

Îl privi iar zîmbind.

— Ce te uiți așa ?

— Tot luptați, luptați mereu...

Alungă pisica de pe divan :

— Șezi jos. Ești obosit ?

El dădu din cap. Femeia se așeză lîngă dînsul. Dus pe gînduri, Llanos mîngîia pisica. Deodată spuse :

— Ai brațele albe...

Și o mîngîie pe braț. Ea suspină și își puse capul pe umărul lui.

Llanos privi tavanul văruit ; crăpăturile păreau niște desene complicate : o pînză de corabie, un pește, niște ochi. Femeia era întinsă alături. Liniște. Numai bîzîit de muște.

— Cum te cheamă ?

— Maria.

El închise ochii. Pe jumătate adormit auzi uruitul cunoscut. Se ridică plictisit și se apropie de fereastră. Soarele îl orbi și la început nu distinse nimic. Mîța sări pe fereastră. Pe uliță — nimeni. Mieunînd înnebunite, pisicile alergau spre cîmp. În fața casei urla un cîine. Un măgar, legat de un țăruș, zbiera.

Acoperindu-și pieptul cu bluza, Maria întrebă în șoaptă :

— Ce se-ntîmplă ?

El nu răspunse, închise la loc obloanele și se culcă.

Auzind o bubuitură, Maria dădu să se scoale ; el o opri.

— Stai așa.

Ea începu să plîngă. El o mîngîie ușor pe cap.

Din nou liniște. Numai bîzîit de muște.

La plecare, Llanos văzu pe scrin o fotografie : un soldat tînăr, iar în spatele lui, pictat, un tanc.

— Bărbatul tău ?

Ea dădu afirmativ din cap.

Llanos ieși. Aceeași arșiță. În colț, s-au strîns oameni ; cineva plîngea cu suspine — acolo căzuse o bombă. Măgarul alunga alene muștele cu coada. Camionul tot nu venea.

Marquez sosi după deschiderea plenarei. Cînd intră, tocmai vorbea reprezentantul Aragonului :

— Comuniștii trebuie să-i apere pe țărani de bunul plac al diferitelor „comitete"...

După el, delegatul Frontului de Sud vorbi despre minele din Almadén, despre apărarea de la Pozo Blanco, despre legătura cu detașamentele de partizani.

Marquez ascultă cu atenție expunerile. Ultimele luni le trăise preocupat de măruntișurile care alcătuiesc războiul ; certuri pentru a obține camioane, lupta pentru un fleac de delușor, pierderi, completări. Acum constata că tot de măruntișuri din astea erau preocupați și alții. Războiul se descompunea în mii de amărăciuni și succese ; în el intra și extracția de mercur, și repararea locomotivelor, și chintalele de grîu, și toate astea se îmbinau totuși armonios între ele ca într-un proiect de arhitectură.

Patima, ura, vitejia, frica, erau cărămizile din care oamenii clădeau brigăzi și divizii.

— Are cuvîntul tovarășul Marquez.

Nu apucă să se urce la tribună și toți se ridicară în picioare; fu salutat cu zîmbete, aplauze, strigăte: „Trăiască Marquez!" El, de obicei stăpîn pe sine, se emoționă. Trecuse prin multe în ultima vreme. La comandament fusese calificat „diletant". Ofensiva din primăvară eșuase. Crezuse că a pierdut-o pe Teresa. Pentru a-și ascunde turburarea, se obișnuise să schițeze un surîs amabil. Acum însă, se pierdu. Își mușca buza și clipea într-una. Îi venea să rîdă și să plîngă, să strîngă zeci de mîini și să bată chiar el din palme. În sfîrșit, izbuti să rostească:

— Totul este gata pentru viitoarea ofensivă...

Llanos zîmbi — în sfîrșit treceau la ofensivă!

Ca întotdeauna, o porni în frunte, cu bastonul lui. (Piciorul i se vindecase de mult, dar păstrase bastonul — se deprinsese cu el, și se deprinseseră și ceilalți să-l vadă cu el.)

Inamicul nu se aștepta la un atac. Artileria se achită bine de misiunea ei. Ocupară prima linie aproape fără pierderi. Acum se înfipseseră ca un cui în dispozitivul inamicului: în stînga, pe șosea — regimentul „Grenada", în dreapta — pe panta dulce a unui deal — tabăra marocanilor. Llanos știa că nu era ușor să te menții acolo. Dar își făcuse socoteala că batalionul 1 va lovi în marocani. La nouă dimineața sosi aviația dușmană; din fericire, pierderile erau neînsemnate. Marocanii încercară să atace de două ori, dar fură opriți prin foc de mitralieră. La

amiază se lăsă liniştea, dar după o oră, fasciştii deschiseră din nou focul dinspre şosea.

— Cu siguranţă că li s-au adus rezerve...

O a doua incursiune a aviaţiei. Bateria noastră tăcu brusc. Llanos strigă la telefon:

— Rezistăm. Trimiteţi...

Aruncă receptorul fără să-şi fi sfîrşit vorba — pe şosea înaintau tancuri. Llanos era nervos.

— Asta numesc ei tun antitanc? Să rîdă şi curcile...

Grenadierii se tîrîră pînă la tancuri. Unul din ele fu avariat. Tunul începu totuşi să funcţioneze. Tancurile se opriră, traseră cîteva focuri şi făcură cale întoarsă. Llanos luă receptorul în mînă:

— N-am putut termina atunci convorbirea, audiţia nu era bună. Trimiteţi, dacă se poate, aviaţia...

Peste douăzeci de minute tancurile se arătară din nou. Soldaţii veneau tîrîş dinspre şosea.

„De ce tac mitralierele?..."

Llanos îi strigă lui Bernard:

— Mucoşilor, aşa vă faceţi treaba?

— Fasciştii s-au apropiat de canton. Dacă pornesc acum şi marocanii, atunci ne izolează... Dracu să-i ia, unde e aviaţia? De ce nu se mişcă batalionul 1?

— Bernard, drăguţă, dă-i zor!...

— Marocanii!...

La statul major al corpului de armată, telefonul zbîrnîie fără încetare.

Ora 10 şi 15. Aviaţia a descoperit lîngă Navalcarnero o coloană auto — circa treizeci de camioane.

Ora 10 şi 40. În sectorul Brunete e linişte.

Ora 11. Pe şosea, înaintează dinspre Aravaca aproximativ un batalion. Acum vor fi bombardaţi.

Generalul are ochii umflaţi : n-a dormit de trei nopţi. Harta de pe masă e plină de scrum : generalul îşi aprinde o ţigară de la alta.

— E limpede că rezervele sînt concentrate în jurul Navalcarnerului. I-am spus lui Rozes, dar el nu m-a crezut...

Se plimbă dintr-un colţ într-altul.

— Telefonează-i lui Marquez să înceteze.

— Atenţie !

Marquez se aplecă — se trăgea de pe şosea. Llanos îi strigă de departe :

— I-am respins.

Rîdea, uitînd de îngrijorarea lui de peste zi. Marquez îi spuse :

— Foarte frumos că i-am respins. Numai că nu are sens să mai rămînem aici — cuiul e prea îngust şi afară de asta şi căile de comunicaţie sînt catastrofale. De cum se întunecă, să readuci batalionul pe poziţiile lui de plecare.

Llanos întrebă zăpăcit :

— Cum, adică, să-l readuc ?... Prin urmare, nu înaintăm ?

— N-am vrut decît să pipăim terenul. Între timp s-a observat din avion de unde vor începe să-şi aducă rezervele. Înţelegi ?

Llanos lovi cu bastonul într-un tufiş.

— Înţeleg.

E dimineaţă. Llanos se spală pe picioare în rîu. Lîngă el, Juanito îşi clăteşte cămaşa.

— Îmi pare rău de Perez. Ce frumos cînta!...

Perez a fost ucis de o schijă. Juanito își stoarce cămașa cu furie. Llanos tace.

— Și totuși eu îți zic că aviația e rahat! Se-nțelege, de omorît poate omorî pe cineva. Dar ca să ocupe o poziție, asta nu poate pentru nimic în lume. Umblă pe sus...

Îl privește pe Llanos și începe din nou să-și verse năduful pe cămașă.

— Tare rău îmi pare de Perez. Se frămînta mereu din cauza nevesti-si: dacă îl așteaptă sau nu. Se vede acum că mai bine nu l-ar fi așteptat...

Llanos nu răspunde.

Umblă toată ziua posomorît fără să gîndească la nimic, fără să vorbească cu tovarășii lui. Seara își aduce deodată aminte că n-a mîncat la prînz și își scoate niște pesmeți.

Oamenii dorm în fîn, că în casă te înăbuși. E cald. S-au dezbrăcat cu toții la piele. Țînțarii îi înnebunesc, le țiuie drept în ureche. Llanos, culcîndu-se și el, își aduce deodată aminte cum a fost bombardat satul. Femeile plîng des. Dar de ce?... Or fi mai sensibile?... Llanos are treizeci și șase de ani. A trăit întotdeauna singur; cu mulți ani înainte a vrut și el să se însoare — împlinise pe atunci douăzeci de ani, dar fata s-a răzgîndit. Avea și ea ochii negri. Dar brațele ei erau altfel — cu pielea mai închisă. Mama lui o numea „ocheștica". Desigur că și maică-sa varsă lacrimi acum. Llanos nu i-a scris niciodată. Acum poate calcă rufe sau cîrpește: că nu poate sta fără treabă. Ori grijește de capră, ori stropește răsadurile. Au venit vecinele, ea se plînge: „Al meu n-a mai dat nici un semn de viață..."

Llanos intră în casă, caută o foaie de hîrtie și se așază să scrie o scrisoare.

„Dragă mamă!
Să nu fii neliniștită în privința mea. Eu mă aflu departe de front. Avem aici o grădină mare, răcoare, multe păsări și flori. Ce să-ți mai spun? Mi-am amintit chiar acum că mi-ai adus o pară mare, mare de tot, cînd am zăcut bolnav. De unde ai luat-o? De atunci n-am mai văzut așa pară. Scrie-mi cum o mai duci? Capra ta mai împunge sau nu? După cîte îmi amintesc, caprele tale împung întotdeauna. Asta pentru că le răsfeți — lipsește disciplina. Am să vin în curînd acasă și atunci ai să vezi ce frumos și mîndru m-am făcut. Noapte bună, mamă!"

Scrisese această scrisoare cu chinul cu care scrii o compoziție grea, mișcînd din buze, sugînd creionul, iar după ce isprăvi, se întoarse în podul de fîn. Ostașii dormeau. Un cățel scheuna lîngă gard. Llanos îl privi, se scărpină pe obraz și spuse:

— Ei, ce să-i faci?... Hai să dormim!

Bernard se uită în jur — numai pietre și iar pietre, nimic altceva decît pietre. Dacă faci ochii mici, pietroaiele acestea prind viață, se prefac într-un castel, într-un călăreț, într-o turmă. O lumină puternică, tremurată. Pietroaiele cresc, se sucesc, se mișcă. Nici un firicel de iarbă. Cum trăiesc aici oamenii?

Șoferul spune:

— I-am făgăduit Pepitei că de îndată ce s-o termina războiul ne căsătorim...

Bernard zîmbeşte. Pentru el, acest pămînt nu înseamnă decît mitraliere, atacuri, puncte strategice. Totuşi, pe acest pămînt trăiesc oameni, se îndrăgostesc, se căsătoresc, fac copii. Uite, trăiesc şi aici, printre aceste pietroaie, mulg capre, dăruiesc fetelor mărgele, mor de bătrîneţe. Nu-i ridicol?

Au urcat mult în sus. În depărtare se vede Madridul; pare o jucărie.

„Uite, în partea aia sînt fasciştii. Privesc şi ei spre Madrid... Cînd faci bine socoteala, a trecut noiembrie, decembrie, ianuarie, februarie, martie, aprilie, mai, iunie... Acum mai e puţin! Marquez a spus ieri: «Trecem la ofensivă...»"

— Să ocolesc, sau să tăiem de-a dreptul? Aici se cam trage...

Bernard îi spune:

— Fă cum ştii.

— E un ocol mare de făcut. Ce să mai stăm pe gînduri, zic să ne strecurăm.

Şi şoferul dă viteză maşinii, strigînd voios:

— O sută treizeci pe oră!

Proiectilul explodă în faţa maşinii. După asta Bernard nu-şi mai aminti de nimic, în afară de o lumină orbitoare, care tremura. Îl transportară într-o casă ţărănească unde se găsea comandamentul batalionului.

Cînd îşi revenea, cînd îşi pierdea din nou cunoştinţa.

„Ce e cu şoferul? Trebuie anunţat Marquez. Ce păcat — tocmai acum cînd totul începe!..."

Lampa slabă pîlpîia. Bernard se uita la lumină, şi cînd se uita la lumină îl durea mai puţin. Aşa parcă-i rupea cineva carnea cu un cleşte...

„De ce se aud ciocănituri? E Germaine care mută iar bufetul. Bernard se roagă: «Germaine,

lasă !» Dincolo de perete se aud glasuri. Are musafiri..."

— Vi s-a dat carne ?

— Ce carne ?! Mazăre! Carnea o mănîncă ofițerii.

— Cum se comportă populația cu fasciștii ?

— Oamenii tac. Pentru te miri ce — îi pun la zid. În primăvară a fost o catastrofă de cale ferată lîngă gara Gumiel. Au pus mîna pe șeful de gară și...

Cineva izbucnește într-un strigăt :

— Nu se poate, cum ? Pe tata ?...

Acum e o liniște desăvîrșită. Bernard se întreabă încordat : „Cine mănîncă mazăre ?" De partea cealaltă a peretelui cineva mănîncă plescăind. Pe fața lui Bernard umblă muștele, dar el nu le poate alunga — de îndată ce își mișcă brațul, parcă se rupe totul într-însul. A închis ochii. N-are gîndul decît la un singur lucru : la piciorușele subțiri care i se plimbă pe obraz.

„A încăput pe mîna fasciștilor. L-au jupuit de piele, iar acum îl pipăie. «Înălțimea — un metru șaptezeci și doi. E bun». Bernard îi spune Germainei : «Înseamnă că plec din nou». Ea rîde : «Prostii, cum să pleci, ești bolnav, ai febră, trebuie să iei o aspirină». De ce și-a vopsit părul ? Seamănă acum cu tante Louise. Nu recunoaște casa. Pesemne că s-a mutat. El o întreabă, ea rîde iar : «Sigur, sîntem la Montpellier». De ce la Montpellier ? E foarte departe de Madrid. Și mașina face o sută, nu, o sută treizeci pe oră... Germaine s-a culcat alături de dînsul. E noapte, trebuie să doarmă. Deodată vine un om cu beretă. «Să ți-l prezint pe bărbatul meu.» Bernard o întreabă : «El nu-i fascist ?» Ea rîde ; rîde și bărbatul ei. Dar nu e băr-

batul ei, e şoferul! Va să zică nu l-a omorît. Dar parcă şoferul voia să se însoare cu Pepita din Escorial... Sigur că e bolnav. Are capul greu... Dar aici ce-i? Nu, nu se poate mişca — pieptul, umărul, braţul... A fost rănit adineaori. Ce stupid! Ar fi trebuit să ocolească... Dar nu face nimic, a luat o aspirină, acuşi o să-i treacă.

Au venit din dreapta... Ritmul de tragere — trei sute la minut! Dracu s-o ia de treabă, s-a terminat banda... Încoace! Ah, scîrbele! Ei, aţi înghiţit o porţie? Mai vreţi? Bine, poftim încă! Şi mai na-vă!"

Bernard scoate un ţipăt. Intră sanitarul:

— Încă puţină răbdare. Imediat vine maşina.

Bernard îl priveşte şi răspunde încet:

— I-am respins.

15

SFÎRŞITUL LUI MANOLO

Lîngă terasa unei cafenele, o femeie cu un prunc la sîn vinde ziare: „Strălucitele noastre victorii!" Ofiţerii franchişti beau coniac şi se uită la fete — e ora cînd toată lumea iese la plimbare. Fetele sînt gătite; multe poartă mantile de dantelă. Un domn cu pălărie de paie spune unui grăsun:

— Lisabona ne oferă un vagon de foiţă de ţigări — patruzeci şi opt cu transportul.

Au sosit muzicanţi, sînt în fracuri zmeurii; la început cîntă *Marşul regal,* apoi tangoul *Perfida blondină.* Domnul cel gras îşi mozoleşte creionul:

— Zece va lua maiorul... Atunci ce ne rămîne?

Au venit nişte aviatori germani. Chelnerul a adus o baterie cu o sticlă. Aviatorii s-au ridicat în picioare şi ciocnesc cu solemnitate.

Peste drum de cafenea, situată în linie oblică, se află catedrala. În pridvor stau cerşetorii; unul are o gaură în loc de nas; altul arată trecătorilor un ciot în loc de picior, tot cojit de bube. În biserică sînt multe femei; ele se înghesuie la altarul maicii domnului făcătoare de minuni; unele atîrnă de statuie mîini şi picioruşe de ceară; îi mulţumesc astfel maicii domnului că a vindecat rănile bărbaţilor sau feciorilor lor. Sună clopoţelul; toate au îngenunchiat. Un monah slab, îmbrăcat în pînză ca de sac, îşi începe predica:

— Prin foc îi încearcă tatăl ceresc pe cei care îl iubesc...

Seniora Ribera scrie fiului său, care se află în armata operativă: „Vărs lacrimi amare..." Soţul adaugă şi el: „Să fii demn de uniforma pe care o porţi. Trăiască generalul Franco! Tatăl tău, care te iubeşte."

Pe bulevard sînt duşi prizonierii: ţărani din Aragon. Abia merg de oboseală.

La parfumerie vînzătorul explică actriţei Lola: „E cel mai bun parfum de fabricaţie berlineză. Franţuzeşti nu mai ţinem — francezii îi ajută pe roşii." Lola spune: „Da, sînt nişte mizerabili notorii".

Dar nu cumpără parfumul.

Nevasta guvernatorului a hotărît să ofere o cupă de aur colonelului von Sassnitz. Cîteva fete colindă magazinele cu o listă de subscripţie: „Pentru eroicii aviatori". Proprietarul unei librării a dat zece pesetos. Bijutierul a răspuns: „N-am mărunţiş".

Ieri, la cinematograf, a fost prezentat regele Suediei jucînd tenis. Un bătrîn *requeté* s-a ridicat și a strigat :

— Trăiască regele Spaniei !

Patru falangiști s-au aruncat asupra lui ; unul i-a tăiat obrazul cu un cuțit. Pentru a potoli publicul, administratorul a pus o placă cu *Giovinezza.*

La statul major șade generalul Ochando, un bărbat masiv dar slab de caracter. Îi place mai mult decît orice bridge-ul. Colonelul von Sassnitz îi spune :

— Ați trimis la Quinto un regiment care nu face doi bani. În loc să facă instrucție cu recruții, ofițerii dumneavoastră pierd trei ceasuri cu micul dejun și trei ceasuri cu masa de prînz. Din nou soldații n-au pornit la atac. Pentru ce trebuie noi să ne sacrificăm aviația ?

Generalul tace. Ar vrea să-i spună acestui neamț arogant : „Nu îngădui să mi se vorbească de parcă aș fi un țînc. Cine a descoperit America — noi sau voi ? Cine l-a alungat pe Napoleon ? Noi sîntem un popor străvechi..." Dar în loc de asta, îi spune :

— Nu-i nimic de făcut... Noi n-am mai luptat de mult ; sîntem un popor înapoiat... Voi spune să se aducă la îndeplinire toate dispozițiunile dumneavoastră...

Directorul „Creditului Aragonez" și-a trimis familia la Paris :

— Este datoria oricărui cap de familie. Acum sînt gata să mor la postul meu.

În fiecare zi, în oraș sînt aduși noi răniți. Săptămîna trecută au fost inaugurate două spitale. Nevasta contabilului Mendez plînge :

— N-am mai primit scrisori de două luni...

O vecină o consolează :

— Se spune că papa a propus un armistițiu.

Unul și altul se întreabă: „Cînd se va termina odată ?"

Ghicitoarea Teresa ghicește pentru o peseta. Cîteodată spune : „Peste o sută una zile" ; alteori „peste șapte ani". Ieri au fost iarăși chemați sub arme două sute de oameni. Nimeni nu este lăsat să se apropie de închisoare ; iar la comenduire se spune : „Nu dăm informații despre cei arestați".

Poliția a venit să-l ridice pe feroviarul Pelayo : a fost denunțat că ascultă emisiunile de radio ale roșilor. Trec cu el prin curte. La toate ferestrele fețe speriate. Brutarul Alejandro spune nevesti-si :

— Înseamnă că iar au mîncat bătaie.

Noaptea cineva a scris cu cărbune pe zidul liceului : „În curînd vin ai noștri !"

Tobe — soldații merg pe front. În frunte, călare, un maior gras ; soarele îl orbește și el își încruntă sprîncenele.

În cantonul de lîngă pod, un subofițer și trei falangiști joacă cărți.

— Ce noroc are ticălosul ! Iar un nouă...

Sentinelele cască zgomotos. Jos, rîul curge molcom cu apa lui galbenă : podul trece peste un defileu adînc.

Manolo spune :

— Trebuie să așteptăm.

Vrea să înlăture acest post fără împușcături, căci nu departe e un sat, și acolo se află un detașament al gărzii civile.

Fernando a plecat în recunoaștere. Are buzunarele doldora de certificate, iar pe piept o amuletă.

— Au terminat de jucat, iar ăilalţi se plimbă...

Un cocoş cîntă undeva departe. Din trecătoare vine o boare umedă. Se apropie ora două...

— Mai du-te o dată.

Lîngă pod, Fernando e oprit : îşi arată actele.

— Mă duc în oraş după făină...

Îi spune lui Manolo :

— Sînt trei. Ceilalţi dorm.

Se tîrăsc la vale. Unul din falangişti apucă să scoată un ţipăt. Îi răspunde ecoul.

Manolo se grăbeşte :

— Dă încoa' sabia !

Lucrează cu drag, cu grijă, de parcă ar repara un motor.

— Fugiţi !

Aprinde şnurul şi o ia la fugă în sus. Rămîn toată ziua culcaţi într-o peşteră. Behăie oile, latră un cîine. Spre seară Manolo spune :

— De aici sînt douăzeci de kilometri, veţi ajunge înainte de a se fi luminat de ziuă. De cum zăriţi o cruce pe un deal, cotiţi la dreapta. Pe acolo nu-i ţipenie de om.

— Aerodromul nu-i departe. Ei trebuie să decoleze la cinci... E o loterie unde mergi la sigur, se vor prăbuşi fără doar şi poate. Numai că ăsta e un lucru care trebuie făcut de unul singur. Voi duceţi-vă, mîine trec şi eu.

Fernando îl ia de o parte pe Manolo :

— Eu rămîn.

— Ce zor ai ? Eşti tînăr...

— Ce tînăr ? Am douăzeci de ani. Cred că nu mai sînt copil... Poţi să-mi spui ce vrei, fără tine nu plec.

Înainte de război, Fernando a fost desenator tehnic ; a plecat pe front împreună cu Manolo. Blond,

cu fața pistruiată, veșnic amorezat, slab, mănîncă totuși cît trei, și e gata la rîs ca o fetișcană.

Manolo îl privește și surîde :

— Dracu să te ia, bine, rămîi !

Își luară rămas bun de la tovarășii lor la intrarea în trecătoare. Pe acolo nu se abăteau nici măcar păstorii. Grohotișuri. Jos — aceleași grohotișuri, un firicel de apă, sătulețe rare.

— Pedro, treci pe la Conchita și spune-i că „Manolo e sănătos" — atît.

— Păi curînd vii și tu...

— Treci totuși.

Strigă în urma lor :

— Dacă întîlniți pe vreunul din brigadă, să-i spuneți să nu vorbească, că dacă nu și-o ține gura — s-o pomeni cu una zdravănă peste bot !

Soarele scăpătat scaldă în lumina lui trandafirie fața lată, fălcoasă a lui Manolo.

Pedro îi strigă :

— La revedere !

La șase dimineața, von Sassnitz fu deșteptat de un telefon :

— Domnule colonel, cele două avioane „Junkers", care urmau să bombardeze Cuenca, au fost avariate. Tot echipajul a pierit, cu excepția radiotelegrafistului Milau...

Von Sassnitz se duse imediat la general.

— Întîi podul, acum aerodromul !... Orașul dumneavoastră plesnește literalmente de atîția roșii. E o porcărie ! Nu mai vrem să ne sacrificăm oamenii.

Generalul nici nu încercă să se scuze. Stătea în halat, neras, nepieptănat și ofta zgomotos.

Fură interogați piloții, funcționarii, soldații. Un neamț văzuse trecînd noaptea doi spanioli. Spuseseră că au terminat de reparat cablurile, și arătaseră o hîrtie cu iscălitura comandantului.

Generalul ordonă să se facă o razie. Se făcură cercetări în întregul cartier muncitoresc, în crîngul din afara orașului, chiar și la cimitir. Polițiștii îl bătură pe feroviarul Pelayo :

— Vorbește, cine a reparat cablurile ?

Pelayo plîngea tăcut.

Manolo și Fernando erau la zece kilometri de oraș.

Manolo purta tunica unui subofițer ucis. Călca vitejește și cînta cîntece soldățești.

Fernando zîmbea :

— Am scăpat !... Cînd ne-a oprit neamțul, am crezut că s-a isprăvit cu noi. Desearǎ o luăm din loc ?

Manolo dădu din cap :

— Nu, eu mai am puțină treabă pe aici. Ai văzut rezervorul cu carburant ? Tu pleacă, ce-ți trebuie asta ?

Fernando oftă, apoi izbucni în rîs :

— Rezervor ? Mă rog, fie și rezervor ! Pînă într-o săptămînă mă specializez în de toate...

Pe Fernando puseră mîna imediat ; nici nu apucă să-și scoată revolverul. Manolo trăgea de după stînci. Ucise un guard, consumă toate cartușele, iar cînd se aruncară pe el, scoase un strigăt și-l izbi pe unul cu revolverul în cap. Guarzii tăbărîră icnind asupra lui. Fu dus în oraș cu mîinile legate. Cămașa atîrna pe el în zdrențe pătate de sînge. Obrazul îi era numai vînătăi ; un ochi — închis.

Mergea și înjura ; cîte înjurături știa pe toate le debita, izbind cu picioarele în pietrele drumului.

Cînd îl introduseră în cabinet, generalul Ochando se sperie și spuse guarzilor :

— Nu plecați.

Îl întrebă pe Manolo :

— Cine ești ?

Manolo începu să rîdă și acest rîs îl înfricoșă și mai tare pe general.

— Aici nu-i de rîs. Spune cine ești ?

Manolo strînse din umeri și răspunse indiferent :

— Acordor de piane.

Generalul zbieră :

— Ardeți-i una !

Un guard îi trase una cu cureaua peste față. Generalul întoarse capul.

— Acum răspunde. Cine ești ?

Manolo tăcea.

Intră von Sassnitz. Se uită cu atenție la arestat.

— Voi ați fost la aerodrom ?

Manolo tăcea.

— Să-l interogăm pe al doilea.

După Manolo, modestul și curățelul Fernando i se păru simpatic generalului. Îl întrebă blînd :

— Cum te cheamă ?

Fernando nu răspunse.

Von Sassnitz spuse :

— Nu pari un criminal. Sînt convins că ai fost atras cu forța în isprava aceasta. Îți poți salva viața.

Încercară să-l ia cu binele, îi dădură țigări, cafea. Tăcea. Atunci generalul spuse guarzilor : „Ia învățați-l minte !" — și ieși din birou. Cînd se înapoie, Fernando zăcea pe dușumea ; din gură îi curgea sînge. Guardul raportă :

— Nu vrea să vorbească, ticălosul...
Fernando fu scos afară pe braţe. Von Sassnitz sugeră :
— Să mai încercăm cu primul... Fără îndoială că el e capul.
Von Sassnitz îi oferi politicos lui Manolo un scaun :
— De ce te încăpăţînezi ? Eşti încă tînăr. Ai cu siguranţă nevastă sau logodnică... Există pe lume o mulţime de lucruri plăcute — prietenie, muncă, distracţii, vin...
Manolo izbucni deodată în rîs de veselie :
— Vrei să mă faci acum să cred că ştii să bei vin ! Ţi-ai găsit ! Şi care e mă rog fata care să se uite la tine ? Eşti un hîrb şi-ţi închipui că ai să mă înduioşezi pe mine cu vorbe !...
Von Sassnitz roşi :
— Taci !
Manolo spuse gînditor :
— Neamţ, şi totuşi simţitor...
Generalul Ochando era plictisit. Uitase de pod, de „Junkers"-uri.
„Ce necioplişi ! Înainte de moarte, trebuie să te rogi, iar banditul ăsta înjură ! Dar şi neamţul — nici el nu-i mai breaz... Cînd se va termina odată cu războiul ?"
Generalul căscă melancolic :
— Îţi dau cinci minute. Dacă nu vorbeşti — te pun la zid.
Dintr-o dată Manolo se înfurie. Glasul lui puternic răsună pe coridoarele lungi ale statului major :
— Să vorbesc cu voi ? Ce putem avea noi de vorbit ? Am tras în voi cît am putut. Acum aţi pus mîna pe mine — trageţi şi basta. Cînd au să vină ai

noştri, au să vă înjunghie ca pe nişte porci, asta, fiţi pe pace !...

Îl tîrîră afară, şi el încă mai răcnea :

— Toată gaşca asta au s-o facă praf !...

Fernando spune încet :

— Acuşi au să vină...

Manolo îl priveşte cu dragoste : „Bravo — frumos că n-ai vorbit !..."

Manolo nu mai ştie cum să exprime ceea ce simte :

— Bravo îţi zic ! Îţi dai tu seama ce-am reuşit să facem ? Mi-a spus unul că două avioane s-au prăbuşit... Dacă am avea aici o brigadă, ţi-aş da să comanzi un batalion...

Fernando tace. Manolo se gîndeşte : „Poate că nu vrea să arate. E tînăr, şi se teme desigur de moarte..."

— Ascultă, Fernando, hai să strigăm. Cînd strigi te mai uşurezi...

Strigă :

— Trăiască Revoluţia ! Trăiască Madridul ! Trăiască ofensiva ! Spune, ce să mai strig ?

Strigă împreună :

— Trăiască dinamita ! Trăiască Barcelona ! Trăiască Paralela ! Trăiască Conchita ! Trăiască...

Intră un locotenent :

— Ieşiţi.

Manolo şopteşte :

— Nu fi amărît, curînd se va sfîrşi totul... Eh, Fernando !...

Glasul îi tremură, dar se reculege numaidecît şi începe să cînte. Îi strigă :

— Cîntă şi tu !

Se teme de un singur lucru : că Fernando e tînăr şi îi e frică.

I-au dus în cîmp. Deodată Manolo a tăcut. Se gîndeşte pentru prima oară : „Acum gata, s-a sfîrşit". Un bătrîn cu o stropitoare micuţă în mînă stropeşte un strat de ceapă. Manolo se uită la firele subţiri şi verzi, la stropii de apă, la spinarea gîrbovită a bătrînului şi surîde. Totuşi e frumoasă viaţa ! Se gîndeşte la viaţă, din afara ei, şi zîmbetul acela vag nu-i părăseşte chipul. Simte puterea privirii sale, a mersului, a glasului său. Se uită la soldaţi. Aceştia îşi mişcă picioarele pe loc, posomorîţi. Atunci, ca un comandant ce-şi conduce oamenii la atac, strigă :

— Trageţi !

16

OFENSIVA

De la postul de comandă se vedea un cîmp nesfîrşit, pietroaie roşcate ca acoperite de rugină, volburi de praf, pătratele lanurilor nesecerate, pini. În fund se înălţau munţii acoperiţi cu tufăriş rar. Cînd tunurile tăceau o clipă, pămîntul părea nelocuit sau părăsit. Totuşi printre pietroaiele roşcate era viaţă : oamenii fugeau dintr-un loc în altul, se îngropau în pămînt, cădeau. Cerul albastru se acoperea subit cu norişori albi : explodau proiectilele tunurilor antiaeriene. Lupta începuse la revărsatul zorilor. Mii de oameni, pe jumătate goi, se tîrau încet printre spice, ori alergau strigînd înainte. Ofensiva despre care se vorbise atîta în şoaptă, ca în

delir, devenise acum salt, ochire, fugă în zig-zag pe cîmp, sudoare, sete, luptă pentru fiecare petec de pămînt, pentru cîte o casă de țăran, pentru un morman de pietre sau o pădurice de brazi.

La postul de comandă, bătălia constituia o muncă complicată și meticuloasă. Marquez sosi în timpul nopții; domnea o liniște adîncă; țîrîiau greierii; se auzea cum soldații calcă prin colbul moale. La ora patru dimineața bateriile deschiseră focul. Peste puțin se lumină de ziuă. Marquez urmărea cu înfrigurare exploziile. Bateria de 75 bombarda satul unde se găseau întărituri și cuiburi de mitraliere. Tunurile de 155 căutau bateria dușmană. Era un duel între cele două artilerii. Inamicul răspundea și bateria era acum înconjurată de un semicerc de găuri căscate în pămînt. Servanții lucrau concentrați, tăcuți, numai ofițerul repeta: „Așa! Așa!" Cînd tunurile inamicului tăcură, Marquez își ridică și mai sus sprîncenele: ziua începuse bine.

Aviația trebuia să sosească la ora cinci și treizeci. La cinci patruzeci încă nu era acolo. Marquez tresări — trecuse o motocicletă... Ora cinci patruzeci și cinci. Aviația tot n-a sosit. Acest sfert de oră fu pentru el un chin. Îi liniștea pe ceilalți: „Au să vină îndată", dar în sinea lui își zicea: „Iar se împotmolește ofensiva! De cîte ori n-a fost așa: sau întîrzie aviația, sau zăbovesc tancurile, sau nu pornește infanteria. Trebuie pusă problema..."

Nu apucă să sfîrșească fraza începută în minte și văzduhul prinse viață, umplîndu-se de un uruit persistent. Patru escadrile de bombardiere ușoare zburau înspre inamic. Fumul bombelor era albăstruivînăt și părăsea lin cîmpia. Marquez văzu cu

binoclul cum marocanii traversau în goană o mică vîlcea.

La ora șase treizeci, așa cum preciza ordinul, porniră tancurile; șapte se îndreptară spre sat, patru cotiră spre stînga (de unde te puteai aștepta la o contralovitură). Tancurile trăgeau în punctele de foc. O casă din marginea satului se desfăcu, de parcă ar fi fost alcătuită din cărți de joc. Două tancuri înaintară pînă la tranșee: lui Marquez i se păru chiar că pătrunseseră în spatele liniilor inamice. Tunurile antitanc loviră unul din tancuri, și acum tancul zăcea printre pietre, ca o fiară moartă.

Șoseaua era ocupată de inamic. Ostașii înaintau peste cîmp. Mergeau aplecați, uneori alergau în zig-zag traversînd cîte un loc deschis, alteori cădeau la pămînt. De departe, mișcările lor păreau un joc necunoscut. După un timp, ostașii începură să alerge înainte. De unde pînă acum erau izolați, neobservați, pierduți printre pietroaie, ei deveniră deodată o masă compactă. Alergau fără să ia în seamă focul de baraj. Tunurile tăcură și atunci se auziră urlete de oameni. Printre sîrmele rupte, prăbușindu-se în pîlniile făcute în pămînt de bombe și de proiectile, oamenii se sugrumau, își spintecau unii altora trupurile cu baionetele și alergau ca turbați înainte.

Marquez spuse:

— Prima misiune e îndeplinită: satul a fost cucerit.

Aviatorii beau bere călduță și fumează. Azi e o zi plină de fierbere. Dimineața a fost doborît Rodriguez. Telefonul zbîrnîie fără încetare:

— Să se bombardeze pozițiile inamicului la doi kilometri spre sud de San Miguel. De la o mie de metri — ai noștri sînt alături, să nu se comită vreo eroare.

— Pedro, tu ești? Trimite recunoașterea să afle de unde sosesc rezervele...

— Alo, aici Marquez. Trebuie curățată șoseaua — se învîrt pe acolo niște javre.

La un semnal se reped la aparate. José zboară pentru a treia oară. Ei însoțesc bombardierele grele. În întîmpinarea lor vin paisprezece „Heinckel"-uri. Avioanele de vînătoare se năpustesc asupra lor. José face un picaj. Un „Heinckel" cade. Se pare că i-au gonit... Bombardierele își lasă bombele. Satul a dispărut într-un nor cenușiu.

Din nou un stol de avioane „Heinckel". Unul stă suspendat deasura lui José. José face un looping. Din spate se trage. Dracu să-l ia de motor!... Ba nu, motorul funcționează.

Iată și cîmpul. José nu poate ieși din carlingă: un glonte i-a trecut prin picior. Încearcă să se ridice și abia se poate stăpîni să nu țipe.

Pedro aleargă spre el:

— Bravo! De jos s-a semnalizat că l-ai doborît...

José zîmbește forțat.

Din nou telefonul:

— Vin patru „Junkers"-uri în direcția Colmenar.

I-au alungat... Ramon stă cinchit și cîntă un *flamenco*. Cîntecul se învîrtește în loc ca un vîrtej de praf.

— Ramon!

Pe șosea trece un batalion de marocani. Ramon curăță șoseaua în zbor razant. Oamenii o iau la fugă care încotro, țipă, cad.

José e dus la ambulanță. Spune:

— Strașnică infanterie avem! De-ați fi văzut cum înaintează...

Postul de comandă al corpului de armată.

— Telefonează să se trimită aviația asupra Villanuevei.

— Pe Marquez îl lăsăm lîngă șosea.

— E nevoie de cîteva întăriri pe la Riofrio. Unde e unitatea șaizeci și patru?

— Mai trimite o dată tancurile.

Sosi Marquez:

— Care-s misiunile de acuma încolo?

— Să vedem ce-au să facă ei. E mai bine să nu te avînți — breșa e prea îngustă. Acum o să presăm asupra Villanuevei.

Tunurile bubuiră din nou. Satul era înconjurat cu sîrmă ghimpată. Se luptară pentru fiecare căsuță. Zăceau de-a valma saltele, cămăși, căști. Agățate de sîrmă — cadavre. O căldare, un ciubăr, un vițel care mugea în șopron; alături cadavre, unul peste altul. Pe locul acesta muriseră optsprezece ostași. O altă curte — iar cadavre, a treia curte, a zecea...

Madrid. Corespondentul de război Williams, după ce-și aruncă ochii pe comunicat, începu să urle la telefon:

— Republicanii au ocupat un sătuleț. Dau numele satului pe litere: Victor, Isidor, Leonard, încă o dată Leonard, Alfred...

Înaintează tîrîș. Juanito culcă spicele cu mîna. Pepe oftează:

— Nici n-au strîns bucatele.

Deodată Llanos strigă :

— Înainte !

Pepe cade. Juanito știe că nu se poate să te oprești.

— Cu grenadele !

Azvîrle o grenadă. E pe un dîmb, iar oamenii — dedesubt. Vede cum un marocan îl ochește. Nu știe dacă marocanul a tras ; n-a reținut decît grimasa — rînjetul.

S-au culcat într-o pîlnie de proiectil. După un timp, încep să alerge din nou.

În sat n-a rămas nimeni. Juanito a deschis ușa unei case. Casa e pustie. Iată încă doi : unul e de-al nostru, celălalt e fascist ; par că se îmbrățișează. Juanito calcă peste cadavre. Puțină apă !... Dar apă nu este. Setea îl arde de mult. În bidon mai are o înghițitură — a păstrat-o. Dar acum nu mai are putere — buzele-i sînt arse ; în gură un gust amar. Lîngă biserică șade un ostaș din batalionul Thaelmann. Neamțul se uită cu jind la bidon.

— Măcar o sorbitură !

— Bea !

Neamțul a luat bidonul, dar nu bea :

— N-o să-ți rămînă ție.

— Bea ! Eu mai am.

Juanito se uită cu invidie cum bea omul, apoi spune :

— Pentru voi e mai greu, nu sînteți obișnuiți...

Un obuz a retezat jumătate din biserică. Neamțul e întins pe pămînt, în jurul lui sînge. Juanito rămîne locului cîteva clipe, apoi cheamă sanitarul și fuge ca să-i ajungă din urmă pe ai lui.

Lîngă crîng stau tancurile. Peste ele îngrămădite ramuri de măslin.

— S-a împotmolit un tanc... în fața tranșeelor... Trebuie scos.

Un ostaș vine alergînd; are brațul însîngerat.

— Postul de prim ajutor e la stînga!

— Ce post! Am nevoie de comandantul tancurilor. Vin de la Marquez. Uite biletul...

Comandantul strigă:

— Alimentarea!

Apoi îl întreabă pe ostaș:

— Ce-i cu brațul dumitale?

— M-au rănit pe cînd alergam... Ei trag, uite, de colo. Să știți că tancurile dumneavoastră au lucrat minunat! Mergeam doar în urma lor!...

Comandantul rîde:

— Da, au lucrat binișor. Va să zică înaintăm?

Noaptea fu liniștită. Marquez inspectă pozițiile. Cineva îi puse în mînă niște pîine și salam. Mesteca și spunea:

— Trebuiesc mutate mitralierele.

Dimineața îl surprinse la postul de comandă, apoi plecă din nou pe poziții.

Morții se chirciseră, soarele îi arsese — acum păreau toți marocani. Miros pestilențial. Sanitarii turnau var peste cadavre.

Toți se așteptau dimineața la un contraatac, dar inamicul părea derutat. Bateriile lui trăgeau fără vlagă și dezordonat. Llanos îl întrebă pe Marquez:

— Pornim?

— În nici un caz.

Peste o jumătate de oră, fasciștii deschiseră un foc năprasnic asupra flancului stîng unde era brigada lui Bello: vroiau să ajungă la șosea și să izoleze brigăzile.

Focul încetă brusc. Marocani. Tot cîmpul era acum acoperit de ei. Reduseseră la tăcere mitralierele, curgeau în valuri mai departe. Brigada lui Bello nu rezistă atacului. Oamenii o luară la fugă.

— Se pare că ne-au încercuit...

Brigada lui Marquez se aruncă ea acum asupra marocanilor. Marquez stătea în picioare pe un dîmb, lîngă drum. Tot timpul dădea din mîini de emoție :

— La baionetă !

Nimeni nu auzi comanda. Învălmășeală. Un ghem uriaș de oameni se zbătea printre bolovani. Dar iată că pe margini începu să se reverse un șuvoi de făpturi vii : fugeau marocanii.

— Înainte !

E Llanos. Deșirat, aleargă săltînd peste cîmp, ca o pasăre de baltă. Apoi, rîzînd, îi arată lui Juanito bereta.

— Uite cum își risipesc gloanțele...

Convoi de prizonieri. Ei n-au înțeles încă ce s-a întîmplat ; au ochi stinși și somnoroși de oameni smulși din luptă.

Soarele e sus, un soare înspăimîntător. Și apă nu-i.

— Un strop !...

E Juanito care imploră. Llanos îi arată bidonul gol.

— Aș bea și eu... niște bere rece.

Trece un tanc. Din turela tancului scoate capul un flăcău gol și oacheș.

— E nemțesc... Acuși îi dăm de lucru.

Tractoarele trag tunurile capturate. Ostașii numără mitralierele. Unul din ei i-a adus lui Marquez o bucată de pînză galben-roșie — sînt trofeele.

Marquez, dus pe gînduri, frămîntă petecul. S-a așezat pe un pietroi. Nu-l mai țin picioarele de oboseală. Llanos îl privește mirat :

— Ce-i cu tine ?

Marquez are ochii umezi. Nu poate răspunde nimic. S-a sculat, l-a îmbrățișat pe Llanos și s-a așezat din nou pe pietroi.

17

ÎNTOARCEREA

Bernard a stat o lună în spital. Rana s-a vindecat, dar nu poate mișca mîna stîngă — schija i-a atins clavicula. Săptămînile cît a zăcut le-a trăit într-un fel de letargie, nu-și amintea de nimic și nici nu se gîndea la ce va face mai departe, cînd va fi sănătos. Mînca mult. Mușcînd dintr-o felie de pîine, parcă mușca din viața ce-i fusese redată. Cînd adormea, dormea cu poftă, iar dimineața se uita cu extaz la copăcelul înverzit de lîngă fereastră.

Sosi la Paris foarte devreme. Străzile mai erau pustii, în scuaruri cîntau sturzii ; ferestruicile de la mansardă oglindeau o lumină caldă, trandafirie. Puțin mai tîrziu începură să se arate școlarii. Cîțiva puști se cățărară pe scara unui automobil și se apucară să claxoneze. Din cafenea ieși șoferul, un tip roș la față și gras ; îi ocărî blînd, și-i făcu lui Bernard cu ochiul :

— Ce să le faci — copii...

După asta începură să hodorogească pe caldarîm cărucioarele de mînă pe care era fasole, zmeură, trandafiri. Trecu o fată. Bernard o privi mirat ; ea se zăpăci. Bernard se oprea în fața fiecărei vitrine

și admira tot ce vedea : viori, bomboniere, eșarfe. Ar fi vrut să mănînce prăjituri, să asculte muzică, să scrie scrisori lungi și aiurite fetei care trecuse pe lîngă el. Îi ardea obrazul după noaptea nedormită și din pricina emoției. Se gîndi pentru prima oară : am scăpat ieftin, puteau să mă și omoare...

Închirie o cameră într-un mic hotel de pe malul Senei. Odaia era strîmtă și neîngrijită, dar cînd se privi în oglindă și văzu ce figură fericită avea, spuse patroanei :

— E o cameră minunată.

Pe fereastră se vedea fluviul. Pe mal — un pescar cu o undiță. Pe un șlep, o femeie punea rufele la uscat ; un pisoi se freca de picioarele ei.

Către seară, Bernard se duse la cafeneaua unde venea de obicei Sonier. Se sărutară.

— Bernard !... Și aici se spunea că ai murit. Ei, cum a fost acolo ?

Bernard căzu pe gînduri :

— Înspăimîntător...

Sonier dădu din cap vrînd parcă să spună că-și dă seama. Bernard începu să-i povestească de Juanito, de împrejurarea cînd a trebuit să meargă călare pe măgar, de sanitarii care își făcuseră un cabaret în bordei. Povestind, își amintea o mulțime de amănunte de care uitase, și rîdea zgomotos.

— Spui că e înspăimîntător și cînd colo, rîzi...

Bernard răspunse :

— Da, ai dreptate... Nu înțeleg nici eu...

Își amintea de marocani, de duhoarea din tranșee, de Perez mort, dar nu putea să vorbească despre asta. Începu să-i explice cum din haosul centuriilor se născuseră primele brigăzi. Se înflăcără :

— Înțelegi ? Acolo oamenii nu se lasă — luptă. Asta e totul !

Observă deodată că Sonier nu-l ascultă.

— Ești grăbit ?

— Nu.

Tăcură multă vreme. Apoi începu Sonier să vorbească :

— Și aici sînt multe lucruri noi. La Salon, cel mai mare succes l-a avut Crémieux. După părerea mea, lucrările lui sînt o porcărie, totuși a fost foarte lăudat. Am făcut un panou pentru expoziție...

Sonier îi povesti toate noutățile. Bernard se mulțumea să tot spună : „Da, da".

După ce plecă Sonier, se ghemui întristat.

Ședea singur pe terasa acestei mici cafenele și bea coniac. În tren se gîndise : „Voi închiria o cameră, mă voi duce la un mare chirurg, voi cumpăra pînză, culori, voi munci mult..." Acum își aducea aminte cu un surîs ironic de recentele lui planuri. Poate că nici nu-și va mai cumpăra culori... Va sta sub acest copac scăldat în lumina supărătoare a gazului de iluminat și va asculta cum cerșetorul cîntă în falset de bețiv mereu aceeași romanță.

Încercă totuși să lucreze. Înainte vreme, îi plăcea să picteze apa. Se așeză la fereastră. Sena părea vîscoasă și nemișcată. Începu lucrul cu elan, își aduse aminte de meșteșug, simțea că mai poate picta... După un sfert de oră aruncă pensulele — îl cuprinse deodată un urît de moarte. Se întrebă : „Ce-i cu mine ? Nu cumva sînt bolnav ?..." Se duse să-și ia un ziar, citi : „Trupele republicane s-au

apropiat din nou de Brunete" — și întoarse dezgustat pînza spre perete.

Acum, nu mai știa ce să facă diminețile; citea în zece ziare aceleași telegrame scurte din Spania și se trîntea din nou pe pat. Desenul de pe tapet îi făcea silă. Se duse la un chirurg care îi examină umărul și-i spuse: „E o poveste pentru ani de zile..." Bernard avea mulți prieteni. Toți îl salutaseră cu bucurie. Acum nu mai încerca să povestească despre Spania. Asculta cu răbdare discuțiile despre rolul artei sau bîrfelile, și după ce murmura cîteva cuvinte, pleca.

Seara îl speria lumina puternică de pe străzi. Își amintea de Madridul acela cufundat în întuneric, cu nostalgia cu care îți amintești de satul natal. Calmul oamenilor îl scotea din sărite. Devenea deodată grosolan sau se angaja în discuții lungi, lipsite de sens. Își spunea: „E o prostie, doar aici nu e război, oamenii trăiesc cum pot".

Peste un minut însă, i se părea din nou că aceștia nu sînt oameni, că oamenii au rămas acolo, în întunericul înăbușitor al ultimei nopți spaniole.

Sonier îl luă cu de-a sila la o expoziție:

— Sînt acolo cîteva tablouri cu subiecte spaniole...

La expoziție era și Saulange. Aplecîndu-și cu cochetărie capul și ascultîndu-și propriile cuvinte, el îi spuse lui Bernard:

— Prietenii noștri s-au străduit să redea cu penelul ceea ce voi ați făcut cu baioneta...

În clipa cînd ieșea, Bernard fu reținut de un tînăr lucrător care repara instalația electrică:

— E adevărat că ați fost în Spania? Ce mai e cu ai noștri? Rezistă?

Îl întrebase cu atîta emoție, încît Bernard se lumină la față :

— Și încă cum ! Acum sînt în ofensivă. Din ziarele de aici nu poți să-ți dai seama de nimic. Totuși se vede că înaintează. Cu siguranță că brigada noastră e și ea acolo — întotdeauna era trimisă unde-i mai greu...

Electricianul ieși împreună cu Bernard. Îl asculta, temîndu-se parcă să nu scape un cuvînt, iar cînd Bernard tăcu ostenit, îl întrebă :

— Spuneți-mi, în ce fel te poți strecura pînă acolo ? Se zice că e control, că nu te lasă... Eu aș putea s-o iau și peste munți, indiferent cum, numai să ajung !...

Întors acasă, Bernard desfăcu un ziar și-l aruncă cît colo, enervat.

„Inexplicabil, unde sînt acum ai noștri ? De altfel, totul e inexplicabil... Războiul încă nu s-a sfîrșit, brigada lui mai e pe front, iar el e aici, la Paris. De ce ? Brațul ? Se poate lupta și cu unul singur..."

Bernard îi scrise Germainei. Nu se putea dezbăra de sentimentul ce i-l purta : îi vedea ochii, zîmbetul, mîinile. Această amintire era caldă ca o răsuflare, dar scrisoarea lui fu rece și cînd se întîlniră se simțiră ca doi străini — amîndoi se temeau să nu le scape vreo vorbă de prisos. Ea îl întrebă cum a dus-o. El glumi, îi povesti despre tovarășii lui. Ședeau într-o cafenea, în jur erau oameni.

Germaine îi spuse :

— Acum o să ne întîlnim. Da ?

El surîse :

— Mîine plec înapoi.

Germaine petrecuse aceste zece luni chinuită de o teamă superstițioasă ; parcă îi zicea inima în

fiecare zi că Bernard a fost ucis. Abia cînd i s-a spus că Bernard s-a întors, își mai venise în fire și începuse să-și vadă de ale ei. Și iată că acum pleca din nou acolo...

— Pentru ce?

El îi simți turburarea și răspunse blînd:

— Așa trebuie, Germaine.

— Cui îi trebuie?

— Mie.

În gară îl strigă cineva. Se miră: „Cine putea să vină să-l petreacă?"

Îl zări pe electricianul care lucrase la expoziție:

— Plec cu tine! Ce noroc!...

În sătucul de la graniță, Bernard fu întîmpinat ca un vechi prieten.

— A venit înapoi franțuzul!

Împrejur — case dărîmate de bombe, vii, marea. Un pescar îl strigă pe Bernard:

— Vino la noi să bei o cafea!

Veni grănicerul, îl salută militărește și-i spuse:

— Am luptat împreună în toamnă. Lîngă Talavera.

O bătrînă îl privi și începu să-l plîngă:

— Păi cum ai să lupți tu cu un singur braț? Au să te omoare!

Bernard rîse:

— Lasă, bunicuțo, mă descurc și așa.

Șoferul opri mașina, tăie un ciorchine mare și i-l întinse lui Bernard. Strugurii erau dulci și călduți.

Bernard umblă multă vreme să-și găsească unitatea. Era trimis dintr-un sat într-altul: nimeni nu știa precis unde se află acum brigada lui Mar-

quez. În sfîrşit, într-un sătuleţ, nu departe de front, Bernard îl zări pe Juanito care şedea pe o bancă şi lustruia cu furie o pereche de bocanci roşcaţi. Bernard scoase un strigăt de bucurie.

Se bătură îndelung pe spate :

— Bernard !

— Juanito !

Pe urmă intrară într-o casă ; era un han. Măgarii zbierau. Doi soldaţi jucau cărţi. O fetiţă cînta. Băură de-a dreptul din ulcioare un vin roşu care-ţi strepezea gura.

— Atunci au fost cît p-aci să ne prindă într-o capcană. Brigada lui Bello o luase la fugă. Noroc de Llanos că ne-a scăpat — noi eram în dreapta...

— Ia stai, chiar ce-i cu Llanos ?

— E bine. Tot cu bastonaşul... De altfel sîntem cu batalionul nu departe de aici — în linia a doua. Şi-a luat şi aici un cotoi. Pe ăsta nu-l mai cheamă Basilio, ci Jeronimo. Părerea mea e că Llanos trebuie să se însoare...

— Vrabia mălai visează, Juanito.

— Păi nu, că eu m-am însurat, Bernard. Ea lucrează la Valencia, la uzină. N-am apucat nici măcar să ne certăm. De ce rîzi ?... Trebuie să fie nişte fete la Paris !... Te pomeneşti că te-ai însurat şi tu ?

— Eu ? Aş ! Sînt prea bătrîn.

— Halal bătrîn ! Îţi aminteşti cum ai urcat în fugă muntele lîngă Morata ?...

— Cum să nu-mi amintesc. Perez capturase atunci o mitralieră...

— Tare rău îmi pare de Perez... Se necăjea mereu cu gîndul la nevastă-sa. Părerea mea însă este că nevasta e o chestiune aparte...

— Bagă de seamă, Juanito ! Tu de cînd ești însurat — de o lună, de o săptămînă ?

Izbucniră în rîs.

— Dar Marquez ce face ?

— Marquez e acum erou. I-am văzut fotografia în ziar. Ăsta om ! Niciodată nu se pierde cu firea. Cînd ne-au încercuit, eram lîngă el... Stătea și privea. Mă, strașnic că ai venit ! În curînd o să-i batem din nou. Avem o mulțime de brigăzi noi : din Murcia, din La Mancha — toți spun : „O să-i batem negreșit". Pii, ce o să se mai bucure Llanos cînd o să te vadă, și Marquez, toți au să se bucure ! Dar la Paris ce mai e ? De ce nu povestești ? E vesel ?

— Nu. Adică, poate că e vesel, nu știu... Am adus cu mine un flăcău. Un electrician. Cînd s-a văzut de partea astălaltă a început să țopăie de bucurie. L-am trimis la Albacete. Ei, ce facem, Juanito, mergem la ai noștri ?

Porniră îmbrățișați pe drumul alb și drept. În dreapta și în stînga — pietroaie. Soare. Liniște. Le ieși înainte o femeie cu un ulcior :

— E cald, beți nițel...

Amîndoi mergeau și cîntau :

Două fete, două stele
Doi tovarăși, două șele
Dar un glonte l-amîndoi
Ei, război, război, război !

1937

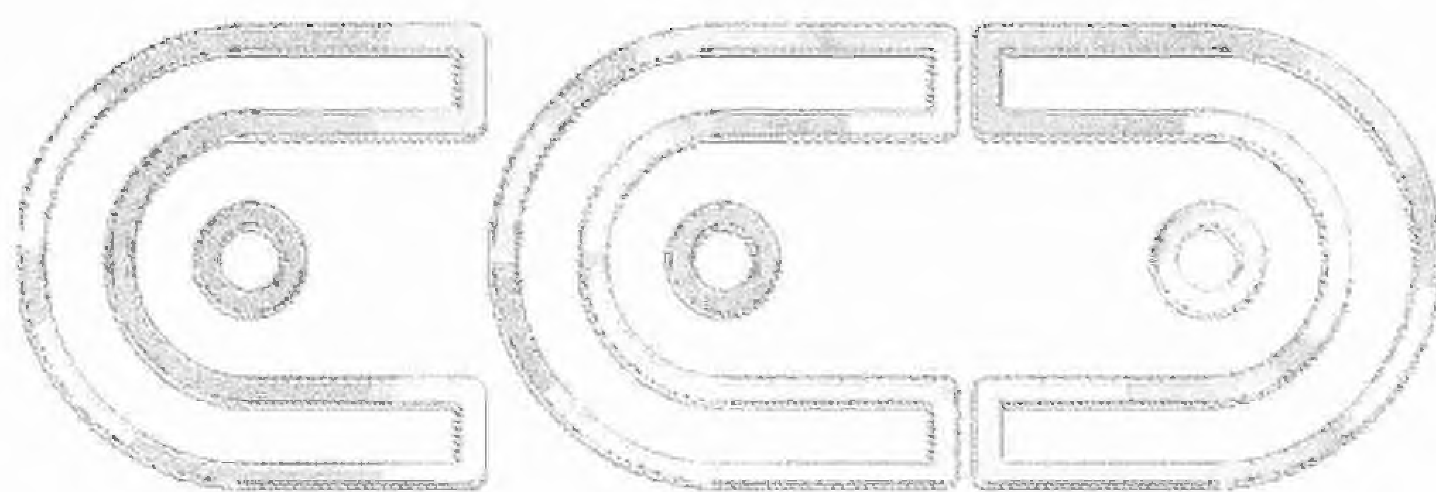
CUPRINS

Responsabil de carte : N. Stănescu
Tehnoredactor : I. Horga
Corector : V. Vasiliu

Dat la cules 19.05.58. Bun de tipar 07.07.58. Tiraj 20.150 ex. Hîrtie tipar de 50 gr/m². Ft. 700×1000/32. Coli ed. 7,99. Coli de tipar 5,75. Ediția I. Comanda 4110. A. nr. 0959. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 S — 32 = R.

Tiparul executat sub comanda nr. 80782 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Piața Scînteii nr. 1, București — R.P.R.

Scanare și prelucrare digitală

de

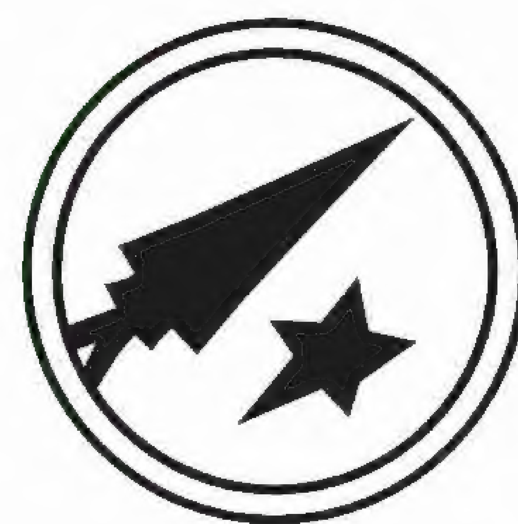

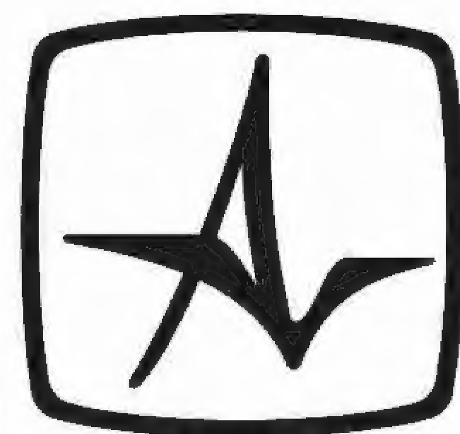
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

